

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

סדרת
חרדים
בישראל

שנתון
החברה
החרדית
בישראל

2 0 1 9

לי כהנר | גלעד מלאך

שנתון החברה החרדית בישראל

2019

לי כהנר | גלעד מלאך

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

עריכת הטקסט: ענת ברנשטיין, תמר שקד
עיצוב הסדרה: סטפני ורותי עיצוב
ביצוע גרפי: אירית נחום, נדב שטכמן פולישוק
הדפסה: גרפוס פרינט, ירושלים

רכזת המערכת: יעל בכר־כהן

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר ידע, לשרד או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסח"ב 1-284-519-965-978

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה (ע"ר), תש"ף/2019
Copyright © 2019 by The Israel Democracy Institute (RA)

המכון הישראלי לדמוקרטיה

רח' פינסקר 4, ת"ד 4702, ירושלים 9104602
טל': 02-5300888
אתר האינטרנט: www.idi.org.il

להזמנת ספרים:

החנות המקוונת: www.idi.org.il/books
דוא"ל: orders@idi.org.il
טל': 02-5300800; פקס: 02-5300867

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא מוסד עצמאי א־מפלגתי, מחקרי ויישומי, הפועל בזירה הציבורית הישראלית בתחומי הממשל, הכלכלה והחברה. יעדיו הם חיזוק התשתית הערכית והמוסדית של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, שיפור התפקוד של מבני הממשל והמשק, גיבוש דרכים להתמודדות עם אתגרי הביטחון מתוך שמירה על הערכים הדמוקרטיים וטיפוח שותפות ומכנה משותף אזרחי בחברה הישראלית רבת הפנים.

לצורך מימוש יעדים אלו חוקרי המכון שוקדים על מחקרים המניחים תשתית רעיונית ומעשית לדמוקרטיה הישראלית. בעקבותיהם מגובשות המלצות מעשיות לשיפור התפקוד של המשטר במדינת ישראל ולטיפוח חזון ארוך טווח של תרבות דמוקרטית נכונה לחברה הישראלית ולמגוון הזהויות שבה. המכון שם לו למטרה לקדם בישראל שיח ציבורי מבוסס ידע בנושאים שעל סדר היום הלאומי, ליזום רפורמות מבניות, פוליטיות וכלכליות ולשמש גוף מייעץ למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב.

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא זוכה פרס ישראל לשנת תשס"ט על מפעל חיים – תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

מחקר זה רואה אור הודות לתרומתן הנדיבה של קרן ראסל ברי; קרן רוזלינד ורתור גילברט; וקרן דיאן וגילפורד גלזר.

This study was made possible by the generous support of The Russell Berrie Foundation; The Rosalinde and Arthur Gilbert Foundation; and The Diane and Guilford Glazer Foundation.

תוכן העניינים

9

דברי הקדמה

11

פרק א: אוכלוסייה

11

א.1. גודל האוכלוסייה

12

א.2. גיל האוכלוסייה

13

א.3. פריון

15

א.4. תחזית אוכלוסייה

16

א.5. מצב משפחתי

17

לוחות אוכלוסייה

17

לוח א/1: אומדני אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה וגיל, אומדן 2015 ותחזית 2064-2019

20

לוח א/2: שיעור פריון כולל אצל נשים יהודיות, לפי הגדרה עצמית על הרצף חרדי-חילוני, 2017-1979

21

לוח א/3: מצב משפחתי של בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018-2003

22

המקורות לפרק א – אוכלוסייה

23

פרק ב: חינוך

24

ב.1. תלמידים (לפי פיקוח)

25

ב.2. בחינות בגרות

28

ב.3. תלמידי ישיבות ואברכים

29

ב.4. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה

31

ב.5. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: מסגרות לימוד, גיל, תחומי לימוד ונשירה

33

לוחות חינוך

33

לוח ב/1: תלמידי החינוך היסודי והעל-יסודי, לפי מגדר, פיקוח ודרג חינוך, תשע"ח (2017/18)

34

לוח ב/2: תלמידי ישיבות ואברכים, לפי מוסד, 2018-2012

35

לוח ב/3: סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה (ללא האוניברסיטה הפתוחה), לפי סוג מוסד וקבוצת אוכלוסייה, 2017/18-2009/10

37

המקורות לפרק ב – חינוך

38

פרק ג: רמת חיים

38

ג.1. תחולת עוני

40

ג.2. ביטחון תזונתי

41

ג.3. הכנסה חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי

43

ג.4. בעלות על דירה

45

ג.5. מחזיקים ברישיון נהיגה

46

ג.6. זמינות רכב

47

לוחות רמת חיים

47

לוח ג/1: תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2003-2017

49

לוח ג/2: הכנסה והוצאה חודשית לתצרוכת למשקי בית יהודיים, לפי אופי הזהות הדתית, 2017

51

המקורות לפרק ג – רמת חיים

52

פרק ד: תעסוקה

52

ד.1. שיעורי תעסוקה

54

ד.2. הכנסה חודשית

56

ד.3. תעסוקה, לפי משלח יד

58

לוחות תעסוקה

58

לוח ד/1: תעסוקה בקרב בני 25-64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 1995-2018

60

לוח ד/2: הכנסה חודשית וממוצעת מעבודה שכירה, גילאי 25-64, סך הכול ישראל וחרדים, בחלוקה למגדר, 1997-2017

62

לוח ד/3: מועסקים תושבי ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, ענף כלכלי ומגדר, 2017

65

המקורות לפרק ד – תעסוקה

66

פרק ה: אורחות חיים

66

ה.1. שירות אזרחי

68

ה.2. שימוש במחשב

69

ה.3. שימוש באינטרנט

70

ה.4. חופשה בארץ ובחו"ל

72

ה.5. התנדבות

72

ה.6. תרומה כספית

74

ה.7. בחירות לכנסת

80

לוחות אורחות חיים

לוח ה/1: משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר,

80

2018-2008

לוח ה/2: יוצאים לחופשה בחו"ל ובישראל מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה,

81

2018-2003

לוח ה/3: דפוסי הצבעה ליהדות התורה ולש"ס בבחירות לכנסות ה-13 (1992),

82

ה-16 (2003), ה-19 (2013), ה-20 (2015) וה-22 (ספטמבר 2019);

סך הכול בישראל וביישובים נבחרים

87

המקורות לפרק ה – אורחות חיים

88

פרק ו: ניידות (מוביליות) חברתית

88

ניידות תעסוקתית

93

ניידות גאוגרפית

93

ניידות דתית

93

הגורמים המשפיעים על ניידות חברתית

95

העדפה מתקנת

96

המקורות לפרק ו – ניידות (מוביליות) חברתית

97

צוות המחקר

החברה החרדית בישראל בחרה להקים מחיצה שמפרידה בינה ובין שאר חלקי החברה הישראלית. ההיבדלות הפכה את החרדים לספר חתום בעיני רוב הישראלים. רבים מתקשים לראות את האדם החרדי בנפרד מהקבוצה, ורבים גם אינם יודעים לזהות את קבוצות המשנה של חברה זו, הנבדלות זו מזו באופנים רבים כל כך. גם רשויות המדינה, שאמורות לגבש מדיניות כלפי החרדים בהקשרים רבים, אינן מיטיבות להכירם ובעקבות זאת שוגות לעיתים בטיפול בהם ובצורכיהם.

"שנתון החברה החרדית בישראל" מבקש להסיט את המסך ולחשוף את העובדות באשר למגזר החרדי, ששיעורו מאוכלוסיית המדינה בשנת 2019 הוא 12%. ואכן, שלושת השנתונים הראשונים (שראו אור בשנים 2016-2018) יצרו מהפכה בחקר החברה החרדית בישראל. לראשונה כונסו יחדיו שלל נתונים על הדמוגרפיה החרדית, דפוסי הבחירות לכנסת של קבוצה זו, מערכת החינוך שלה, דפוסי התעסוקה, היקף העוני, רמת החיים ואורחות החיים שלה. הלוחות והתרשימים הציגו, בצד נתוני עבר, את הנתונים העדכניים ביותר – כדי שיהיה אפשר להבין את המצב הקיים ובה בעת ללמוד על מגמות השינוי לאורך זמן. כתוצאה מכך שנתון החברה החרדית הפך למקור מידע מרכזי עבור מעצבי מדיניות, חוקרים ואנשי תקשורת, אך גם עבור גורמים מתוך החברה החרדית.

הכרך הרביעי שלפניכם הוא אפוא כבר חלק ממסורת שבכוונתנו להמשיך בה בשנים הבאות. כרך זה, כקודמיו, מציג עובדות ומפרש אותן ללא משוא פנים לתועלת המשתמשים בו. המעיין בו יכול לקבל תמונה מקיפה ועדכנית של החברה החרדית בישראל בשנת 2019, ובכלל זה המגמות וההתליכים המתרחשים בה. בכל אחד מששת פרקי השנתון התמקדנו בנושאים שנראו לנו החשובים ביותר לכלל העוסקים בחברה החרדית. כדי לסייע בהתמקדות וכדי לספק את התמונה המלאה בתחומים חשובים, שיבצנו בכל פרק תרשימים גדושי מידע ונתונים וכן לוחות בסוף כל פרק. **באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה** מוצגים הלוחות המלאים של כל הנושאים המופיעים בשנתון, לוחות רבים נוספים לתועלת החוקרים בתחום וכן הסבר מתודולוגי והגדרות של כל הנושאים בשנתון.

בשנתון זה כמה חידושים: נוסף בו פרק שלם על ניידות (מוביליות) חברתית של האוכלוסייה החרדית, על בסיס עיבוד וניתוח שעשינו לנתונים מהסקר החברתי הייעודי של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס). נוסף על הפרק החדש מופיעים בשנתון גם נושאים חדשים שלא עסקנו בהם בכרך הקודם, והם בעלי חשיבות אקטואלית. כך, השנתון כולל ניתוח של ההצבעה למפלגות החרדיות וניתוח של דפוסי ההצבעה בריכוזי החרדים במערכת הבחירות לכנסת ה-22 שנערכה בספטמבר 2019. נושא נוסף שהשנתון עוסק בו הוא הביטחון התזונתי בקרב משפחות וילדים חרדים. נתונים אלו ושאר המידע המופיע בשנתון מתגבשים לכדי תמונת מצב כוללת של החברה החרדית בימים אלו.

השנתון הוא תוצר של התוכנית "חרדים בישראל" של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שעיקר עיסוקה הוא חקר המגמות בחברה החרדית ועיצוב מדיניות ציבורית של שילוב החרדים בחברה הישראלית. אנו מקווים כי הצלחנו גם הפעם להעלות שאלות חדשות על החברה החרדית בישראל ואף לתת להן מענה מקיף. אנו מתעתדים לעשות זאת גם בשנתונים הבאים.

ד"ר לי כהנר | ד"ר גלעד מלאך
עורכי השנתון

המכון הישראלי לדמוקרטיה
דצמבר 2019

פרק א אוכלוסייה

לאוכלוסייה החרדית קצב הגידול המהיר ביותר במדינות המפותחות, ומכאן שגם בישראל. הגורמים לקצב הגידול המיוחד הזה הם שיעורי פריון גבוהים ותנאי רפואה ומחיה מודרניים. גיל הנישואים הצעיר בחברה זו ומספר הילדים הגדול במשפחה תורמים גם הם לגידול המהיר – בקצב של כ-4% בשנה. אחת התוצאות היא שהאוכלוסייה החרדית הישראלית היא צעירה מאוד – מחצית מאנשיה הם בני פחות מ-16. ניתוח הדפוסים של התא המשפחתי החרדי בעשור האחרון מראה ירידה בשיעורי הפריון ועלייה בגיל הנישואים, ואולם עדיין מוקדם לקבוע אם מדובר בשינוי מגמה בדפוסי המשפחה החרדית. מכל מקום, גידולה הדמוגרפי המהיר של האוכלוסייה החרדית משפיע גם על מעמדה – הכלכלי, החברתי והפוליטי – ולכן הוא מושך אליו תשומת לב ציבורית, תקשורתית ופוליטית. על פי ההערכות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס), האוכלוסייה החרדית בישראל מונה בשנת 2019 מעל מיליון ומאה אלף נפש, שהם 12% מכלל האוכלוסייה, והיא צפויה להגיע ל-16% מכלל האוכלוסייה בשנת 2030.

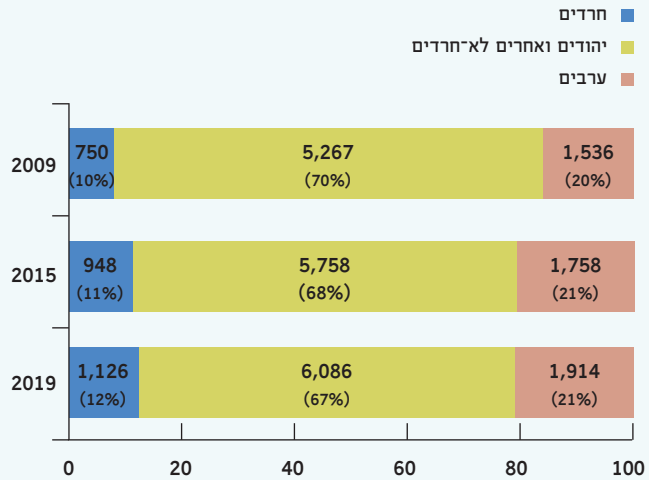
א.1. גודל האוכלוסייה

לפי אומדן הלמ"ס, בסוף שנת 2019 האוכלוסייה החרדית בישראל מונה כ-1,125,000 נפש (לעומת כ-750,000 ב-2009).

קצב הגידול הטבעי השנתי של האוכלוסייה החרדית מהיר – 4.2% לשנה מאז 2009, לעומת 1.9% של כלל האוכלוסייה ו-1.4% של האוכלוסייה היהודית הכללית. גידול מהיר זה נובע משילוב של שיעור פריון גבוה וגיל צעיר של נישואים ולידה, שניהם מאפיינים את האוכלוסייה החרדית. חלקה גדל מ-10% ב-2009 ל-12.5% ב-2019, שמינית מכלל האוכלוסייה בישראל. אם מגמות הגידול הללו יימשכו, האוכלוסייה החרדית תכפיל את גודלה מדי 16 שנים. לשם השוואה – כלל האוכלוסייה הישראלית צפויה להכפיל את גודלה מדי 37 שנים, והאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית – מדי 50 שנים. ואולם למרות התחזית יש סבירות גבוהה שהעתיד צופן האטה בקצב הגידול המהיר של האוכלוסייה החרדית בעקבות ירידה בשיעורי הפריון ועלייה בגיל הנישואים.

תרשים א/1

אוכלוסיית ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2009, 2015 ו-2019
(במספרים מוחלטים וב-%)

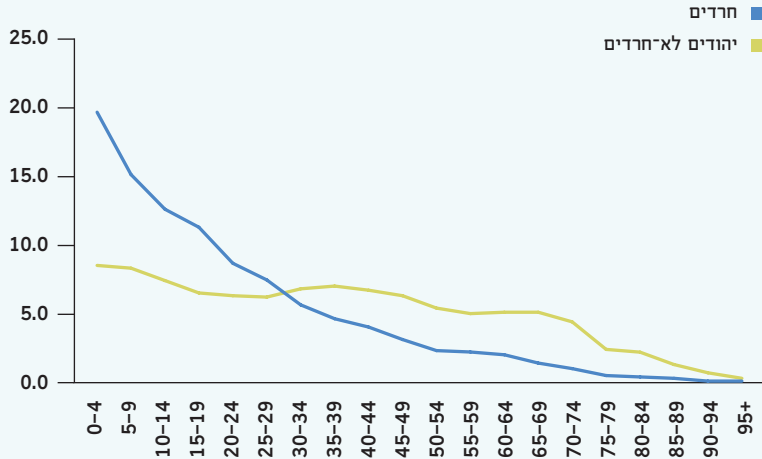

א.2. גיל האוכלוסייה

שיעור הצעירים בגילים 0-19 באוכלוסייה החרדית הוא 58%, לעומת 30% מהם באוכלוסייה היהודית הכללית. משמע, האוכלוסייה החרדית צעירה בהרבה מן האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית. הגיל החציוני בה הוא 16, לעומת 35 באוכלוסייה היהודית הכללית. ביטוי למבנה הגילים הצעיר של האוכלוסייה החרדית בהשוואה לאוכלוסייה היהודית הכללית ניתן לראות בבירור גם בפירמידת הגילים.

תרשים א/2

מבנה הגילים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2019 (%)

א.3. פריון

תמונת מצב

בשנים 2015-2017 היה שיעור הפריון הממוצע של נשים חרדיות 7.1 ילדים לאישה. השיעור הממוצע בעולם המערבי הוא פחות מ-2 ילדים בממוצע לאישה, והממוצע של נשים יהודיות בישראל הוא 3.2 ילדים לאישה. כאשר בוחנים את שיעורי הפריון בחלוקה לפי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני מתברר כי אצל הנשים היהודיות שיעור הפריון הוא 4.0 ילדים לאישה דתית; 3.2 ילדים לאישה מסורתית-דתית; 2.5 ילדים לאישה מסורתית-חילונית; ו-2.2 ילדים לאישה חילונית. בישראל יש אפוא קשר ישיר בין רמת הדתיות על פי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני של האישה למספר הילדים שהיא יולדת במהלך חייה.

מגמות

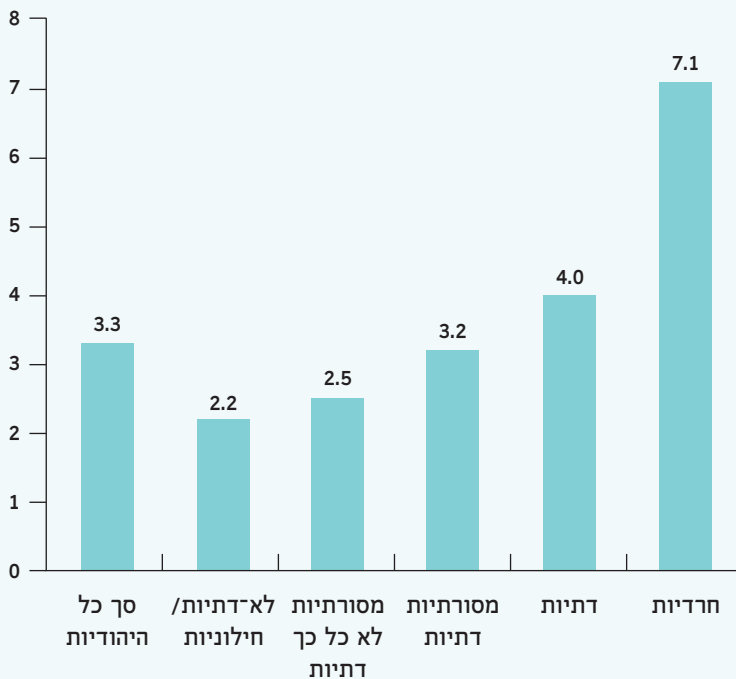
בתחילת שנות ה-80 של המאה ה-20 עמד שיעור הפריון לאישה חרדית על 6 ילדים; בין אמצע שנות ה-80 לסוף שנות ה-90 הוא עמד על ממוצע של כ-7 ילדים לאישה; השיא היה 7.4 ילדים בממוצע בשנים 1998-2004. בשנת 2004 החלה ירידה בשיעור הפריון של נשים חרדיות, והוא ירד ל-6.6 בממוצע בשנים 2007-2013. מ-2013 ניכרת עלייה מחודשת בשיעור הפריון של הנשים החרדיות – עד ל-7.1 ילדים בממוצע לאישה בשנים 2015-2017.

נעיר כי מאז השנים 2001-2003 נרשמת עלייה בשיעור הפרייון של נשים יהודיות לא-חרדיות בכל הקבוצות, בפילוח לפי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני: מ-1.8 ילדים במוצע לאישה חילונית ל-2.2; מ-2.1 לאישה מסורתית-חילונית ל-2.5; מ-2.5 לאישה מסורתית-דתית ל-3.2; ומ-3.8 ילדים במוצע לאישה דתית ל-4.0.

במרוצת השנים ניכרת אצל הנשים החרדיות בגילים 20-24 ירידה במספר הלידות, כנראה בגלל העלייה בגיל הנישואים. וכך, בשנים 2003-2005 היה יחס הלידות בגילים אלו 330 ל-1,000, ואילו בשנים 2015-2017 הוא ירד ל-196 ל-1,000. מנגד, נרשמה עלייה קלה במספר הלידות אצל נשים בגילים 40-44: בשנים 2003-2005 היה יחס הלידות בגילים אלו 139 ל-1,000, ואילו בשנים 2015-2017 הוא עלה ל-179 ל-1,000. דחיית גיל ההולדה תביא למיתון בקצב הגידול של החברה החרדית.

תרשים 3/א

שיעור הפרייון הכולל אצל נשים יהודיות, לפי הגדרה עצמית על הרצף החרדי-חילוני, 2015-2017 (ממוצע)

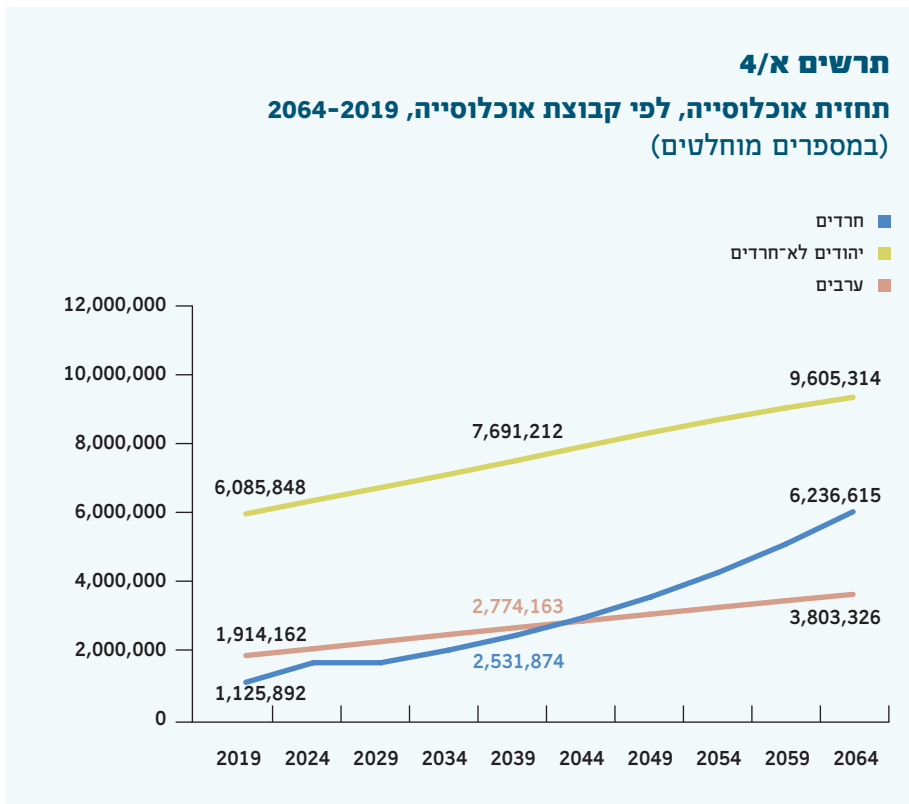

4. תחזית אוכלוסייה

בשנת 2019 שיעורה של האוכלוסייה החרדית בישראל הוא 12.5% מכלל האוכלוסייה. קצב הגידול המהיר שלה מסביר את הצפי לעלייה בחלקה היחסי בכלל האוכלוסייה בטווח הבינוני והארוך. על פי התחזיות העדכניות של הלמ"ס (מ־2017), האוכלוסייה בישראל, ובייחוד האוכלוסייה החרדית, צפויות לגדול בקצב מהיר מן התחזיות שניתנו בעבר.

על פי התחזיות לטווח הבינוני (עד 15 שנה), שיעורה של האוכלוסייה החרדית מכלל האוכלוסייה ב־2030 צפוי להיות כ־16%; באותה שנה יהיה מספר החרדים מתחת לגיל 20 כמיליון נפש, ושיעורם מכלל שכבת הגיל הזאת יהיה 25%. שיעור החרדים בגילאי העבודה העיקריים (25-64) יהיה 11%. הצפי הוא שבשנת 2033 תמנה האוכלוסייה החרדית כולה 2 מיליון נפש, מתוך 11.7 מיליון נפש הצפויים לחיות בישראל בשנה זו.

על פי התחזיות לטווח הארוך, שמהימנותן חלשה יחסית לתחזיות לטווח הקצר, ב־2043 צפויה האוכלוסייה החרדית לעבור את האוכלוסייה הערבית מבחינת מספר הנפשות. ב־2045 צפוי שיעור האוכלוסייה החרדית להיות כ־22% מכלל האוכלוסייה וכ־28% מהאוכלוסייה היהודית, וב־2065 הוא צפוי להיות כ־32% מכלל האוכלוסייה וכ־40% מן האוכלוסייה היהודית.

5.א. מצב משפחתי

תמונת מצב

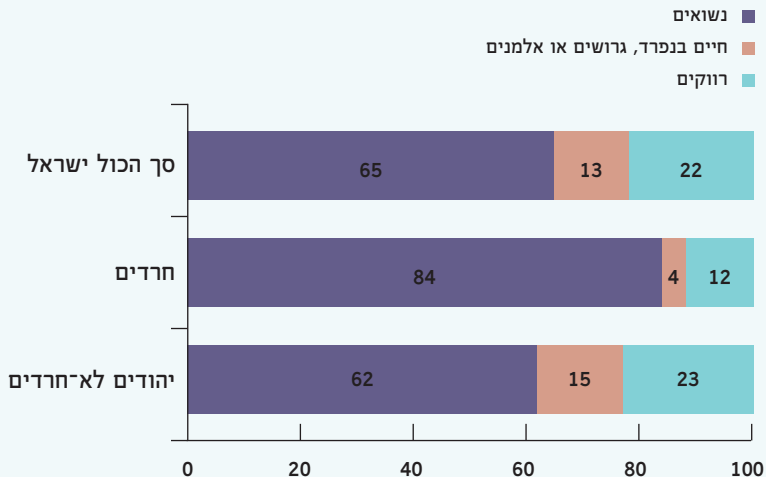
בשנים 2017-2018, 84% מהגברים והנשים החרדים בגילים +20 היו נשואים, שיעור גבוה בהרבה משיעור הנשואים בחברה היהודית הלא-חרדית (62%). פערים אלו מוסברים בגיל הנישואים הצעיר בחברה החרדית, שבגללו שיעור הרווקים באוכלוסייה זו (13%) קטן משיעור הרווקים באוכלוסייה היהודית הכללית (23%). הפער קשור גם בשיעור הנמוך של גרושים ואלמנים באוכלוסייה החרדית (4%) לעומת עמיתיהם באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (15%).

מגמות

לאורך השנים ניכרת עלייה קלה בשיעור הרווקים, הגרושים והאלמנים באוכלוסייה החרדית – מ-15% ב-2003 ל-16% ב-2018. עלייה קלה חלה גם באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית: מ-37% ב-2003 ל-38% ב-2017. ייתכן שהשינוי נובע מהעלייה בגיל הנישואים באוכלוסייה החרדית. ואכן, שיעור הרווקים בה בגילים 20-29, שעמד בשנים 2003-2004 על 23%, עלה בשנים 2010-2011 ל-26.5% ובשנים 2017-2018 ל-31%.

תרשים 5/א

מצב משפחתי של בני +20, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2017-2018 (%)

לוחות אוכלוסייה

לוח א/1

אומדני אוכלוסייה, לפי קבוצת אוכלוסייה וגיל, אומדן 2015 ותחזית 2064-2019

שנים	גיל	סך הכול ישראל	%	מזה: יהודים ואחרים			
				סך הכול	%	חרדים	
				%	יהודים לא-חרדים ואחרים	%	
2015	סך הכול	8,463,427	100	6,705,623	100	948,019	100
	19-0	3,054,109	36	2,263,821	34	548,500	58
	44-20	2,870,377	34	2,242,998	33	283,313	30
	64-45	1,599,998	19	1,337,409	20	89,612	9
	+65	938,942	11	861,395	13	26,593	3
2019	סך הכול	9,125,902	100	7,211,740	100	1,125,892	100
	19-0	3,314,517	36	2,499,096	35	651,096	58
	44-20	3,007,268	33	2,313,311	32	333,930	30
	64-45	1,715,776	19	1,406,173	19	104,859	9
	+65	1,088,341	12	993,161	14	36,008	3
2024	סך הכול	10,005,909	100	8,202,023	100	1,392,469	100
	19-0	3,640,220	36	2,791,854	34	796,285	46
	44-20	3,204,926	32	2,418,794	29	417,065	24
	64-45	1,892,445	19	1,528,079	19	126,262	7
	+65	1,268,319	13	1,142,723	14	52,857	3
2029	סך הכול	10,938,023	100	8,593,798	100	1,713,043	100
	19-0	3,972,418	36	3,067,129	36	982,493	57
	44-20	3,444,927	31	2,575,289	30	507,841	30
	64-45	2,078,749	19	1,678,775	20	152,620	9
	+65	1,441,929	13	1,272,605	15	70,089	4

<<

שנים	גיל	סך הכול ישראל	%	מזה: יהודים ואחרים			%	סך הכול	גיל	שנים
				%	חרדים	יהודים לא-חרדים ואחרים				
2034	סך הכול	11,926,890	100	100	2,088,432	100	9,364,597	100	100	7,276,165
	19-0	4,294,313	36	36	1,197,882	36	3,335,804	36	29	2,137,922
	44-20	3,760,486	32	30	615,366	30	2,814,010	32	30	2,198,643
	64-45	2,252,910	19	19	188,975	19	1,814,908	19	22	1,625,933
	+65	1,619,180	14	15	86,209	15	1,399,875	14	18	1,313,666
2039	סך הכול	12,997,250	100	100	2,531,874	100	10,223,087	100	100	7,691,212
	19-0	4,646,509	36	36	1,432,458	36	3,646,044	36	29	2,213,586
	44-20	4,131,805	32	31	753,915	31	3,129,128	32	31	2,375,213
	64-45	2,376,105	18	18	237,841	18	1,880,649	18	21	1,642,808
	+65	1,842,831	14	18	345,501	18	1,805,106	14	19	1,459,605
2044	סך הכול	14,162,545	100	100	3,058,714	100	11,180,048	100	100	8,121,334
	19-0	5,052,794	36	36	1,704,326	36	4,027,037	36	29	2,322,711
	44-20	4,531,474	32	31	929,107	31	3,475,966	32	31	2,546,859
	64-45	2,500,480	18	17	290,128	17	1,932,210	18	20	1,642,083
	+65	2,077,797	15	16	135,153	16	1,744,834	15	20	1,609,681
2049	סך הכול	15,413,656	100	100	3,682,362	100	12,221,764	100	100	8,539,402
	19-0	5,512,929	36	37	2,021,701	37	4,467,169	36	29	2,445,468
	44-20	4,921,408	32	31	1,129,571	31	3,818,009	32	31	2,688,438
	64-45	2,671,181	17	16	349,369	16	1,995,246	17	19	1,645,877
	+65	2,308,138	15	16	159,527	16	1,919,146	15	21	1,759,619
2054	סך הכול	16,746,000	100	100	4,414,662	100	13,344,793	100	100	8,930,131
	19-0	6,007,925	36	37	2,395,366	37	4,937,989	36	28	2,542,623
	44-20	5,320,782	32	31	1,371,832	31	4,156,095	32	31	2,784,262
	64-45	2,884,413	17	16	443,188	16	2,156,299	17	19	1,713,111
	+65	2,532,880	15	16	204,276	16	2,094,411	15	21	1,890,135

<<

%	יהודים לא־חרדים ואחרים	%	מזה: יהודים ואחרים			%	סך הכול ישראל	גיל	שנים
			חרדים	%	סך הכול				
100	9,285,202	100	5,263,932	100	14,549,135	100	18,156,266	סך הכול	2059
28	2,591,705	54	2,820,237	37	5,411,942	36	6,510,122	19-0	
31	2,854,586	31	1,656,540	31	4,511,126	32	5,729,805	44-20	
20	1,859,943	10	528,582	16	2,388,525	17	3,160,515	64-45	
21	1,978,969	5	258,573	15	2,237,542	15	2,755,824	+65	
100	9,605,314	100	6,236,615	100	15,841,929	100	19,645,255	סך הכול	2064
27	2,599,724	53	3,287,542	37	5,887,266	36	7,007,694	19-0	
31	2,938,946	32	1,976,130	31	4,915,075	31	6,179,146	44-20	
21	2,010,770	32	652,230	17	2,663,000	18	3,467,398	64-45	
21	2,055,874	5	320,714	15	2,376,588	15	2,991,017	+65	

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח א/2

שיעור פריון כולל אצל נשים יהודיות, לפי הגדרה עצמית על הרצף חרדי-חילוני, 1979-2017

/ לא-דתיות / חילונית	מסורתיות לא כל כך דתיות	מסורתיות דתיות	מידת דתיות		סך כל היהודיות	ממוצעים תלת-שנתיים
			דתיות	חרדיות		
2.3	2.5	3.3	3.8	6.0	2.8	1979-81
2.3	2.5	3.2	3.6	6.3	2.8	1981-83
2.3	2.6	3.2	3.8	6.6	2.9	1983-85
2.2	2.6	3.2	4.1	6.8	2.9	1985-87
2.1	2.5	3.0	4.0	7.2	2.9	1987-89
1.8	2.5	2.9	4.0	7.2	2.8	1989-91
1.7	2.3	2.8	3.9	7.2	2.6	1991-93
1.8	2.3	2.7	3.8	7.0	2.6	1993-95
1.8	2.2	2.7	3.7	6.7	2.6	1995-97
1.9	2.2	2.6	3.8	7.1	2.6	1997-99
1.9	2.2	2.6	3.8	7.4	2.7	1999-01
1.8	2.1	2.5	3.8	7.3	2.7	2001-03
1.9	2.2	2.6	4.3	7.4	2.8	2003-05
2.0	2.1	2.5	4.3	6.8	2.8	2005-07
2.1	2.3	2.4	4.3	6.7	2.9	2007-09
2.1	2.4	2.9	4.2	6.8	3.0	2009-11
2.1	2.5	2.9	4.2	6.8	3.1	2011-13
2.2	2.5	3.1	4.0	6.9	3.2	2013-15
2.2	2.5	3.2	4.0	7.1	3.3	2015-17

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח א/3

מצב משפחתי של בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2003-2018 (%)

לא-חרדים	חרדים	יהודים		סך הכול ישראל (כולל לא ידוע)	מצב משפחתי	ממוצע דו-שנתי
		סך הכול (לא כולל לא ידוע)				
100	100	100	100	100	סך הכול	2003-04
63	85	65	66	66	נשואים	
15	4	14	13	13	היו נשואים בעבר ¹	
22	11	21	21	21	רווקים	
100	100	100	100	100	סך הכול	2005-06
62	87	64	66	66	נשואים	
15	3	14	13	13	היו נשואים בעבר ¹	
23	10	22	21	21	רווקים	
100	100	100	100	100	סך הכול	2007-08
62	85	64	66	66	נשואים	
15	4	14	13	13	היו נשואים בעבר ¹	
23	11	22	22	22	רווקים	
100	100	100	100	100	סך הכול	2009-10
62	84	64	65	65	נשואים	
14	4	14	12	12	היו נשואים בעבר ¹	
24	12	23	22	22	רווקים	
100	100	100	100	100	סך הכול	2011-12
61	85	64	63	63	נשואים	
15	4	14	18	18	היו נשואים בעבר ¹	
24	11	23	19	19	רווקים	
100	100	100	100	100	סך הכול	2013-14
62	83	64	65	65	נשואים	
14	5	13	12	12	היו נשואים בעבר ¹	
23	12	22	23	23	רווקים	

<<

ממוצע דו־שנתי	מצב משפחתי	סך הכול ישראל (כולל לא ידוע)	יהודים	
			סך הכול (לא כולל לא ידוע)	חרדים
2015-16	סך הכול	100	100	100
	נשואים	65	82	64
	היו נשואים בעבר ¹	13	4	14
	רווקים	22	13	22
2017-18	סך הכול	100	100	100
	נשואים	65	84	64
	היו נשואים בעבר ¹	13	4	14
	רווקים	22	12	22

1 חיים בנפרד, גרושים ואלמנים
מקור: הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק א – אוכלוסייה

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת־פרק	המקור
א.1. גודל האוכלוסייה	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015-2065"
א.2. גיל האוכלוסייה	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015-2065"
א.3. פריון	אחמד חליחל, "פריון של נשים יהודיות ומוסלמיות בישראל לפי מידת הדתיות שלהן בשנים 1979-2017", נייר עבודה 101, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נובמבר 2017
א.4. תחזית אוכלוסייה	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה 2015-2065"
א.5. מצב משפחתי	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות

פרק ב חינוך

לחינוך החרדי חלק נכבד במערכת החינוך העברית, ומכאן כמובן גם במערכת החינוך הישראלית בכלל. במרוצת השנים חל גידול מהיר במספר התלמידים בחינוך החרדי בצד שינויים מערכתיים ומבניים, ובהם הקמת המחוז החרדי במשרד החינוך וייסוד זרם החינוך הממלכתי-חרדי. שיעור התלמידים החרדים במערכת החינוך העברית עמד בשנת הלימודים תשע"ט (2018/19) על 24.5% ובמערכת החינוך הכללית על 18.5%. ואולם מאז שנת הלימודים תשע"ג (2012/13) נרשמת האטה בקצב הגידול של החינוך החרדי והוא עומד על 3.5% בשנה, לעומת עלייה בקצב הגידול של החינוך הממלכתי העברי (לגוויז) – 2.2% בשנה.

מערכת החינוך וההשכלה העל-תיכונית לגברים חרדים כוללת ארבעה מסלולים: לימודים בישיבה, לימודים ב"כולל", לימודים אקדמיים והכשרה מקצועית. לנשים החרדיות האפשרויות הן לימודים בסמינר (בכלל זה הכשרה מקצועית) ולימודים אקדמיים.

בשנים 2010-2018 חל גידול של פי 2.5 במספר החרדים, גברים ונשים, הלומדים לתואר אקדמי. עם זאת, קצב הגידול במספר הסטודנטים החרדים בשנים 2016-2018 נמצא בירידה. המקצועות שהחרדים לומדים הם פרקטיים ברובם וכאלה שמאפשרים עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים, מינהל עסקים, משפטים) או השתלבות במקצוע הנלמד בשוק העבודה. החרדים בוחרים ללמוד בעיקר במכללות, שם תנאי הסף לקבלה קלים יחסית. שיעור הנשירה של סטודנטים חרדים עומד על כמעט פי שניים משיעור הנשירה של סטודנטים יהודים לא-חרדים, אבל באוניברסיטאות שיעור זה דווקא נמוך ודומה לזה של הסטודנטים הלא-חרדים.

מספר הגברים החרדים בישיבות וב"כוללים" ידע תנודתיות בשנים 2013-2018, בייחוד בעקבות שינויי החקיקה במעמד בחורי הישיבות והשינויים הקואליציוניים, שמביאים עימם בכל פעם מחדש שינויים בתמריצים ללימוד תורה. בשנים 2015-2018 חלה עלייה של 27% בשיעור בחורי הישיבות והאברכים, ככל הנראה בעקבות הגידול בתמיכת המדינה בלומדים, שברבד גם הובילה לבלימת המגמה של כניסת גברים חרדים לשוק התעסוקה.

ב.1. תלמידים (לפי פיקוח)

תמונת מצב

בשנת הלימודים תשע"ט (2018/19) למדו בחינוך החרדי – היסודי והעל-יסודי – כ-332,000 תלמידים, שהם 24.5% מהתלמידים בחינוך העברי ו-18.5% מכלל התלמידים בישראל. רוב התלמידים בישראל לומדים בחינוך היסודי, אבל אצל החרדים הרוב הזה גדול יותר – 57%, לעומת 53% בחינוך העברי הממלכתי והממלכתי-דתי. חלקו של החינוך החרדי בחינוך העברי גדול: בחינוך היסודי – 26%; בחטיבת הביניים – 23.5%; בחטיבה העליונה – 22% (נתוני תשע"ח, 2017/18). הפער בין דרגי החינוך בתוך החינוך החרדי נובע בעיקר משיעורי הילודה הגבוהים באוכלוסייה החרדית, שהם הסיבה למספר הגדול יותר של ילדים בגילים הצעירים יותר, אבל גם ממעבר של תלמידים בחינוך החרדי בגיל חטיבת הביניים והחטיבה העליונה למערכות חינוך לא-חרדיות, בייחוד ביישובי הפריפריה.

המוסדות החרדיים בגיל היסודי נחלקים לכמה סוגים, על פי המעמד המשפטי והפיקוח המדינתי עליהם (רשמי, מוכר שאינו רשמי ו"פטור"). 2.5% בלבד לומדים בחינוך הרשמי (ממלכתי-חרדי), 74.5% לומדים במוכר שאינו רשמי, ו-23% במוסדות "פטור". הלימוד במוסדות ה"פטור" רווח במיוחד בקרב הבנים: 43%, לעומת 2% בלבד בקרב הבנות (נתוני תשע"ח [2017/18]; כיתות א'-ו').

מגמות

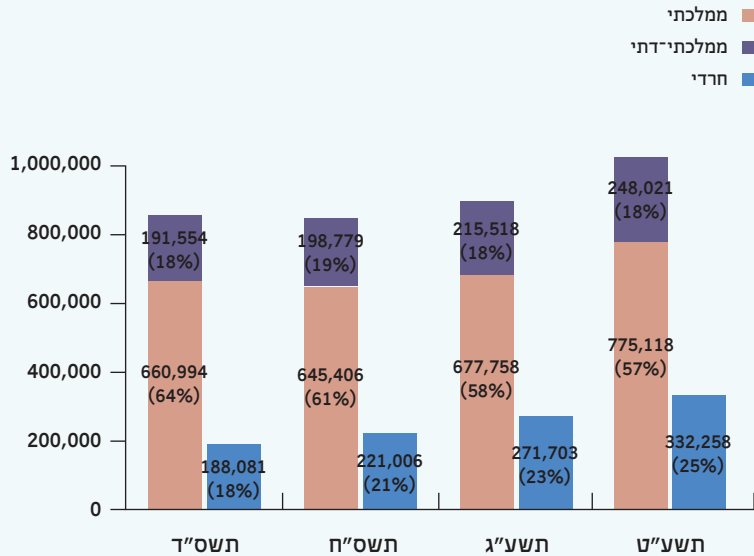
קצב הגידול של החינוך החרדי הואט בשנים 2013-2019 – שלא כמו החינוך העברי הממלכתי, שקצב הגידול שלו דווקא עלה באותן שנים. לפני 2013 היה גידול מהיר וקבוע בחינוך החרדי – 4.2% לשנה; מאז 2013 ירד קצב הגידול של חינוך זה ל-3.4% בשנה. החינוך העברי הממלכתי – כולל הממלכתי-דתי, שקצב הגידול השנתי שלו היה בשנים 2003-2013 0.5% בשנה – הואץ והגיע לגידול של 2.3% בשנים 2013-2019. הגידול בשיעור תלמידי החינוך החרדי מכלל התלמידים בחינוך העברי עמד בשנים 2008-2013 על 0.5% בשנה וירד בשנים 2013-2019 לקצב של 0.2% בשנה בלבד.

שתי סיבות אפשריות למגמה חדשה זו: האחת נגזרת מן הירידה בילודה במגזר החרדי, שהוזכרה בפרק הקודם, והשנייה נגזרת מן הירידה במידת האטרקטיביות של בתי הספר החרדיים לקהלי יעד שאינם חרדים במובהק.

משקלו של החינוך החרדי-ממלכתי לבנים הגיע לכ-3% מכלל החינוך החרדי לבנים. הוא נגס בחינוך החרדי המוכר שאינו רשמי, שמשקלו בין שנת הלימודים תשע"ג (2012/13) לשנת הלימודים תשע"ח (2017/18) ירד מ-57% מהחינוך החרדי ל-54%. חינוך ה"פטור" נותר ללא שינוי (43%).

תרשים ב/1

תלמידות ותלמידים בחינוך העברי לפי פיקוח: שנה"ל תשס"ד (2003/4), תשס"ח (2007/8), תשע"ג (2012/13), תשע"ט (2018/19) (במספרים מוחלטים וב-%)

ב.2. בחינות בגרות

תמונת מצב

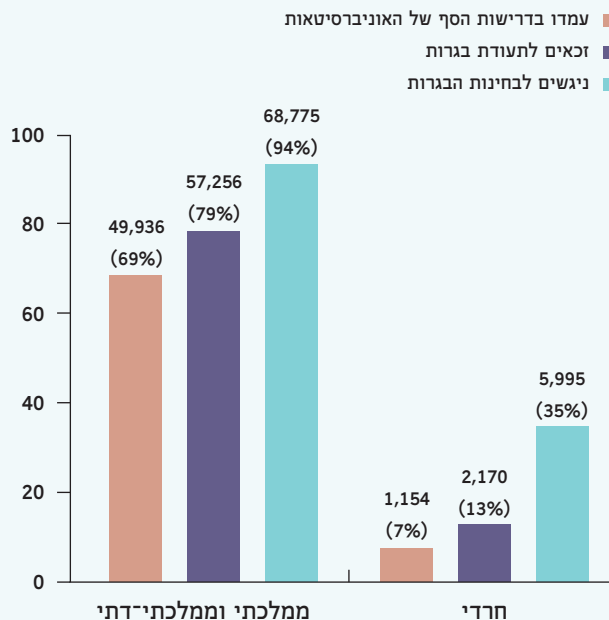
בשנת הלימודים תשע"ז (2016/17) נבחנו 35% מתלמידי כיתות י"ב במוסדות החינוך בפיקוח חרדי בבחינות הבגרות. שיעור זה נמוך מאוד בהשוואה לשיעור הנבחרים בבחינות הבגרות בבתי הספר הממלכתיים והממלכתיים-יחידתיים (94%). נעיר כי במוסדות החינוך בפיקוח חרדי מעל מחצית מהבנות (51%) ניגשות לכל הפחות לחלק מבחינות הבגרות, לעומת 14% בלבד מהבנים.

בקרב תלמידי כיתות י"ב הזכאים לתעודת בגרות הפערים בין החינוך בפיקוח חרדי לבין החינוך הממלכתי והממלכתי-יחידתי גדולים מאוד (זכאים, בהתאמה: 13%; 79%). כאשר בוחנים את שיעור הזכאים לתעודת בגרות מתוך הנבחרים החרדים מתברר כי רק 36% מהם זכאים לתעודת בגרות, ואילו בחינוך הכללי – הממלכתי והממלכתי-יחידתי – שיעור הזכאות הוא 83%. פער משמעותי מתגלה גם כאשר בודקים את שיעור הזכאים לתעודות בגרות שעומדים בתנאי הסף לקבלה לאוניברסיטאות: 69% בחינוך העברי הכללי הלא-חרדי לעומת 7% בלבד

בחינוך בפיקוח חרדי. פער ברור בתחום זה קיים בין הבנים לבנות במוסדות החינוך החרדיים: שיעור הבנות החרדיות הזכאיות לתעודת בגרות (20%) גבוה בהרבה משיעור הבנים הזכאים לה (3%).

תרשים 2/ב

הניגשים לבחינות הבגרות, הזכאים לתעודת בגרות והעומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות, לפי פיקוח, שנה"ל תשע"ז (2016/17) (במספרים מוחלטים וב-%)

מגמות

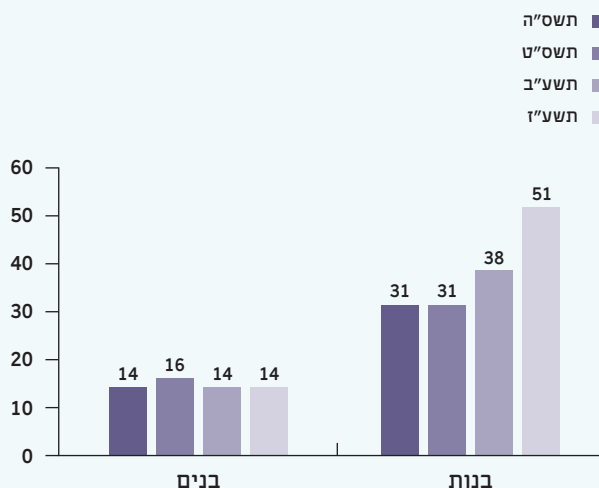
במרוצת השנים חלה עלייה של ממש בשיעור התלמידים החרדים הנבחרים בבחינות בגרות כלשהן, גם אם אינם זכאים בסופו של דבר לתעודה – מ-23% בשנת הלימודים תשס"ה (2004/05) ל-35% בשנת הלימודים תשע"ז (2016/17). עלייה זו נזקפת בעיקר לזכות העלייה בשיעור הניגשות לבגרות בקרב הבנות החרדיות. בחינות הבגרות החלו לחדור בהיקף רחב לתיכונים של רשת "בית יעקב", וכיום מחצית מהבנות החרדיות עושות לפחות בחינת בגרות אחת (לא כולל מבחני סאלד, הנפוצים בבתי הספר החרדיים ומוכרים כנקודות שקולות לתעודת בגרות חלקית). בשנת הלימודים תשס"ט (2008/9) ניגשו לבחינות הבגרות 31% מהתלמידות החרדיות; שיעור זה עלה בחדות – ל-51% – בתוך שמונה שנים (בשנת

הלימודים תשע"ז, 2016/17). בקרב הבנים נרשמה יציבות – ואפילו ירידה קלה – בשיעור הניגשים לבחינות הבגרות: בשנת הלימודים תשס"ט (2008/9) נבחנו 16% מהם בבחינות, ושיעורם ירד ל-14% בשנת הלימודים תשע"ז (2016/17).

הפערים בקרב הזכאים לתעודת בגרות בין החינוך החרדי ובין החינוך הממלכתי והממלכתי-דתי גדלו עם השנים במספרים מוחלטים: בעוד שבחינוך הממלכתי והממלכתי-דתי עלה שיעור הזכאים לתעודת בגרות מ-62% (שנת הלימודים תשס"ה, 2004/5) ל-79% (שנת הלימודים תשע"ז, 2016/17), שיעור הזכאים במגזר החרדי עלה מ-9% ל-13%. עם זאת, באחוזים, קצב הגידול בחינוך החרדי מהיר יותר (44%, לעומת 27% בחינוך העברי הלא-חרדי).

תרשים 3/ב

תלמידות ותלמידים חרדים הניגשים לבחינות הבגרות לפי מגדר, שנה"ל תשס"ה (2004/5), תשס"ט (2008/9), תשע"ב (2011/12), תשע"ז (2016/17) (%)

ב.3. תלמידי ישיבות ואברכים

תמונת מצב

מספר תלמידי הישיבות ואברכי ה"כולל" החרדים בשנת 2018 היה 134,482 (כולל תלמידי חו"ל). 70% מן הישראלים שבהם הם אברכים, ול-79% מן האברכים יש פטור משירות בצה"ל. משמע, המשך הלימודים ב"כולל" הוא לא רק חלופה לשירות הצבאי אלא גם תוצאה משולבת של מוטיבציות דתיות, תרבותיות וחברתיות.

מגמות

בשנים 1999-2012 גדל בהתמדה מספרם של בני הישיבות והאברכים, בקצב של 4% לשנה, הדומה לקצב הגידול של החברה החרדית באוכלוסיית המדינה. בשנים 2013-2018 הואט מעט קצב הגידול הן של בחורי הישיבות והן של אברכי ה"כולל" לקצב של 3% בשנה. נתוני ההאטה עולים בקנה אחד עם נתוני הגידול בשיעור החרדים העובדים והחרדים הפונים לשירות צבאי או אזרחי.

ואולם עיון בנתונים מעלה את הצורך לחלק את השנים האלה לשתי תקופות:

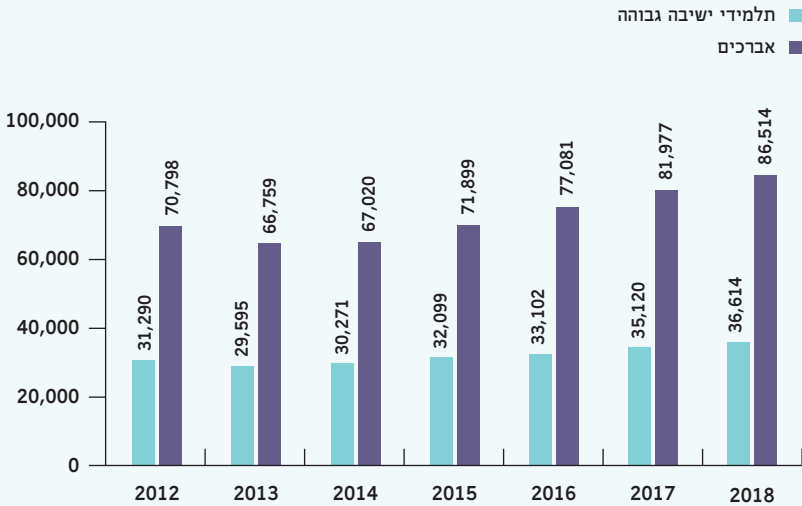
האחת – 2013-2014. בשנים אלו ירד שיעורם של תלמידי הישיבות ואברכי ה"כולל" ב-15%. אפשר להסביר את הירידה בכך שבתקופה זו למעלה מ-20 אלף תלמידי ישיבות ואברכים קיבלו פטור מהשירות הצבאי. באותו פרק זמן צנחה תמיכת המדינה בתלמידי ישיבות ובאברכי "כולל" שלא שירתו בצה"ל בכ-50%. צניחה זו השפיעה גם על מספר התלמידים והאברכים הלא-ישראלים הרשומים במשרד החינוך (מספרם צנח גם הוא), כיוון שבוטלה כמעט לחלוטין תמיכת המדינה בהם.

התקופה השנייה החלה בשנת 2015, שבה המפלגות החרדיות שבו לקואליציה והחזירו את הקצבאות לתלמידי הישיבות, לאברכים ולתלמידי חו"ל לאותו סכום שהיה נהוג קודם לקיצוץ של שנת 2013. בעקבות זאת עלה במהירות מספר האברכים ובחורי הישיבות. בשנת 2018 עמד שיעור בחורי הישיבות והאברכים הישראלים על 21% ו-30% (בהתאמה), יותר מבשנת 2014. וכך, גם בשנת 2018 הגידול במספר בחורי הישיבות (4.3%) והאברכים הישראלים (5.6%) היה גבוה מקצב הגידול של האוכלוסייה החרדית (כ-4%).

ניתן לראות אפוא קשר ברור בין מספר תלמידי הישיבות והאברכים לבין התקצוב המדינתי למוסדות תורניים ותמיכות אחרות הקשורות לחזרת המפלגות החרדיות לקואליציה.

תרשים ב/4

תלמידי ישיבות ואברכים (לא כולל תלמידי חו"ל), 2012-2018 (במספרים מוחלטים)

ב.4. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת השכלה הגבוהה

תמונת מצב

בשנת הלימודים תשע"ט (2018/19) למדו במוסדות אקדמיים (בכלל זה באוניברסיטה הפתוחה) כ-12,000 סטודנטים חרדים – 3.8% מכלל הסטודנטים שלמדו בשנה זו בישראל. כ-10,100 מהסטודנטים החרדים (84%) למדו לתואר ראשון, 70% מהם נשים חרדיות. באותה שנה למדו לתארים מתקדמים כ-1,800 סטודנטים חרדים, רובם המכריע לתואר שני וכ-90 לתואר שלישי. שיעור הלומדים לתארים שני ושלישי מכלל הסטודנטים החרדים היה 18%, שיעור הנמוך מזה של כלל הסטודנטים בישראל (27%).

מגמות

שנים רבות היה מספר החרדים הלומדים לתארים אקדמיים נמוך ביותר. עם זאת, בעקבות השינויים בדרישות שוק העבודה והקמת מוסדות מותאמים לצורכי המגזר החרדי ניכרת עלייה חדה במספר הסטודנטים החרדים במוסדות להשכלה גבוהה.

קצב הגידול של הסטודנטים החרדים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה מהיר, ובשנים תש"ע-תשע"ט (2009/10-2018/19) הוא עלה ב-162%, לעומת גידול של 10% באותן שנים במספר

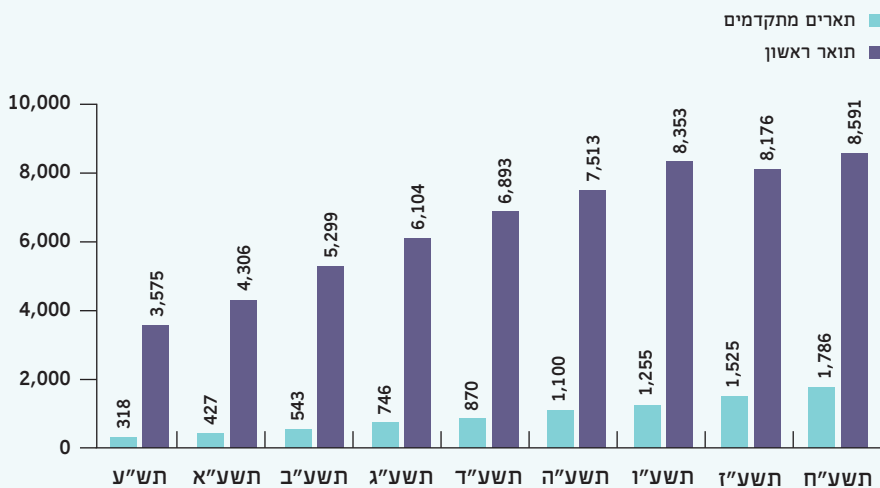
הכללי של הסטודנטים (ללא האוניברסיטה הפתוחה). שיעור הסטודנטים החרדים מכלל הסטודנטים, שעמד בשנת הלימודים תש"ע (2009/10) על 2%, קפץ בשנת הלימודים תשע"ז (2016/17). בשנת הלימודים תשע"ח-תשע"ט (2018/19) ל-3.8%. בחישוב ממוצע שנתי גדל באותן תשע שנים מספר הסטודנטים החרדים ב-12.5%.

עם זאת, בשנות הלימודים תשע"ח-תשע"ט (2018/19-2017/18) נרשם גידול של 11% בלבד – 12,000 בשנת הלימודים תשע"ט (2018/19), לעומת 10,800 בשנת הלימודים תשע"ז (2016/17). ההאטה בולטת יותר בקרב גברים, ששיעורם עלה ב-9% בשנות הלימוד תשע"ח-תשע"ט (2018/19-2017/18), לעומת 12% בקרב הנשים. הסיבה לכך היא היחלשות התמריצים ליציאה להשכלה גבוהה ולתעסוקה בשנים האחרונות. נוסף על כך ההאטה עשויה להיות קשורה גם להפחתת התמיכה של מל"ג-ות"ת במלגות לסטודנטים חרדים למשפטים ולמינהל עסקים – בעקבותיה פחות חרדים פונים לתחומים אלו, שבמשך שנים היו פופולריים מאוד בקרבם.

מספר הסטודנטים החרדים לתואר שני עלה בקצב ממוצע שנתי מהיר מזה של קצב הגידול של כלל הסטודנטים החרדים (26% לעומת 12.5%). בניגוד לעלייה הקלה במספר הסטודנטים לתואר ראשון בשנות הלימודים תשע"ז-תשע"ח (מ-8,350 ל-8,600), חל בשנתיים אלו גידול של 43% בשיעור הסטודנטים החרדים לתואר שני (מ-1,200 סטודנטים ל-1,700). הסטודנטים החרדים לתואר שני לומדים ברובם במוסדות האקדמיים הכלליים, שלא כמו חבריהם הסטודנטים החרדים לתואר ראשון, הלומדים ברובם בקמפוסים נפרדים למגזר החרדי.

תרשים ב/5

סטודנטיות וסטודנטים חרדים במוסדות להשכלה גבוהה (ללא האוניברסיטה הפתוחה), לפי תואר, שנה"ל תש"ע-תשע"ח (במספרים מוחלטים) (2017/18-2009/10)

ב.5. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: מסגרות לימוד, גיל, תחומי לימוד ונשירה

רוב גדול של הסטודנטים החרדים לתואר ראשון למדו בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18) במכללות אקדמיות (55%) ובמכללות לחינוך (28%) ומיעוטם בלבד באוניברסיטאות (17%). בכך ניכר פער גדול בינם לבין כלל אוכלוסיית הסטודנטים, ש-39% מהם למדו באותה שנה לתואר ראשון באוניברסיטאות.

בשנות הלימוד תש"ע-תשע"ח (2017/18-2009/10) ניכרה עלייה קלה בלבד בשיעור החרדים הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות (מ-16% ל-17%), לעומת ירידה קלה בשיעור הסטודנטים הלומדים באוניברסיטאות בקרב כלל הסטודנטים בישראל (מ-41% ל-39%).

גיל הסטודנטים החרדים הגברים לתואר ראשון גבוה בממוצע מסטודנטים גברים יהודים לא-חרדים. 36% מהם הם בני 30 ומעלה, לעומת 17% בלבד בקרב הסטודנטים הלא-חרדים. הסיבה העיקרית לפער זה היא גיל הפטור המאוחר משירות צבאי, שעומד על 24, לעומת גיל סיום השירות הצבאי של בני 21. סיבה נוספת היא הצורך של הסטודנטים החרדים לעשות מכינה ממושכת כדי להתחיל את הלימודים האקדמיים שלהם. בקרב הסטודנטיות החרדיות התופעה היא הפוכה: 45% מהסטודנטיות החרדיות לתואר ראשון הן מתחת לגיל 21, לעומת 12% בקרב סטודנטיות יהודיות לא-חרדיות. גם כאן הסיבה היא השירות הצבאי, שנשים חרדיות מקבלות פטור ממנו כבר בגיל 18. המספר הגבוה יחסית של סטודנטיות חרדיות בגילאי 18-21 (מעל 2,700) מעיד על תופעה חדשה במגזר החרדי של הליכה לאקדמיה במקום ללימודים בסמינרים לבנות.

התפלגות תחומי הלימוד לתואר ראשון של הסטודנטים החרדים שונה במידה רבה מזו של כלל אוכלוסיית הסטודנטים. סטודנטים חרדים לומדים בשיעורים גבוהים יותר חינוך והוראה (35% לעומת 18% מקרב כלל הסטודנטים), מקצועות עזר רפואיים (12% לעומת 6%) ומינהל עסקים (12% לעומת 10%). נוכחות דלה יחסית של סטודנטים חרדים ניכרת במדעי החברה (10% לעומת 17%), בלימודי הנדסה (9% לעומת 19%) ובמדעי הרוח (3% לעומת 9%). ממצא מעניין הוא השיעור הגבוה יחסית של חרדים הלומדים מדעי הטבע (11%), קרוב לשיעור בכלל האוכלוסייה (12%).

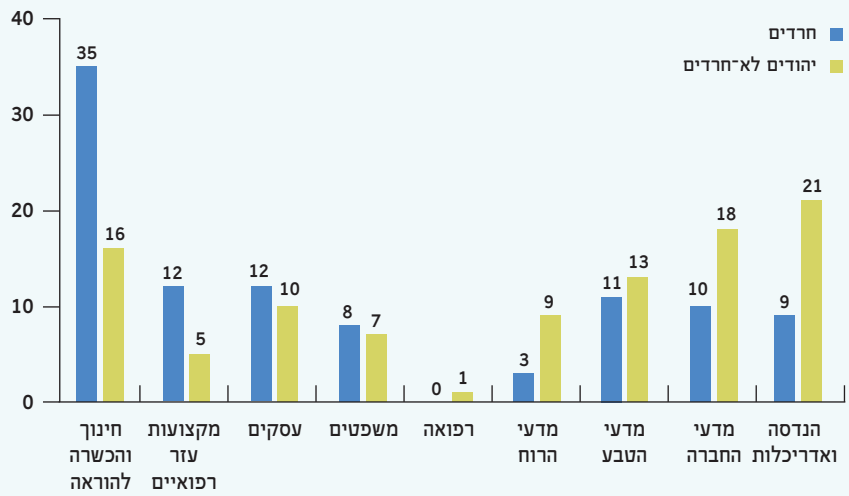
שיעור החרדים הלומדים משפטים, שבשנת הלימודים תשע"ז (2015/16) עמד על 12%, ירד בשנת הלימודים תשע"ח (2017/18) ל-8%, כמו בכלל האוכלוסייה (7%). ניתן להסביר זאת כאמור בירידה בתמיכת מל"גות"ת בסטודנטים החרדים הלומדים במקצועות אלו, וגם בהפנמה של הרוויה בשוק התעסוקה בתחום זה אצל הסטודנטים החרדים.

ניתן להסיק אפוא שסטודנטים חרדים מעדיפים ללמוד מקצועות פרקטיים ומקצועות שמאפשרים גם עבודה בתוך הקהילה החרדית (חינוך והוראה, מקצועות עזר רפואיים), וכן מקצועות שנחשבים קלים יחסית מבחינת דרישות הסף האקדמיות (מינהל עסקים). בתחומי הלימוד האקדמי שנועדו להעשיר את הידע, למשל מדעי הרוח והחברה, או בתחומי הלימוד שמחייבים ידע מתמטי מתקדם (הנדסה), יש נוכחות חרדית אך בהיקפים קטנים יחסית.

הבדל ניכר נוסף בין הסטודנטים הוא בשיעור הנושרים בשנת הלימודים הראשונה ולאחריה. שיעור הנושרים מן המגזר החרדי (10.1%) גבוה פי 1.5 משיעור הסטודנטים היהודים הלא-חרדים הנושרים (6.8%). כאשר מפלחים את הנתונים מגלים שהפערים בנשירה מתקיימים בעיקר במכללות לחינוך (15.3% לעומת 10.3%). לעומת זאת, שיעור הסטודנטים החרדים הנושרים מן המכללות האקדמיות ומן האוניברסיטאות גדול רק במעט מזה של הסטודנטים היהודים הלא-חרדים במוסדות אלו – 9.5% לעומת 7.1% ו-7.2% לעומת 5.5%, בהתאמה. נתונים אלו, המתייחסים לשנת הלימודים תשע"ח (2017/18), משקפים ירידה בשיעור הנושרים החרדים, לאחר ששנה קודם לכן עמד שיעורם על 12.6% מן הסטודנטים. הירידה בשיעור הנושרים חלה בכל המסגרות האקדמיות.

תרשים 6/ב

סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה, לפי תחום לימוד וקבוצת אוכלוסייה, שנה"ל תשע"ח (2017/18) (%)

לוחות חינוך

לוח ב/1

תלמידי החינוך היסודי והעל-יסודי, לפי מגדר, פיקוח ודרג חינוך,¹
תשע"ח (2017/18)

		חינוך עברי, לפי סוג פיקוח				סך הכול ישראל	דרג חינוך
ממלכתי וממלכתי-דתי ³		חרדי		סך הכול חינוך עברי			
ממלכתי- דתי ³	ממלכתי	סך הכול	% חרדי מחינוך עברי		סך הכול		
				לפי סוג פיקוח			
סך הכול²							
240,889	755,503	996,392	24	321,152	1,317,544	1,757,793	סך הכול
136,239	391,081	527,320	26	183,003	710,323	936,143	יסודי
55,886	187,151	243,037	23	74,174	317,211	429,958	חטיבת ביניים
48,764	177,271	226,035	22	63,975	290,010	391,692	חטיבה עליונה
בנים							
119,377	388,616	507,993	24	162,937	670,930	893,781	סך הכול
68,467	201,335	269,802	26	92,956	362,758	478,788	יסודי
27,535	96,500	124,035	23	36,989	161,024	218,637	חטיבת ביניים
23,375	90,781	114,156	22	32,992	147,148	196,356	חטיבה עליונה
בנות							
121,512	366,887	488,399	24	158,215	646,614	864,012	סך הכול
67,772	189,746	257,518	26	90,047	347,565	457,355	יסודי
28,351	90,651	119,002	24	37,185	156,187	211,321	חטיבת ביניים
25,389	86,490	111,879	22	30,983	142,862	195,336	חטיבה עליונה

1 דרג חינוך סטנדרטי (להגדרות ראו שנתון 2016).

2 כולל "לא ידוע".

3 בחטיבה העליונה – דתי – בפיקוח המינהל לחינוך דתי במשרד החינוך;
חרדי – בית הספר האחרון בפיקוח חרדי שהסטודנט למד בו.

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ב/2

תלמידי ישיבות ואברכים, לפי מוסד, 2012-2018

שיעור גידול שנתי 2018-2017	שיעור גידול 2018-2012	שנה							סוג מוסד
		2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	
4.9	20.0	134,482	128,196	120,239	112,473	98,499	97,773	112,103	סך הכול
4.3	17.0	36,614	35,120	33,102	32,099	30,271	29,595	31,290	תלמידי ישיבה גבוהה
3.4	20.1	6,658	6,436	5,454	4,951	1,053	1,062	5,545	תלמידי חו"ל בישיבה גבוהה
5.5	22.2	86,514	81,977	77,081	71,899	67,020	66,759	70,798	אברכי כולל
מהם:									
7.0	59.1	68,688	64,194	59,604	55,014	49,196	45,902	43,160	פטורי שירות
0.0	-19.5	17,784	17,783	17,477	16,885	17,824	20,857	22,105	דחויי שירות
0.7	5.1	4,696	4,663	4,602	3,524	155	357	4,470	אברכי חו"ל בכולל

מקור: משרד החינוך.

לוח ב/3

**סטודנטיות וסטודנטים לתואר ראשון במוסדות להשכלה גבוהה
(ללא האוניברסיטה הפתוחה), לפי סוג מוסד וקבוצת אוכלוסייה,
2017/18-2009/10**

יהודים ואחרים			סך הכול ישראל	שנה קלנדרית	שנה עברית
לא-חרדים	חרדים	סך הכול			
מוסדות להשכלה גבוהה					
158,014	3,575	161,589	184,851	2009-10	תש"ע
160,558	4,306	164,864	189,240	2001-11	תשע"א
162,976	5,299	168,275	194,129	2011-12	תשע"ב
163,994	6,104	170,098	196,666	2012-13	תשע"ג
162,791	6,893	169,684	197,818	2013-14	תשע"ד
158,613	7,513	166,126	195,914	2014-15	תשע"ה
157,173	8,353	165,526	197,420	2015-16	תשע"ו
152,927	8,176	161,103	194,808	2016-17	תשע"ז
149,649	8,591	158,240	193,363	2017-18	תשע"ח
אוניברסיטאות¹					
64,637	562	65,199	75,271	2009-10	תש"ע
63,631	650	64,281	74,923	2001-11	תשע"א
62,728	761	63,489	74,608	2011-12	תשע"ב
61,620	819	62,439	74,000	2012-13	תשע"ג
69,383	1,046	70,429	82,519	2013-14	תשע"ד
67,134	1,011	68,145	80,840	2014-15	תשע"ה
64,762	1,124	65,886	78,610	2015-16	תשע"ו
62,531	1,371	63,902	76,648	2016-17	תשע"ז

1 משנת הלימודים תשע"ד אוניברסיטת אריאל נספרת כאוניברסיטה ולא כמכללה.

שנה עברית	שנה קלנדרית	סך הכול ישראל	יהודים ואחרים	
			סך הכול	חרדים
תשע"ח	2017-18	74,748	62,095	1,426

מכללות אקדמיות¹

תש"ע	2009-10	83,371	77,682	2,095
תשע"א	2001-11	87,409	80,930	2,492
תשע"ב	2011-12	91,666	84,326	3,004
תשע"ג	2012-13	94,515	86,666	3,213
תשע"ד	2013-14	86,377	77,805	3,797
תשע"ה	2014-15	86,273	76,219	3,941
תשע"ו	2015-16	89,944	77,756	4,611
תשע"ז	2016-17	88,916	75,009	4,447
תשע"ח	2017-18	90,120	74,523	4,734

מכללות אקדמיות לחינוך

תש"ע	2009-10	26,209	18,708	918
תשע"א	2001-11	26,908	19,653	1,164
תשע"ב	2011-12	27,855	20,460	1,534
תשע"ג	2012-13	28,151	20,993	2,072
תשע"ד	2013-14	28,922	21,450	2,050
תשע"ה	2014-15	28,801	21,762	2,561
תשע"ו	2015-16	28,866	21,884	2,618
תשע"ז	2016-17	29,244	22,192	2,358
תשע"ח	2017-18	28,495	21,622	2,431

1 משנת הלימודים תשע"ד אוניברסיטת אריאל נספרת כאוניברסיטה ולא כמכללה.
מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק ב – חינוך

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת-פרק	המקור
ב.1. תלמידים (לפי פיקוח)	• עיבודי המחברים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף חינוך, השכלה וכוחות הוראה • "חינוך במבט רחב", משרד החינוך
ב.2. בחינות בגרות	עיבודי המחברים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, גף חינוך, השכלה וכוחות הוראה
ב.3. תלמידי ישיבות ואברכים	האגף למוסדות תורניים במשרד החינוך
ב.4. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה	"יוצאי מוסדות החינוך החרדי העל-יסודי בהשכלה הגבוהה בישראל", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
ב.5. סטודנטיות וסטודנטים חרדים במערכת ההשכלה הגבוהה: מסגרות לימוד, תחומי לימוד ונשירה	"יוצאי מוסדות החינוך החרדי העל-יסודי בהשכלה הגבוהה בישראל", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

פרק ג רמת חיים

היקף העוני והשפעתו על רמת החיים באוכלוסייה החרדית גדולים בהרבה מהיקפו והשפעתו בשאר האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית. אומנם מאז 2015 ניכרת ירידה בשיעור העוני באוכלוסייה החרדית, אבל שיעורים אלו אצל המשפחות החרדיות עדיין גבוהים מאוד (43% לעומת 11%).

רמת החיים קשורה קשר הדוק לרמת ההכנסות וההוצאות של משק הבית. בשנת 2017 הייתה ההכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי 15,015 ש"ח, נמוכה בהרבה מההכנסה ברוטו למשק בית יהודי לא-חרדי (22,190 ש"ח). הגורמים להכנסה נמוכה שכזאת הם תא משפחתי שפעמים רבות מבוסס על מפרנס יחיד, היקף משרה קטן, משלח יד שרמת ההכנסה בו נמוכה ושימוש מופחת בהון ובקרנות פנסיה.

כאשר בודקים את ההוצאה החודשית של משקי הבית מתברר כי משק בית חרדי הוציא ב-2017 14,311 ש"ח בחודש, 15% פחות ממשק בית יהודי לא-חרדי, אף שמספר הנפשות הממוצע במשק בית חרדי עומד על קרוב לפי שניים. פערי ההוצאה יכולים להיות מוסברים במאפייני תרבות הצריכה החרדית, הדוגלת בחיסכון, וכן במרחבי צריכה קהילתיים ייעודיים לאוכלוסייה החרדית, המאפשרים לקנות מוצרים בזול ולפעמים אפילו לקבלם חינם אין כסף.

ניתוח דפוסי ההתנהגות הקשורים ברמת החיים של הציבור החרדי מלמד שהפערים בין שתי האוכלוסיות – החרדית והיהודית הלא-חרדית – עודם גדולים, הגם שהצמצמו בשנים האחרונות. כך גם באשר לרמת ההכנסה, שיעורי העוני, הצריכה והמינוע. התחום היחיד שמצאנו בו דמיון מלא בין שתי האוכלוסיות הוא הבעלות על דירה.

ג.1. תחולת עוני

תמונת מצב

לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי לשנת 2017, ההכנסה של 18% מהמשפחות בישראל נמוכה מקו העוני לאחר הוספת תשלומי העברה ומיסים (28% לפני הוספת התשלומים). באוכלוסייה החרדית שיעור זה גבוה בהרבה – 43% (57% לפני הוספת התשלומים); ובאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית – 11% (22% לפני הוספת התשלומים). את הפער העצום בשיעורי תחולת העוני בין חרדים ליהודים לא-חרדים אפשר להסביר במבנה משק הבית החרדי, המאופיין במשפחות גדולות, בשיעור נמוך של גברים עובדים ובשכר נמוך יחסית אצל מי שכן עובדים. בשתי האוכלוסיות – החרדית והיהודית הלא-חרדית – תשלומי העברה משפיעים משמעותית על

שיעור העוני, אבל ההשפעה הגדולה יותר היא על האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, שאצלה פוחת חלקה היחסי של האוכלוסייה מתחת לקו העוני ב-49% (אצל החרדים ב-25%).

תמונת המצב של תחולת העוני לאחר תשלומי ההעברה והמיסים בחלוקה לנפשות, משפחות וילדים (לפי נתוני המוסד לביטוח לאומי לשנת 2017) מלמדת כי שיעור הנפשות באוכלוסייה החרדית שחיות מתחת לקו העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (49%) גבוה בהרבה משיעורן בכלל האוכלוסייה (21%) ומשיעורן באוכלוסיית היהודים הלא-חרדים (9%).

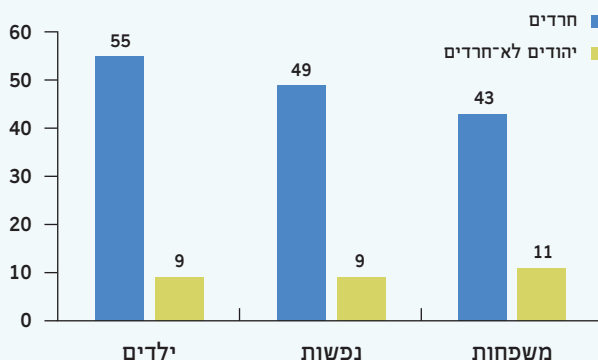
הפערים בין הקבוצות גדולים יותר כאשר מחשבים את תחולת העוני בקרב ילדים. שיעור הילדים החרדים מתחת לקו העוני לאחר תשלומי ההעברה (55%) גבוה מאוד יחסית לשיעורם בכלל האוכלוסייה (30%) ובאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (9%). הסיבה לכך היא מספר הילדים הגבוה במשפחה חרדית ממוצעת בשילוב עם שיעורי תעסוקה ושכר נמוכים מן הממוצע של הוריהם.

מגמות

בשנים 2003-2005 חלה עלייה חדה בתחולת העוני בקרב משפחות חרדיות – מ-45% ל-58% – בגלל העלייה ביוקר המחיה והקיצוץ בקצבאות הילדים ובתשלומי ההעברה שבוצעו על פי תוכנית החירום הכלכלית של שנת 2003. ב-2006 חלה ירידה קלה בתחולת העוני – ל-52%. שיעור זה נותר יציב יחסית קרוב לעשור. משנת 2015 ניכרת ירידה משמעותית ורצופה בשיעורי העוני במגזר, והם הגיעו עד ל-43% בשנת 2017. ירידה זו יכולה להיות מוסברת בגידול במשפחות החרדיות שלפחות אחד מבני הזוג בהן עובד, בגידול ברמת ההכנסות בקרב עובדים ובגידול בתמיכת המדינה באברכים ובקצבאות הילדים. בשנים האחרונות חלה אפוא ירידה בשיעור תחולת העוני באוכלוסייה החרדית, ויש לעקוב ולבחון אם היא מסמנת שינוי מגמה.

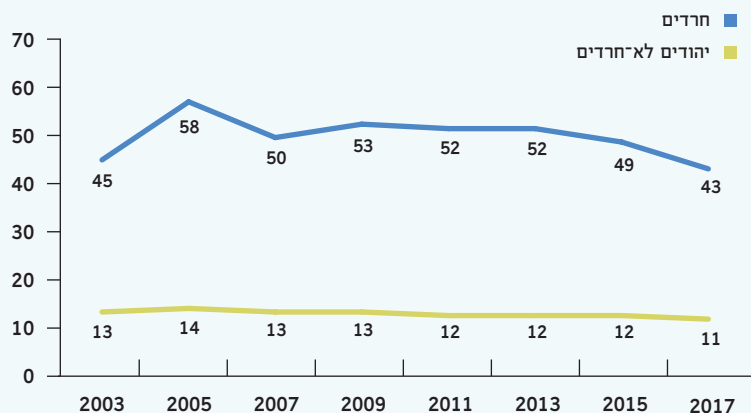
תרשים 1/ג

תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2017 (%)

תרשים 2/ג

תחולת העוני של משפחות, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2017-2003 (%)

ג.2. ביטחון תזונתי

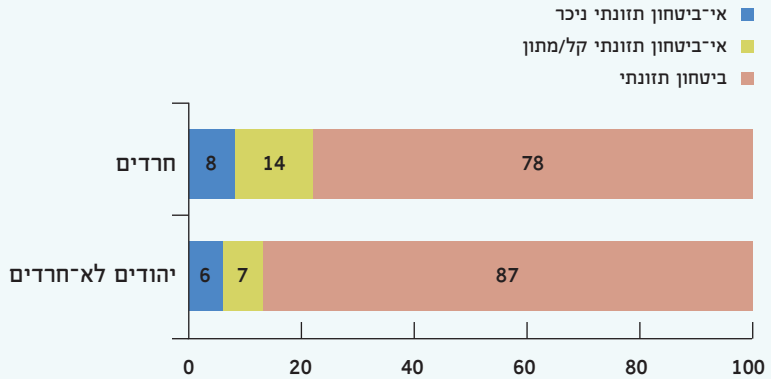
לפי הגדרת המוסד לביטוח לאומי, ברמת הביטחון התזונתי נכללים זמינות של מזון, משאבים לרכישת מזון ואיכות המזון מבחינה תברואתית ותזונתית.

בשנת 2016 שיעור המשפחות באוכלוסייה החרדית שחיו באי־ביטחון תזונתי קל, מתון או גדול (22%) היה גבוה משיעורן באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (13%). פער זה בין חרדים ללא־חרדים קטן לעומת הפער במדד תחולת העוני, שבו השיעור בקרב החרדים גבוה בהרבה מהשיעור בקרב לא־חרדים. נתון זה מלמד שרק חלק מהמשפחות החרדיות הנמצאות מתחת לקו העוני חיות באי־ביטחון תזונתי.

הפערים בין הקבוצות נותרים בעינם גם כאשר מחשבים את האי־ביטחון התזונתי בקרב ילדים. שיעור הילדים השרויים באי־ביטחון תזונתי באוכלוסייה החרדית (26%) גבוה משיעורם באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (14%).

תרשים ג/3

רמת ביטחון תזונתי בקרב משפחות, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2016 (%)

ג.3. הכנסה חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי

תמונת מצב

הנתונים המתבססים על סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס לשנת 2017 מראים, כאמור, שההכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי היא 15,015 ש"ח, נמוכה ב-48% מההכנסה ברוטו למשק בית יהודי לא-חרדי (22,190 ש"ח).

מקובל לחשב את ההכנסה לנפש על פי סולם הנותן משקל פוחת והולך לכל נפש בשל העלות השולית שלה למשק הבית. לפי חישוב זה, ההכנסה נטו לנפש תקנית במשפחה חרדית היא 3,805 ש"ח, והיא נמוכה ב-88% מההכנסה לנפש תקנית במשפחה יהודית לא-חרדית (7,144 ש"ח). הפער הגדול מוסבר במספר הנפשות הגבוה במשק הבית החרדי (5.3) לעומת משק הבית היהודי הלא-חרדי (2.9); במספר המפרנסים הממוצע (1.4) במשק בית חרדי, לעומת 1.5 במשק בית יהודי לא-חרדי; ובהכנסה נמוכה מעבודה (10,682 ש"ח במשק בית חרדי, לעומת 17,538 ש"ח במשק בית יהודי לא-חרדי). אפשר שבמציאות הפערים בהכנסות קטנים יותר הודות להכנסות באוכלוסייה החרדית מעבודה שאינה מדווחת.

ההכנסה ברוטו במשק בית חרדי מתחלקת ל-71% מעבודה (לעומת 79% במשק בית יהודי לא-חרדי) ול-22% מקצבאות ותמיכות (לעומת 10% במשק בית יהודי לא-חרדי). יש הבדל גדול אפוא בשימוש בקצבאות ובתמיכות בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית.

ההוצאה של משקי בית חרדיים על תשלומי חובה – מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות – עומדת במוצע על פחות ממחצית (43%) מההוצאה של משקי הבית הלא-חרדיים (1762 ש"ח לעומת 4,142 ש"ח).

ההוצאה החודשית של משק בית חרדי לתצרוכת, שהיא סך כל התשלומים שמשק בית משלם על קניית מוצרים או שירותים, נמוכה ב-18% מזו של משק בית יהודי לא-חרדי (14,311 ש"ח לעומת 16,866 ש"ח), אף שמספר הנפשות הממוצע במשק בית חרדי גדול יותר. ההסבר טמון כפי הנראה בהכנסה הנמוכה של משק הבית החרדי, בתרבות הצריכה החרדית, שמטיפה לצניעות ולחיסכון, וכן במרחב הצריכה הקהילתי, שמאפשר לקנות חלק ממוצרי הצריכה במחיר זול במיוחד.

למרות ההבדלים בגודל משק הבית ובהכנסות בין משק הבית החרדי למשק הבית היהודי הלא-חרדי אין ביניהם הבדלים ניכרים בחלוקת ההוצאות לתחומים השונים, למשל מזון, דיור, בריאות או חינוך. פער של ממש נמצא, עם זאת, בכל הקשור לתחבורה ולתקשורת (11% מההוצאות במשקי הבית החרדיים לעומת 21% במשקי הבית היהודיים הלא-חרדיים). הגורמים להבדלים: בתחום התחבורה חרדים מסתמכים על תחבורה ציבורית ונחשבים צרכנים חסכנים ויעילים, ובתחום התקשורת הציבור החרדי משתמש פחות באינטרנט, בכבלים ובמכשירי סלולר חכמים.

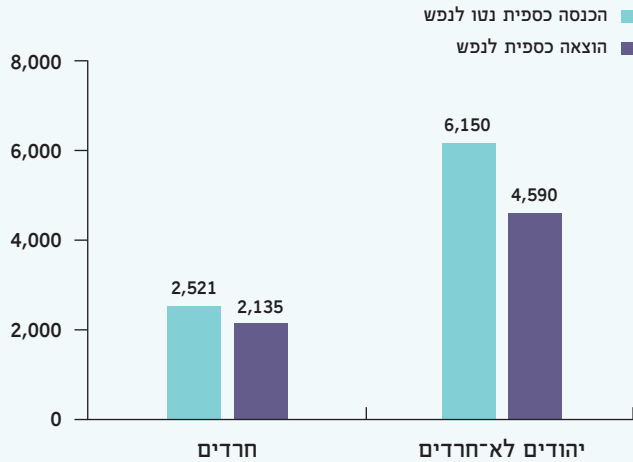
ההוצאה החודשית של משק בית חרדי גבוהה מההכנסה נטו שלו בכ-1,050 ש"ח. פער זה יכול להיות מוסבר בהכנסות לא מדווחות מעבודה או מתרומות.

מגמות

בין 2015 ל-2017 גם ההכנסות וגם ההוצאות של משקי הבית החרדיים גדלו. בשנים אלו נרשמה עלייה של 19% בהכנסה החודשית ברוטו למשק בית חרדי (מ-12,616 ש"ח ל-15,015 ש"ח), לעומת עלייה קטנה בהרבה אצל האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (7% בהכנסות ברוטו – מ-20,807 ש"ח ל-22,190 ש"ח). בהיקף ההוצאה החודשית של משק בית חרדי לתצרוכת נרשם גידול מתון יותר (5% – מ-13,676 ש"ח ל-14,311 ש"ח). העלייה המרשימה ביותר נרשמה בהוצאה של משקי בית חרדיים על תשלומי חובה – מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות – 40% (מ-1,261 ש"ח ל-1,762 ש"ח). בשאר האוכלוסייה היהודית עמד שיעור הגידול בתשלומי החובה בשנים אלו על 8% בלבד (מ-3,853 ש"ח ל-4,142 ש"ח). ייתכן שגידול זה באוכלוסייה החרדית נובע מהעלייה בשכר באותה השנה בקרב הגברים החרדים ועוד יותר בקרב הנשים החרדיות (ראו בהמשך בפרק התעסוקה).

תרשים 4/ג

הכנסה והוצאה חודשית לנפש (תקנית), לפי קבוצת אוכלוסייה, 2017 (בשקלים)

4.4. בעלות על דירה

תמונת מצב

בשנים 2017-2018 החזיקו 73% מבני 20+ בישראל דירה בבעלותם. שיעור דומה בתחום זה נמצא באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (74%) ובאוכלוסייה החרדית (72%).

בממוצע, בשנים 2017-2018 החזיקו 15% מכלל האוכלוסייה יותר מדירה אחת בבעלותם ו-18% מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית. שיעור נמוך יותר נרשם באוכלוסייה החרדית – 11% הצהירו שבבעלותם יותר מדירה אחת.

מגמות

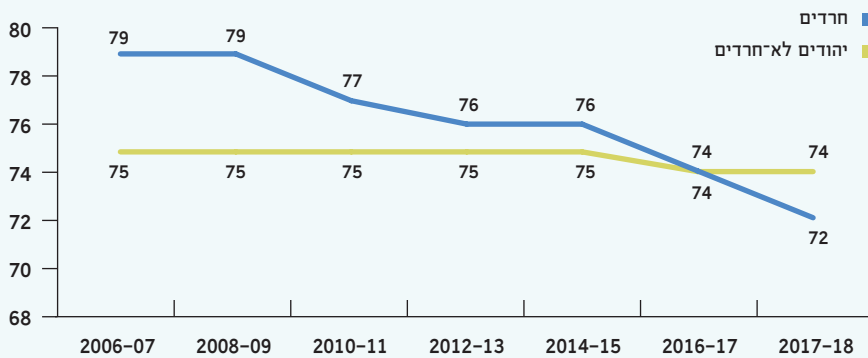
בשנים 2006-2018 נרשמה באוכלוסייה החרדית ירידה בשיעור בעלי הדירות – מ-79% ל-72%. באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, לעומת זאת, לא חל שינוי של ממש בתחום זה באותן שנים. שתי סיבות אפשריות למגמת הירידה במגזר החרדי: האחת נגזרת מן העלייה ביוקר הדיור, שמקשה על רכישת דירה, והשנייה נובעת מנסיגה מסוימת במנגנון החברתי שאפיין את חברת הלומדים החרדית – רכישת דירות על ידי הורים לזוגות צעירים עם חתונתם. היום מקובל יותר ויותר בקהילות החרדיות לשכור דירה ולא דווקא לקנות דירה.

השינוי במנגנון החברתי של רכישת הדירות הוא תוצר של יוקר הדיור וחוסר יכולת כלכלית של התא המשפחתי החרדי לקנות דירה לכל ילד.

בשנים 2003-2018 נרשם גידול בשיעור הבעלים של יותר מדירה אחת, בשני המגזרים: באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית עלה שיעורם מ-9% ל-18%, ובאוכלוסייה החרדית מ-3% ל-11%.

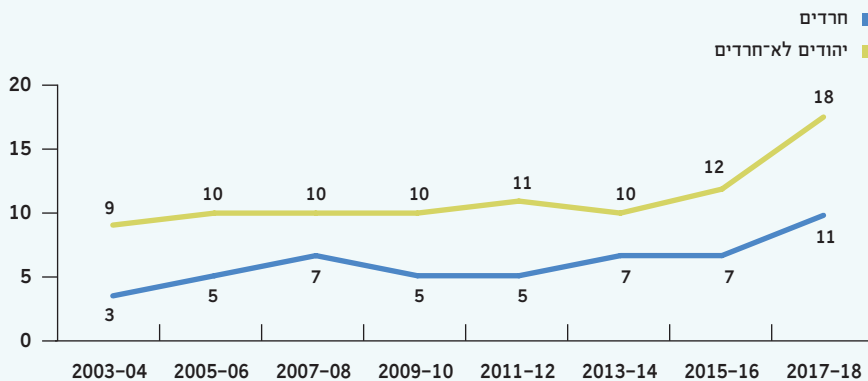
תרשים 5/ג

בעלי דירה מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2006-2018 (%)

תרשים 6/ג

בעלים של יותר מדירה אחת מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2003-2018 (%)

תמונת מצב

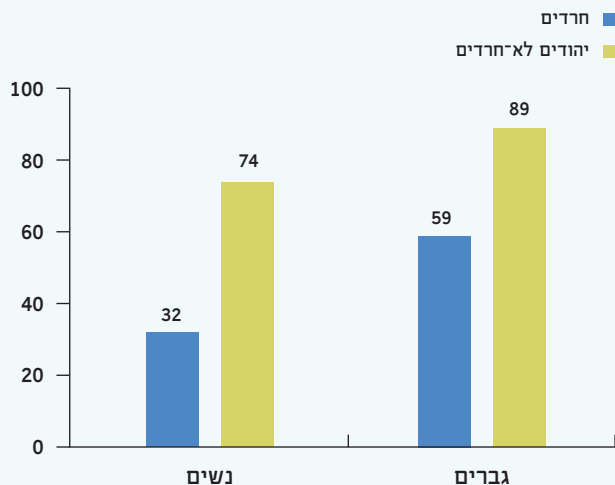
בשנים 2017-2018 החזיקו 46% מהחרדים בגילאי +20 ברישיון נהיגה. שיעור זה נמוך בהרבה משיעור בעלי רישיונות הנהיגה באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (81%). בפילוח לפי מגדר אפשר לראות שהפערים בין החרדים ליהודים הלא-חרדים היו גבוהים יותר בקרב הנשים: 32% מהנשים החרדיות החזיקו ברישיון נהיגה לעומת 74% מהנשים היהודיות הלא-חרדיות. אצל הגברים הפער היה קטן יותר אך עדיין משמעותי ביותר – 59% לעומת 89%. את הפער בין הגברים החרדים לנשים החרדיות אפשר להסביר בכך שנהיגת נשים עדיין אינה מקובלת בחלק מהקהילות החרדיות.

מגמות

לאורך השנים אפשר לראות עלייה זוחלת בשיעור החרדים בעלי רישיון נהיגה: בשנים 2005-2006 – 40%; ובשנים 2017-2018 – 46%. עיקר השינוי קורה אצל הנשים החרדיות: 21% בשנים 2007-2008 ו-32% בשנים 2017-2018. הסיבות האפשריות למגמה חדשה זו בקרב הנשים החרדיות הן שינוי בתפיסת מעמד האישה בחברה החרדית: יותר נשים חרדיות משתלבות במערכת ההשכלה הגבוהה, יותר נשים חרדיות מצטרפות לתעסוקה איכותית, והשיח המודרני נכנס באופן מובהק לכמה מהקהילות החרדיות.

תרשים ג/7

בעלי רישיון נהיגה בקרב בני +20, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2017-2018 (%)

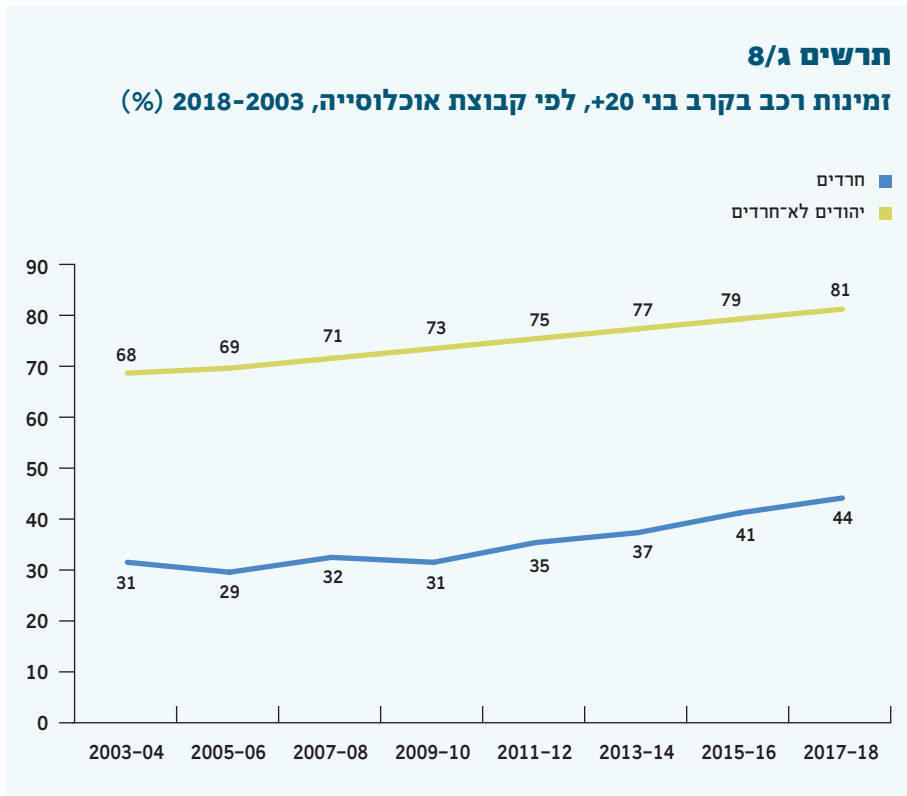

תמונת מצב

בשנים 2017-2018 החזיקו ברשותם רכב 44% מבני +20 באוכלוסייה החרדית, שיעור נמוך בהרבה מהשיעור באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית של מי שהצהירו שברשותם רכב (81%). אפשר לתלות את הפער ביוקר הקנייה וההחזקה של מכוניות בישראל, בצורך בחברה החרדית בהחזקת מכונית יקרה יותר (המותאמת למשפחות מרובות ילדים) ובתפיסת השימוש בתחבורה הציבורית בציבור החרדי כחלק יום-יומי ובלתי נפרד מאורח החיים.

מגמות

בשנים 2003-2018 נרשמה עלייה מרשימה (42%) בשיעור החרדים בני +20 שהצהירו כי ברשות משק הבית שהם חיים בו יש רכב זמין (מ-31% ל-44%). גם בקרב היהודים הלא-חרדים נרשמה באותן שנים עלייה (מ-68% ל-81%), אך בשיעור נמוך יותר (19%). הגידול החד במספר החרדים שמחזיקים ברשותם רכב פרטי משקף שינוי ברמת החיים של משפחות חרדיות, גידול בקבוצות החרדים העובדים ואימוץ אורחות חיים המקובלים בחברה הכללית.

לוחות רמת חיים

לוח ג/1

תחולת העוני של משפחות, נפשות וילדים לאחר תשלומי העברה ומיסים,
לפי קבוצת אוכלוסייה, 2017-2003 (%)

שנה	סך הכול ישראל	מזה: יהודים		
		סך הכול	חרדים	לא-חרדים
לפני תשלומי העברה ומיסים				
2003	34	30	67	29
2004	34	30	73	28
2005	34	30	73	28
2006	33	29	68	27
2007	32	28	66	26
2008	32	28	71	26
2009	33	29	67	27
2010	33	28	63	26
2011	33	28	66	26
2012	30	26	63	24
2013	29	24	64	22
2014	29	25	64	23
2015	29	25	59	23
2016	29	25	59	22
2017	28	24	57	22
לאחר תשלומי העברה ומיסים				
2003	19	15	45	13
2004	20	16	51	14
2005	21	16	58	14
2006	20	15	52	13
2007	20	15	50	13
2008	20	15	55	13
2009	20	15	53	13

<<

שנה	סך הכול ישראל	מזה: יהודים	
		סך הכול	חרדים
2010	20	14	50
2011	20	14	52
2012	19	14	47
2013	19	14	52
2014	19	14	52
2015	19	14	49
2016	19	13	45
2017	18	13	43

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים

2003	43	51	32
2004	40	47	29
2005	39	47	21
2006	39	49	23
2007	38	47	24
2008	38	46	23
2009	38	47	21
2010	39	49	21
2011	39	49	21
2012	36	45	25
2013	35	44	19
2014	35	45	20
2015	35	44	24
2016	35	47	23
2017	35	45	25

מקור: המוסד לביטוח לאומי.

לוח ג/2

הכנסה והוצאה חודשית לתצרוכת למשקי בית יהודיים, לפי אופי הזהות הדתית, 2017

מזה: יהודים	סך הכול		סך הכול ישראל	
	חרדים	לא-חרדים		
בשקלים חדשים				
	712	6,598	9,017	משקי בית במדגם
	166.7	1897.7	2541.2	משקי בית באוכלוסייה (אלפים)
	5.3	2.9	3.3	ממוצע נפשות במשק בית
	3.8	2.5	2.7	ממוצע נפשות סטנדרטיות במשק בית ¹
	1.4	1.5	1.5	ממוצע מפרנסים במשק בית
	40.2	49.2	47.6	ממוצע גיל ראש משק בית כלכלי
	18.3	14.1	14.0	ממוצע שנות לימוד של ראש משק בית כלכלי
	13,253	18,048	16,518	הכנסה כספית נטו למשק בית
	2,521	6,150	5,000	הכנסה כספית נטו לנפש
	11,222	13,469	13,114	הוצאה כספית למשק בית
	2,135	4,590	3,969	הוצאה כספית לנפש
	12,247	17,576	15,691	חציון הכנסה כספית ברוטו למשק בית
	15,015	22,190	20,027	הכנסה כספית ברוטו
	1762	4142	3,509	תשלומי חובה
הכנסה כספית ברוטו				
בשקלים חדשים				
	15,015	22,190	20,027	הכנסה כספית ברוטו סך הכול
	10,682	17,538	15,812	מעבודה

<<

1 נפש סטנדרטית: הצרכים של משק הבית אינם עומדים ביחס קבוע למספר הנפשות בו – ככל שמספר הנפשות במשק הבית גדול יותר, כך הצרכים לנפש פחותים. לפיכך בחישוב לפי נפש סטנדרטית אדם שחי לבדו שווה ערך ל-1.25 נפש סטנדרטית, ואילו משפחה של 8 נפשות נחשבת משפחה של 5.2 נפשות סטנדרטיות.

לא־חרדים	מזה: יהודים		סך הכול ישראל	
	חרדים	סך הכול		
794	662	783	662	מהון
1,703	429	1,601	1,367	מפנסיות וקופות גמל
2,155	3,241	2,243	2,186	מקצבאות ומתמיכות

באחוזים

100	100	100	100	הכנסה כספית ברוטו סך הכול
79	71	79	79	מעבודה
4	4	4	3	מהון
8	3	7	7	מפנסיות וקופות גמל
10	22	10	11	מקצבאות ומתמיכות

הוצאה לתצרוכת

בשקלים חדשים

16,866	14,311	16,660	16,267	הוצאה לתצרוכת סך הכול
2,106	1,968	2,095	2,206	מזון (ללא ירקות ופירות)
509	543	512	540	ירקות ופירות
4,301	4,062	4,282	3,973	דיור
1,571	1,363	1,554	1,502	תחזוקת הדירה ומשק הבית
615	573	612	614	ריהוט וציוד לבית
503	661	516	538	הלבשה והנעלה
1,015	698	990	931	בריאות
2,002	2,075	2,008	1,876	חינוך, תרבות ובידור
3,489	1,514	3,329	3,284	תחבורה ותקשורת
755	855	763	803	מוצרים ושירותים אחרים

באחוזים

100	100	100	100	הוצאה לתצרוכת סך הכול
12	14	13	14	מזון (ללא ירקות ופירות)
3	4	3	3	ירקות ופירות
26	28	26	24	דיור
9	10	9	9	תחזוקת הדירה ומשק הבית

<<

לא־חרדים	מזה: יהודים		סך הכול ישראל	
	חרדים	סך הכול		
4	4	4	4	ריהוט וציוד לבית
3	5	3	3	הלבשה והנעלה
6	5	6	6	בריאות
12	14	12	12	חינוך, תרבות ובידור
21	11	20	20	תחבורה ותקשורת
4	6	5	5	מוצרים ושירותים אחרים

המקורות לפרק ג – רמת חיים

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

המקור

התתי־פרק

• עיבודי המחברים לנתוני המוסד לביטוח לאומי ולנתוני מינהל המחקר והתכנון	1.ג. תחולת עוני
• סקר הוצאות משק הבית, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה המוסד לביטוח לאומי	2.ג. ביטחון תזונתי
• עיבודי המחברים לנתוני המוסד לביטוח לאומי ולנתוני מינהל המחקר והתכנון	3.ג. הכנסת חודשית והוצאה חודשית למשק בית חרדי
• סקר הוצאות משק הבית, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	4.ג. בעלות על דירה
הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	5.ג. מחזיקים ברישיון נהיגה
הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה	6.ג. זמינות רכב

פרק ד

תעסוקה

אחד ממוקדי הדיון הציבורי על מקומה של הקהילה החרדית בחברה הישראלית הוא התעסוקה. הפער הגדול ביותר בעניין זה בין חרדים לשאר האוכלוסייה היהודית בישראל נמצא ב־2002, אז כשליש בלבד מן הגברים החרדים היו מועסקים ורק מעט מעל למחצית מהנשים. בשנים 2003–2015 חל מפנה לטובה בשיעורי התעסוקה באוכלוסייה החרדית, אצל גברים ונשים כאחד, הקשור בשילוב של צורכי הקהילה עם מדיניות ציבורית שתמכה במגוון דרכים בכניסת חרדים לשוק העבודה. התוצאה של שינוי זה היא שכיום למעלה ממחצית מן הגברים החרדים וכמעט שלושה רבעים מן הנשים החרדיות עובדים. עם זאת, בשנים האחרונות (2015–2018) העלייה בשיעורי התעסוקה בקרב גברים חרדים נעצרה.

תיאור מצבה של האוכלוסייה החרדית בעולם העבודה אינו מתמצה בשיעורי תעסוקה. רכיב מרכזי נוסף הוא רמת ההכנסה. גובה ההכנסה הממוצעת של עובדים חרדים הוא 69% מגובה ההכנסה הממוצעת של העובדים האחרים במשק (כולל ערבים). הסיבה לפער היא היקף תעסוקה קטן יותר אצל החרדים ורמת הכנסה נמוכה יותר, שהיא תוצאה גם של התמקדות בענפים כלכליים שרמת ההכנסה בהם נמוכה יותר.

השנתון מצביע על ירידה בשיעור החרדים העובדים בתחום החינוך ועל עלייה בשיעור העובדים מקרבם בענפי התעשייה. התחזקותה של מגמה זו עשויה לתת את פירותיה בטווח הארוך יותר גם בהכנסה לנפש, וכנגזרת ממנה – ברמת החיים של משק הבית החרדי.

ד.1. שיעורי תעסוקה

המונת מצב

שיעור המועסקים באוכלוסייה החרדית בגילאי העבודה העיקריים (25–64) בשנת 2018 עמד על 63% – נמוך משיעור המועסקים באוכלוסייה היהודית הלא־חרדית (85%) ומשיעור התעסוקה בכלל האוכלוסייה (78%). מספר הגברים החרדים העובדים בגילאים אלו עמד על כ־76,900, ואילו מספר הנשים החרדיות העובדות עמד על כ־113,000¹.

שיעור התעסוקה של גברים חרדים (51%) בשנת 2018 היה נמוך במידה רבה מזה של גברים יהודים לא־חרדים (87%). הפערים בין נשים חרדיות עובדות (76%) לנשים יהודיות לא־חרדיות עובדות קטנים בהרבה (83%).

1 משנת 2014 אנו מודדים חרדים בהתאם להגדרה עצמית בסקרי כוח אדם.

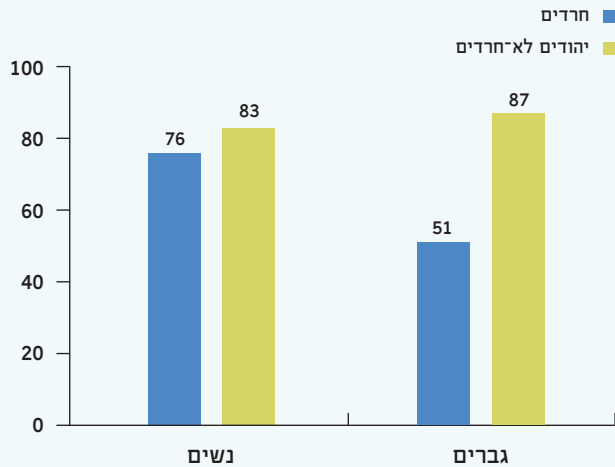
מגמות

שיעור המועסקים הנמוך ביותר בקרב חרדים (42%) נרשם כאמור ב-2002 – 35% אצל הגברים ו-50% אצל הנשים. מאז חלה עלייה רצופה בקרב שני המינים: בשנת 2018 הגיע שיעור המועסקים אצל הגברים ל-51% ואצל הנשים ל-76%. שנת 2015 התייחדה בכך שלראשונה מאז 1995 היה שיעור הגברים החרדים העובדים לפרנסתם מעל 50%.

ואולם לאחר עלייה מרשימה במשך כעשור, המצב בארבע השנים החולפות – 2015-2018 – הוא דריכה במקום בשיעורי התעסוקה של הנשים החרדיות וירידה קלה בשיעורי התעסוקה של הגברים החרדים. תופעה זו עשויה להיות מוסברת ביישום ההסכמים הקואליציוניים של הממשלה היוצאת (מאז בחירות 2015 ועד כתיבת שורות אלו – נובמבר 2019), שבה המפלגות החרדיות שבו להיות חלק מהקואליציה. על פי הסכמים אלו, הופחתו התמריצים לכניסה לעבודה והוגדלה התמיכה בבחורי ישיבות ובאברכים.

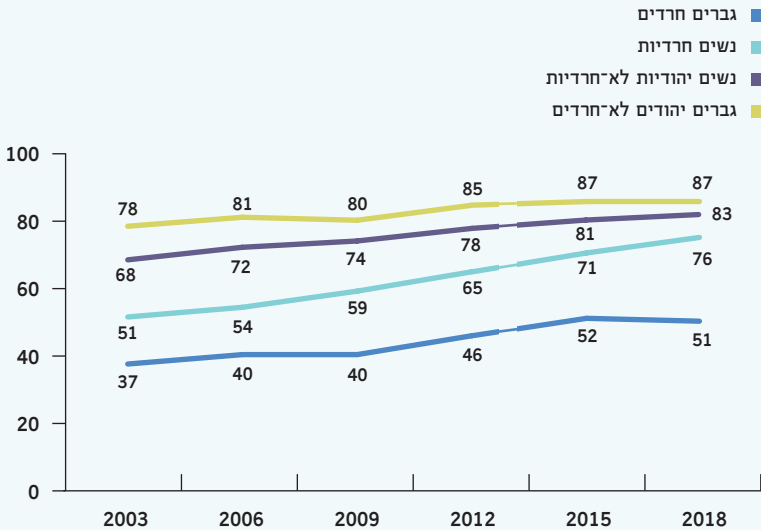
תרשים 1/ד

מועסקים בקרב בני 25-64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2018 (%)

תרשים 2/ד

מועסקים בקרב בני 25-64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2003-2018 (%)

הערה: משנת 2014 שיטת החישוב היא לפי הגדרה עצמית.

2.2. הכנסה חודשית

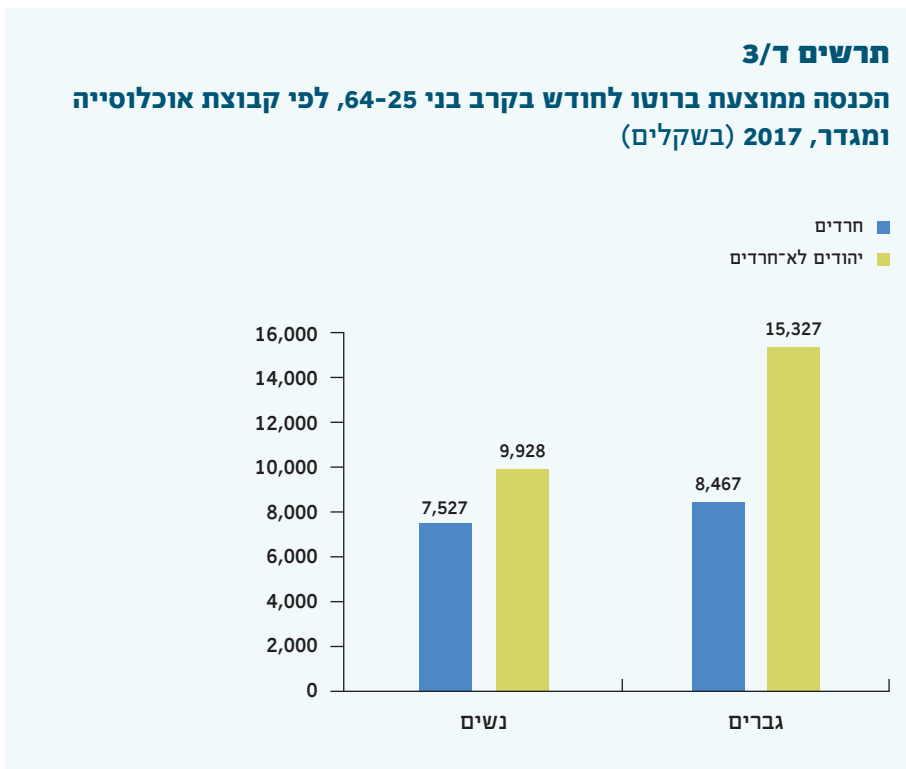
תמונת מצב

בשנת 2017 הייתה ההכנסה החודשית הממוצעת לנפש מעבודה (שכירים) באוכלוסייה החרדית 7,920 ש"ח – 63% מההכנסה הממוצעת בקרב יהודים לא-חרדים (12,552 ש"ח). הפער מוסבר בהיקף הנמוך יחסית של שעות העבודה במגזר החרדי (77% מהיקף שעות העבודה בכלל האוכלוסייה) ובשכר שעתי ממוצע נמוך יותר (81% מהשכר של העובדים מכלל האוכלוסייה).

רמת השכר של גברים חרדים שכירים נמוכה מאוד לעומת רמת השכר של גברים יהודים לא-חרדים שכירים. הפערים ביניהם גדולים אפילו מאלו שבין נשים חרדיות שכירות לנשים יהודיות לא-חרדיות שכירות. ההכנסה הממוצעת החודשית של גברים חרדים בשנת 2017 הייתה 8,467 ש"ח, והיא עומדת על 55% בלבד מההכנסה הממוצעת החודשית בקרב גברים יהודים לא-חרדים (15,327 ש"ח). הנשים החרדיות השתכרו באותה שנה 7,527 ש"ח בחודש בממוצע, 76% מההכנסה הממוצעת החודשית בקרב נשים יהודיות לא-חרדיות (9,928 ש"ח).

אצל הגברים החרדים השכר הנמוך נובע משכר שעתי נמוך (68% מהשכר השעתי של גברים יהודים לא־חרדים) וממספר שעות עבודה נמוך (81% ממספר שעות העבודה של יהודים לא־חרדים). בשנת 2017, גברים חרדים השתכרו בממוצע 53 ש"ח לשעה, לעומת 78 ש"ח בקרב יהודים לא־חרדים. אשר לשעות עבודה – גברים חרדים עבדו 37 שעות בשבוע, לעומת 45.8 שעות בקרב גברים יהודים לא־חרדים.

אצל הנשים החרדיות השכר הנמוך נובע בעיקר מעבודה במשרות חלקיות (79% משעות העבודה של יהודיות לא־חרדיות). בשנת 2017 אישה חרדית עבדה 28.9 שעות בשבוע בממוצע, לעומת 37.8 שעות שבועיות בקרב יהודיות לא־חרדיות. לעומת הגברים החרדים, השכר השעתי של נשים חרדיות דומה לשכר השעתי של יהודיות לא־חרדיות (99%); בשנת 2017, נשים חרדיות השתכרו בממוצע 60.5 ש"ח לשעה, לעומת 61 ש"ח לשעה בקרב יהודיות לא־חרדיות.

מגמות

ב-2003 הייתה ההכנסה של עובדים שכירים חרדים 72% מההכנסה של העובדים היהודים הלא-חרדים השכירים במשק, והיא ירדה עד ל-67% בשנת 2010. לאחר שנים אחדות של יציבות התחוללה שוב ירידה קלה, ורמת ההכנסה של העובדים החרדים שנרשמה בשנת 2017 הייתה 63% מרמת ההכנסה של האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית.

הירידה בהכנסה של העובדים החרדים יחסית להכנסה של האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית ניכרת בייחוד אצל הגברים. בשנים 2003-2017 חלה אצלם ירידה מ-71% ל-55%. בקרב הנשים חלה התאוששות לאחר שנים של ירידה, ושיעור הכנסתן מכלל האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית בשנת 2017 התקרב לשיעור בשנת 2003 (80% ו-76%, בהתאמה). הירידות בקרב הגברים הן כנראה תוצאה של עלייה במספר המועסקים החרדים למרות רמת ההכשרה הנמוכה שלהם. ביחד הן מניבות לעובדים החדשים רמות הכנסה נמוכות. השיפור ברמת ההכנסה שחל לאחרונה, בשנים 2014-2017 (מ-57% ל-63%), נובע מקפיצה בשכר הנשים החרדיות (מ-66% ל-76%) באותן שנים.

ד.3. תעסוקה, לפי משלח יד

תמונת מצב

בשנת 2017 היו הבדלים גדולים בענפי התעסוקה ובשיעור המועסקים בהם בין עובדים חרדים לעובדים יהודים לא-חרדים. שיעור הגברים החרדים שהועסקו בחינוך (27%), היה גבוה משיעור הגברים שהועסקו בתחום זה באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (5%). תחום נוסף שבו הגברים החרדים נוכחים יותר משאר העובדים היהודים הוא המסחר: 13.5% מן העובדים החרדים עובדים במסחר, לעומת 12% משאר העובדים היהודים.

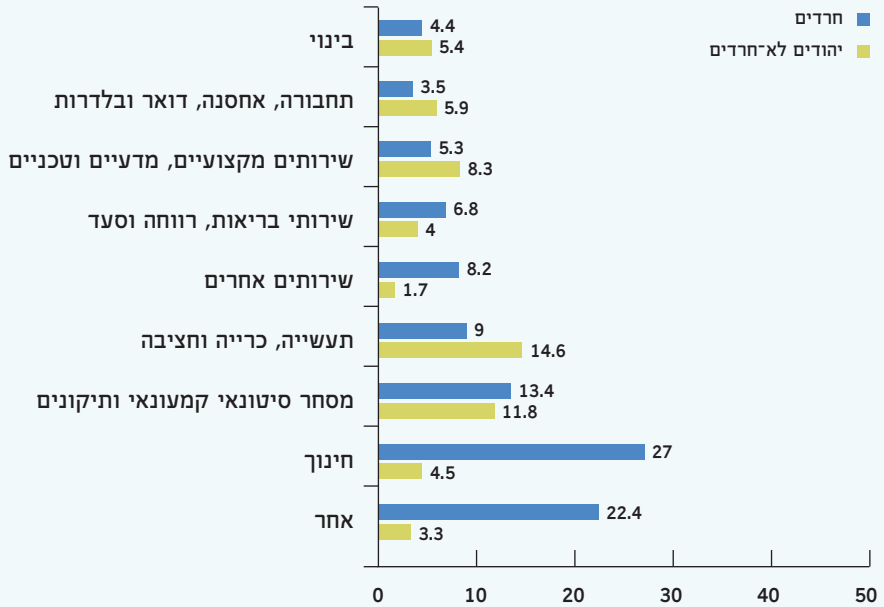
הענפים הבולטים אצל הגברים היהודים הלא-חרדים באותה שנה היו תעשייה (14.5%) ומינהל ציבורי וביטחון (13.5%). שיעור המועסקים החרדים בענפים אלו היה 9% ו-5% (בהתאמה).

בקרב הנשים הפערים דומים: שיעור הנשים החרדיות שהועסקו ב-2017 בחינוך (38.5%) היה גבוה בהרבה משיעור המועסקות בתחום זה באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (17%). הסיבה לכך היא בראש ובראשונה מספר הילדים הגדול באוכלוסייה החרדית, שמצריך מספר גדול יותר של עובדים במערכת החינוך. יש לומר גם כי נשים חרדיות רבות מעדיפות את מקצוע החינוך בשל שעות העבודה הנוחות והאפשרות לעבוד בתוך הקהילה. בתחום שירותי הבריאות עמד שיעור הנשים החרדיות על 19% לעומת 17% בקרב המועסקות היהודיות הלא-חרדיות בענף זה.

שיעור הנשים החרדיות שהועסקו באותה שנה (2017) בתחום המינהל הציבורי והביטחון עמד על 2% בלבד, לעומת 10% מקרב שאר העובדות היהודיות. תחום נוסף שבו ניכר משקלן הנמוך יחסית של עובדות חרדיות הוא התעשייה (2.5%), לעומת 7% מקרב שאר העובדות היהודיות). בתחום המסחר היה שיעור הנשים החרדיות 8%, לעומת 10% מקרב העובדות היהודיות הלא-חרדיות.

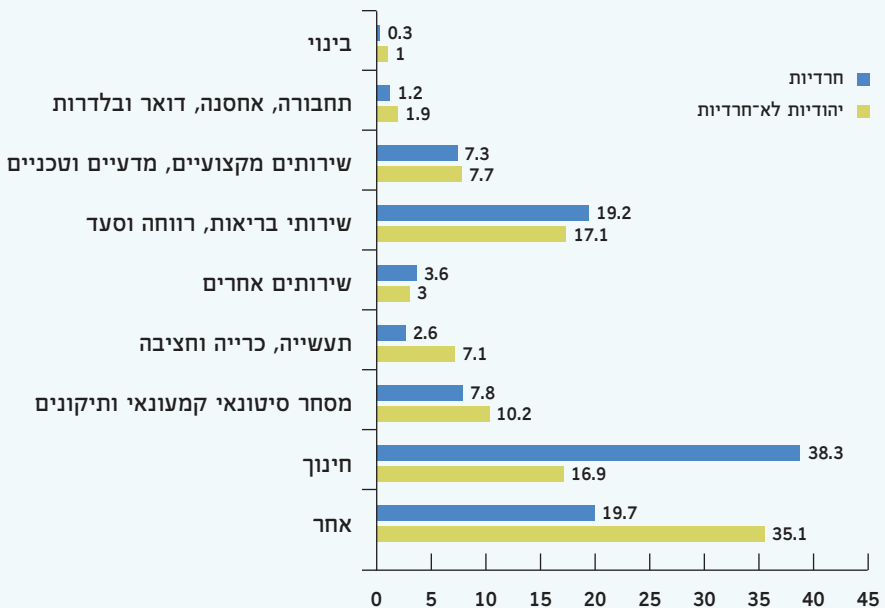
תרשים ד/4

מועסקים גברים, לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה, 2017 (%)

תרשים ד/5

מועסקות, לפי ענף כלכלי וקבוצת אוכלוסייה, 2017 (%)

מגמות

טווח של כעשור ניכרת מגמה של התקרבות בין ענפי הכלכלה שחרדים – נשים וגברים – מועסקים בהם לבין ענפי הכלכלה של כלל האוכלוסייה היהודית. בשנת 2009, למשל, עסקו בחינוך 31% מהגברים החרדים העובדים, ובשנת 2017 – 27%. בכלל האוכלוסייה היהודית שיעור הגברים שעסקו בחינוך ב-2017 נותר נמוך לאין ערוך – כ-4.5%. כיוצא בכך גם ענף התעשייה: שיעור הגברים החרדים שעבדו בענפי התעשייה ב-2009 היה כמחצית משיעור הגברים היהודים הלא-חרדים (13% לעומת 22%), ואילו ב-2017 – כשני שלישים (9% לעומת 14.5%). בתחום המסחר חלה עלייה בשיעור הגברים החרדים המועסקים – מ-11% ב-2009 ל-13.5% ב-2017, גבוה אפילו משיעור המועסקים היהודים הלא-חרדים בענף זה (12%).

אצל הנשים החרדיות מגמת ההתקרבות לנשים היהודיות הלא-חרדיות בולטת אף יותר – 57% מהן עסקו בשנת 2009 בחינוך לעומת 38.5% בשנת 2017. לעומתן, שיעור העובדות היהודיות הלא-חרדיות בחינוך נותר כמעט יציב (18% ב-2009 ו-17% ב-2017). בענפי המסחר המצב דומה: שיעור העובדות החרדיות בתחום עלה מ-6% ב-2009 ל-8% ב-2017, ואילו אצל העובדות היהודיות הלא-חרדיות הוא נותר ללא שינוי (10%). תחום תעסוקה שהפער בו בין האוכלוסייה החרדית לאוכלוסייה היהודית הכללית גדל עם השנים הוא המינהל הציבורי. הסיבה לכך היא בעיקר שינויים בשיטת המדידה (נתוני 2009 אינם כוללים את המשרתים בקבע, שנכנסו מאז לסקר של הלמ"ס). לא נתייחס, אם כך, לשינויים אלו.

לוחות תעסוקה

לוח ד/1

תעסוקה בקרב בני 25-64, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 1995-2018 (%)

שנים	סך הכול			גברים			נשים		
	סך הכול ישראל	חרדים ¹	יהודים לא-חרדים	סך הכול ישראל	חרדים ¹	יהודים לא-חרדים	סך הכול ישראל	חרדיות ¹	יהודיות לא-חרדיות
1995	68	48	73	81	48	83	56	48	64
1996	68	49	73	79	49	82	57	50	64
1997	67	45	72	78	43	81	57	49	64
1998	67	45	72	77	42	80	57	48	65

«

1 עד שנת 2013 הגדרת חרדי היא לפי מוסד לימודים אחרון ו/או מגורים באחד מיישובי הגרעין החרדיים: רכסים, כפר חב"ד, ביתר עילית, כוכב יעקב, מודיעין עילית, קרית יערים, עמנואל, מיצד (אספר), מתתיהו, אלומה. משנת 2014 החישוב הוא על פי הגדרה עצמית.

שנים	נשים			גברים			סך הכול		
	יהודיות לא-חרדיות	חרדיות ¹	סך הכול ישראל	יהודים לא-חרדים	חרדים ¹	סך הכול ישראל	יהודים לא-חרדים	חרדים ¹	סך הכול ישראל
1999	66	48	58	79	40	76	73	44	67
2000	68	47	59	80	40	76	74	43	68
2001	67	47	59	79	39	75	73	43	67
2002	68	50	59	79	35	74	73	42	67
2003	68	51	60	78	37	74	73	43	67
2004	69	49	60	79	37	75	73	43	67
2005	70	53	62	79	40	75	75	46	68
2006	72	54	63	81	40	76	76	47	69
2007	73	56	64	82	39	78	78	47	71
2008	74	57	65	82	40	78	78	48	72
2009	74	59	65	80	40	76	77	49	71
2010	75	56	66	81	40	77	78	48	72
2011	76	62	67	82	45	79	79	53	73
2012	78	65	69	85	46	81	82	55	75
2013	78	69	70	85	45	81	82	56	75
2014	80	69	71	86	48	81	83	58	76
2015	81	71	72	87	52	82	84	61	77
2016	82	72	73	87	52	82	84	62	77
2017	82	73	73	88	52	83	85	62	78
2018	83	76	74	87	51	82	85	63	78

מקור: עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ד/2

הכנסה חציונית וממוצעת מעבודה שכירה, גילאי 25-64, סך הכול ישראל וחרדים, בחלוקה למגדר, 1997-2017 (בשקלים)

שקלים חדשים

שנים	סך הכול		גברים		נשים	
	סך הכול ישראל	חרדים ¹	לא-חרדים	יהודים	לא-יהודיות	חרדיות ¹
הכנסה ממוצעת ברוטו לחודש						
1997	5,956	5,019	7,751	5,939	4,459	3,389
1998	6,329	5,427	8,233	6,361	4,764	3,902
1999	6,824	5,530	9,026	6,099	5,128	4,788
2000	7,249	4,899	9,404	5,634	5,547	3,837
2001	7,586	5,299	9,898	6,318	5,725	4,352
2002	7,659	6,055	10,038	7,061	5,833	5,143
2003	7,428	5,632	9,709	6,900	5,796	4,658
2004	7,545	5,921	9,883	7,534	6,027	4,631
2005	7,634	5,121	10,140	6,260	6,080	4,319
2006	7,817	5,499	10,394	6,706	6,291	4,516
2007	8,286	5,644	11,003	6,855	6,760	4,786
2008	8,577	5,952	11,466	7,551	6,888	4,930
2009	8,569	5,751	11,267	6,935	7,162	4,923
2010	8,729	6,269	11,540	7,588	7,249	5,263
2011	8,907	6,295	11,799	7,557	7,473	5,368
2012	9,857	6,824	13,092	9,455	8,219	5,284
2013	10,122	8,172	13,417	10,310	8,498	5,838
2014	10,641	6,601	14,146	7,577	8,968	5,886
2015	10,912	6,802	14,614	8,031	9,399	5,793
2016	11,068	7,443	15,033	8,334	9,186	6,706
2017	11,459	7,920	15,327	8,467	9,928	7,527

1 הגדרת חרדים לפי סוג מוסד לימודים אחרון ו/או מגורים באחד היישובים החרדיים: בני ברק, קריית ספר, אלעד.

שנים	סך הכול		גברים		נשים	
	סך הכול ישראל	חרדים ¹	יהודים לא-חרדים	חרדים ¹	יהודיות לא-חרדיות	חרדיות ¹
1997	34	31	38	33	30	26
1998	36	36	41	39	33	39
1999	39	36	45	35	35	36
2000	41	32	46	32	37	32
2001	43	36	49	38	38	35
2002	44	41	50	41	39	41
2003	43	42	49	42	39	41
2004	43	41	49	42	40	40
2005	44	38	51	38	40	38
2006	45	40	52	42	42	38
2007	47	40	55	40	44	40
2008	49	43	57	44	45	42
2009	50	41	58	42	47	39
2010	50	46	59	47	47	44
2011	51	44	60	45	48	43
2012	55	47	66	54	53	42
2013	57	54	67	58	54	47
2014	60	47	71	47	56	48
2015	62	50	74	50	59	49
2016	63	53	76	53	58	58
2017	65	57	78	53	59	61

מקור: עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לסקר הכנסות, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ד/3

מועסקים תושבי ישראל, לפי קבוצת אוכלוסייה, ענף כלכלי ומגדר, 2017 (%)

סך הכול ישראל	מזה: יהודים		סך הכול	לא־חרדים
	חרדים	סך הכול		
				סך הכול
10.8	5.1	10.5	11.0	תעשייה, כרייה וחציבה
5.1	1.9	3.2	3.3	בינוי
11.5	10.0	10.9	11.0	מסחר סטונאי, קמעונאי ותיקונים
4.1	2.1	3.8	3.9	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
5.0	2.4	4.8	5.0	שירותי אירוח ואוכל
4.7	3.6	5.4	5.6	מידע ותקשורת
3.3	3.0	3.7	3.8	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
7.0	6.1	7.9	8.0	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
4.4	2.6	4.2	4.4	שירותי ניהול ותמיכה
9.8	3.2	11.2	11.9	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי
12.1	34.0	12.3	10.6	חינוך
10.6	14.4	10.7	10.4	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.0	1.6	2.3	2.4	אומנות, בידור ופנאי
2.4	5.4	2.6	2.3	שירותים אחרים
7.2	4.7	6.5	6.7	אחר

<<

מזה: יהודים			סך הכול ישראל	
לא-חרדים	חרדים	סך הכול		
				גברים
14.6	9.0	14.3	14.6	תעשייה, כרייה וחציבה
5.4	4.4	5.4	8.9	בינוי
11.8	13.4	11.9	12.4	מסחר סיטונאי, קמעונאי ותיקונים
5.9	3.5	5.8	6.3	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
5.4	4.4	5.3	5.7	שירותי אירוח ואוכל
7.2	2.3	6.9	5.7	מידע ותקשורת
2.9	2.3	2.9	2.4	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
8.3	4.3	8.1	7.1	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
4.9	2.2	4.7	4.8	שירותי ניהול ותמיכה
13.6	5.1	13.1	11.2	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי
4.5	27.0	5.8	5.5	חינוך
4.0	6.8	4.2	4.2	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.5	2.9	2.5	2.2	אומנות, בידור ופנאי
1.7	8.2	2.1	1.9	שירותים אחרים
7.4	4.3	7.2	7.2	אחר

<<

מזה: יהודים			סך הכול ישראל	
לא־חרדים	חרדים	סך הכול		
נשים				
7.1	2.6	6.7	6.7	תעשייה, כרייה וחציבה
1.0	0.3	0.9	0.9	בינוי
10.2	7.8	10.0	10.4	מסחר סיוטונאי, קמעונאי ותיקונים
1.9	1.2	1.8	1.7	תחבורה, אחסנה, דואר ובלדרות
4.6	1.2	4.3	4.3	שירותי אירוח ואוכל
3.9	4.4	4.0	3.6	מידע ותקשורת
4.7	3.5	4.6	4.2	שירותים פיננסיים ושירותי ביטוח
7.7	7.3	7.6	7.0	שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים
3.8	2.8	3.7	4.0	שירותי ניהול ותמיכה
10.1	2.0	9.3	8.3	מינהל מקומי, ציבורי, ביטחון וביטוח לאומי
16.9	38.3	18.9	19.4	חינוך
17.1	19.2	17.3	17.6	שירותי בריאות, רווחה וסעד
2.2	0.8	2.1	1.9	אומנות, בידור ופנאי
3.0	3.6	3.1	3.1	שירותים אחרים
2.2	3.0	2.3	3.6	משקי בית כמעסיקים
3.7	2.0	3.6	3.6	אחר

מקור: סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

המקורות לפרק ד – תעסוקה

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת־פרק	המקור
ד.1. שיעורי תעסוקה	סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
ד.2. הכנסה חודשית	עיבודי המועצה הלאומית לכלכלה לסקר הכנסות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
ד.3. תעסוקה, לפי משלח יד	סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

פרק ה

אורחות חיים

אורחות החיים בחברה החרדית נמצאים בשינוי מתמיד, ואפשר ללמוד מהם על מערכת היחסים בין החרדים לחברה הישראלית בכללותה. אומנם יש פערים גדולים בין האוכלוסייה החרדית לזו הלא-חרדית בהשתתפות בשירות הצבאי והלאומי, בשיעור המשתמשים במחשב ובאינטרנט ובדפוסי היציאה לחופשה, אך בשל העלייה בשיעור החרדים בהשתתפות בכל אחד מתחומי החיים האלה ניתן לקבוע בבירור כי מגמת ההשתלבות של החברה החרדית בחברה הכללית מתחזקת. אחד הגורמים המחזקים מגמה זו הוא ההצטרפות ההולכת וגוברת של חרדים – נשים וגברים – ללימודים במערכת ההשכלה הגבוהה ולשוק תעסוקה איכותי. אלו מאפשרים הכנסה פנויה, מודעות מתפתחת בהדרגה לתרבות הצריכה והפנאי וצמיחת שיח מודרני בקרב קבוצות מעמד הביניים הגדלות ומתעצבות בחברה החרדית. אל מול אלו מעניין להוסיף ולעקוב אחר מאפייני הקהילתיים-חברתיים המשתנים של האוכלוסייה החרדית במה שקשור לשיעור העוסקים בפעילות התנדבותית ולאילו המרימים תרומה כספית גדולה לקהילה, ששיעורם גבוה בהשוואה לאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית.

פרק זה מציג גם את דפוסי ההצבעה לרשימת יהדות התורה בבחירות לכנסת, שיש בהם משום אינדיקציה למספרם של החרדים בישראל ולתפוצתם הגאוגרפית שלהם. שיעור המצביעים לרשימת יהדות התורה מתוך כלל המצביעים לכל המפלגות עלה בשנים 1992-2019 מ-3.3% ל-6%. כמו כן יש שינוי בתפוצתם של המצביעים לרשימה זו המתבטאת בעלייה במשקל ערי הפרוור החרדיות והשכונות החרדיות בפריפריה וירידה במשקלן של ירושלים ובני ברק. האם המאפיינים הקהילתיים והמרחביים של החברה החרדית הישראלית ישתנו בעקבות התהליכים הכלכליים והחברתיים המשנים את פניה או ישתמרו לצידם? ימים יגידו.

ה.1. שירות אזרחי

תמונת מצב

בשלהי 2019 התפרסמו באמצעי התקשורת ידיעות על כך שצה"ל הפריז במספרי המתגייסים החרדים. בתגובת ראש אכ"א לפרסומים אלו נטען שבנתונים על המתגייסים נכללו כמה מאות חיילים חרדים שאינם עומדים בהגדרות. עוד טען צה"ל שבשנת 2017 הטעות הייתה גדולה יותר, ובנתונים שנמסרו נכללו עוד כמה מאות מתגייסים שאינם חרדים כלל. בעקבות תקלות אלו, המציבות סימני שאלה על איכות הנתונים בעניין המתגייסים, מינה הרמטכ"ל ועדת בדיקה חיצונית לבחינת הסוגיה. עד לביורור מלא שלה לא נוכל להתייחס לנתונים על שירות חרדים בצה"ל ונדון רק במספרי הפונים לשירות האזרחי. לאחר השלמת הביורור יעודכנו הנתונים באתר האינטרנט של השנתון.

בשנת 2018 הצטרפו לשירות האזרחי 530 גברים חרדים שהם כ-5% בלבד מהבנים בוגרי מערכת החינוך החרדית.² לשנה זו לא נקבעו יעדי גיוס, ולפיכך לא ניתן לציין את מידת ה(אי)־עמידה בהם. עם זה ברור כי מספרם, כרבע בלבד מן היעדים שנקבעו לשירות האזרחי לשנת 2016 (2,000 מצטרפים), איננו עומד בציפיות (530 – 26% מן היעד).

מקרב הגברים החרדים המתגייסים הרוב המוחלט פונה לשירות צבאי ולא לשירות אזרחי. הסבר אפשרי לכך הוא האפשרויות שיש בשירות זה להתכונן לשוק העבודה, כיוון שבמקרים מסוימים הוא מלווה בלימודי מקצוע. סיבה נוספת היא שהשירות הצבאי נתפס בעיני הצעירים החרדים כתרומה משמעותית יותר לחברה מהשירות האזרחי.

ממצא מעניין נוסף הוא גיל המתגייסים החרדים לשירות האזרחי. מהנתונים עולה שבשנת 2018 שליש מן הפונים החרדים לשירות האזרחי הם כבר בגיל הפטור משירות (מעל 24), ו-5% מהם הם בני 28+. שני שלישים מן הפונים לשירות זה הם בני 21-23 (66%).

הפונים לשירות האזרחי מעוניינים בדרך כלל לשלבו עם לימוד תורה. אם הם מצטרפים לשירות לאחר נישואיהם, הם רואים בו תחליף ליציאה מלאה לעבודה. נוסף על כך, האינטרס של המדינה הוא לתעדף את השירות הצבאי על פני השירות האזרחי, ולכן חרדים יכולים לפנות לשירות האזרחי רק מגיל 21.

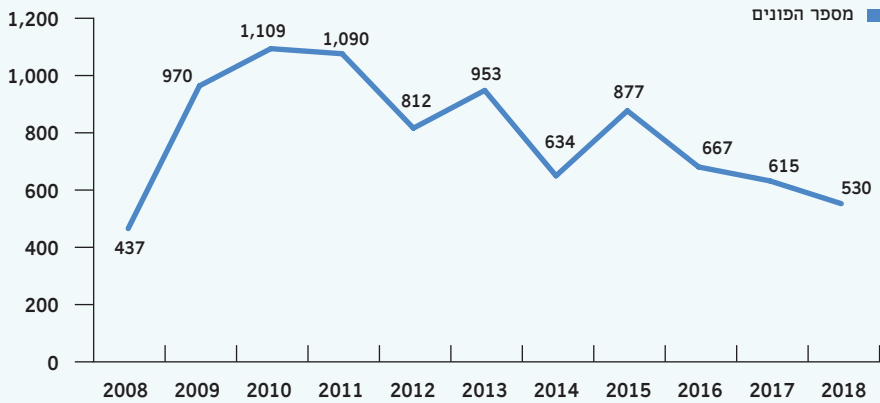
מגמות

בשנותיו הראשונות, השירות האזרחי לחרדים התפתח במהירות (משנת 2008) והגיע לשיא של מעל 1,000 מצטרפים בשנים 2010 ו-2011. בשנים 2012-2015 חלה ירידה במספר הפונים לשירות, והוא עמד על כ-800 לשנה בממוצע. הסיבות העיקריות לירידה הן הורדת גיל הפטור לחרדים (מגיל 28 לגיל 24), דבר שייתר את השירות האזרחי לחלק מהמשרתים. נוסף על כך, משכו של השירות האזרחי הוארך לשנה וחצי, במקום שנה אחת בשנותיו הראשונות. בשנים האחרונות (2016-2018) חלה ירידה נוספת במספר הפונים לשירות האזרחי, והוא עמד על כ-600 בממוצע בלבד. בשנת 2018 היה מספר המתחילים בשירות אזרחי הנמוך ביותר מאז השנה הראשונה להקמתו. הירידה הנוספת עשויה להיות קשורה להיעדר חוק גיוס (הכולל יעדים) משנת 2017 וגם לחוסר האטרקטיביות של השירות מבחינת החרדים.

2 על פי חוק הגיוס, שנת הגיוס 2018 התחילה ביולי 2018 והסתיימה ביוני 2019. באותה שנה מנה כל מחזור גברים חרדים בגילים 18-24 10,630 איש בממוצע.

תרשים 1/ה

חרדים שהחלו להתנדב לשירות האזרחי, 2008-2018 (במספרים מוחלטים)

ה.2. שימוש במחשב

תמונת מצב

בשנים 2017-2018 השתמשו 59% מהחרדים בני 20+ במחשב, לעומת 80% מעמיתיהם היהודים הלא-חרדים. פילוח לפי מגדר מלמד על שיעור זהה בהיקף השימוש בקרב הנשים החרדיות והגברים החרדים (59%). בין הגברים החרדים לגברים היהודים הלא-חרדים הפער גדול – 59% לעומת 82%. גם אצל הנשים הפער גדול למדי: 59% מהנשים החרדיות דיווחו על שימוש במחשב בשנים אלו לעומת 78% מהנשים היהודיות הלא-חרדיות.

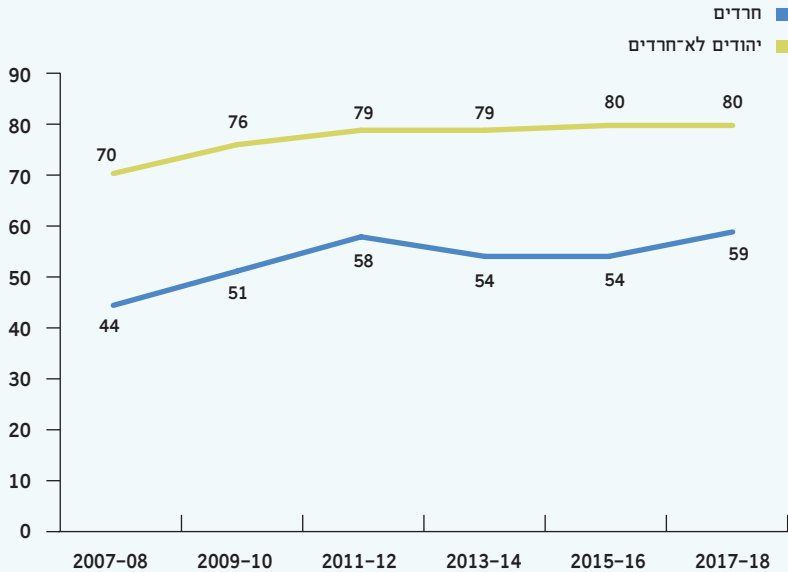
מגמות

בשנים 2007-2018 גדל השימוש במחשב באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית מ-70% ל-80% (14%). בציבור החרדי נרשמה עלייה דרמטית יותר מ-44% ל-59% (34%).

הסיבה לעלייה בשימוש במחשב בחברה החרדית היא חדירה כללית של טכנולוגיה לעולם החרדי, גם מפאת צורכי פרנסה וגם בגלל חשיפה הולכת וגוברת לתרבות הצריכה והפנאי. מגמות אלו מתחזקות גם בהשפעת הגידול במספר המועסקים והסטודנטים החרדים ומהתפתחות הקבוצות החרדיות העובדות המודרניות יותר והמשתלבות יותר בחברה הכללית.

תרשים 2/ה

משתמשים במחשב מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2007-2018 (%)

ה.3. שימוש באינטרנט

תמונת מצב

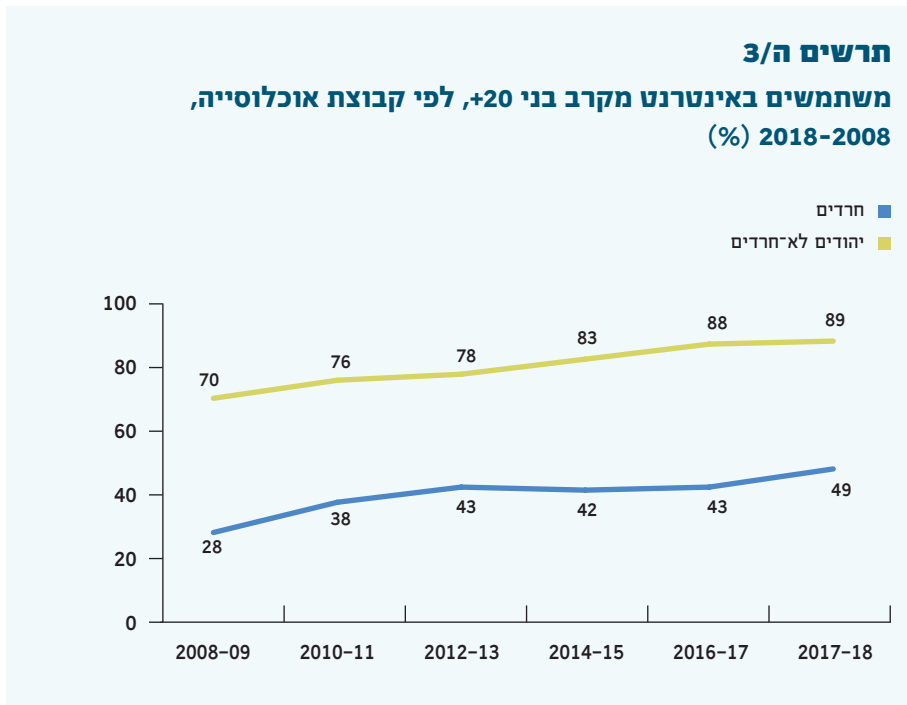
בשנים 2017-2018 דיווחה לראשונה כמחצית מן האוכלוסייה החרדית הבוגרת על שימוש באינטרנט (49%), ללא הבדל בין גברים לנשים. שיעור זה נמוך ב-82% משיעור המשתמשים בקרב היהודים הלא-חרדים (89%).

מגמות

כבר כמה שנים שחלה עלייה של ממש בשיעור החרדים המשתמשים באינטרנט: 28% ב-2008-2009; 38% ב-2010-2011; ו-49% ב-2017-2018 – סך הכול עלייה של 75%. גם באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית גדל שיעור המשתמשים באינטרנט, אך בקצב מתון בהרבה (27%).

הרגלי השימוש באינטרנט גם אצל הגברים וגם אצל הנשים נובעים מהחדירה רחבת היקף והממדים של הטכנולוגיה לעולם החרדי וכן מהפלטפורמות הרבות שאפשר להיכנס דרכן לאינטרנט, למשל טלפונים סלולריים חכמים. יש לשער שגם הגידול במספר המועסקים

ובמספר הסטודנטים החרדים משפיע על החשיפה של אוכלוסייה זו לאינטרנט ועל השימוש ברשת. לכל אלו יש להוסיף את השינויים במאפייני תרבות הפנאי והצריכה החרדית, כלומר שימוש מתגבר יותר ויותר באינטרנט גם כפלטפורמה לרכישת מוצרים וגם כפלטפורמה חברתית (פייסבוק, ווטסאפ, טוויטר).

ה.4. חופשה בארץ ובחו"ל

תמונת מצב

בשנים 2017-2018 נפשו בארץ 54% מהחרדים בני +20, שיעור נמוך במעט בהשוואה לשיעור הנופשים בישראל מקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (60%). 17% בלבד מהחרדים בני +20 יצאו לחופשה בחו"ל בשנים האלה, הרבה פחות משיעור הנופשים בחו"ל מקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (52%). חופשה בחו"ל מחייבת תקציב גדול מחופשה בישראל, התארגנות בכל מה שקשור למזון מורכבת הרבה יותר, ונדרשת גם תודעה והשקפת עולם פתוחות יותר, שהן במידה מסוימת אנטיתזה לאורח החיים השמרני המתחייב מהשתייכות לחברה החרדית. כפי הנראה, אלו הסיבות להבדלים בהרגלי החופשה בין החרדים ליהודים הלא-חרדים.

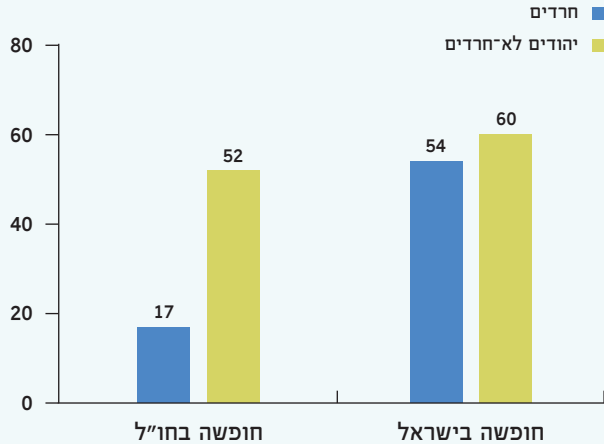
מגמות

בשנים 2003-2018 חלה עלייה בשיעור החרדים היוצאים לחופשות: בארץ – מ-46% ב-2003 ל-54% ב-2018; ובחו"ל – מ-12% ב-2003-2004 ל-17% ב-2017-2018. נציין שהקפיצה בשיעור החרדים היוצאים לחו"ל חלה בשנים האחרונות (שיעורם עמד על 12% בלבד בשנים 2013-2014). שיעור המבקרים בחו"ל למטרות חופשה באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית עלה בהרבה יותר: מ-32% בשנים 2003-2004 ל-52% בשנים 2017-2018.

וכך, אף שבסך הכול מעט חרדים, יחסית, יוצאים לחופשה בחו"ל, בכל זאת ניכרת אצלם מגמת עלייה במספר היוצאים לחופשות אלו. עלייה זו מוסברת במידה מסוימת בגורמים המשפיעים גם על כלל האוכלוסייה, למשל רפורמת "השמיים הפתוחים". סבירות גבוהה יש לכך שבשנים הקרובות נראה בחברה החרדית עלייה אפילו גדולה יותר בצריכת הפנאי והנופש – בעקבות ההצטרפות לשוק התעסוקה, המאפשרת עלייה בהכנסה הפנויה, ובזכות המודעות ההולכת ומתפתחת לתרבות הפנאי והנופש גם באוכלוסייה זו ובקבוצות מעמד הביניים הגדלות והמתעצבות בתוכה.

תרשים 4/ה

נופשים בישראל ובחו"ל, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2017-2018 (%)

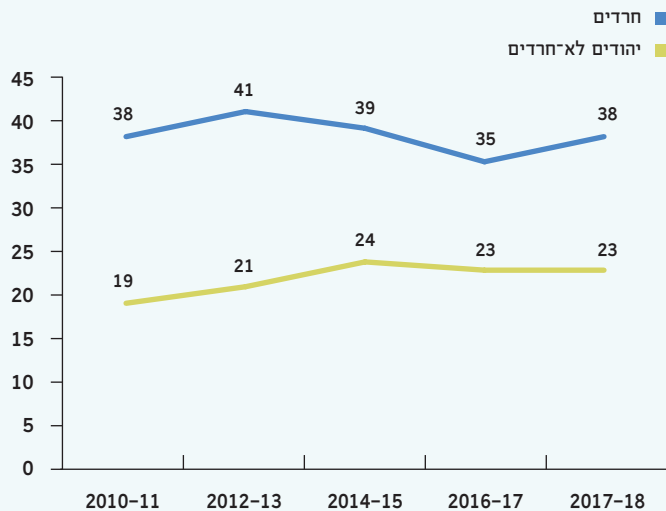
ה.5. התנדבות

תמונת מצב ומגמות

בשנים 2017-2018 עסקו 38% מהחרדים בפעילות התנדבותית, שיעור גדול משיעור המתנדבים היהודים הלא-חרדים (23%). בשנים 2010-2018 נשמר שיעור החרדים שעסקו בפעילות התנדבותית ועמד על 38%. באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, לעומת זאת, גדל בשנים אלו שיעור המתנדבים באופן מתון – מ-19% ל-23%. ההתנדבות נתפסת לאורך השנים כחלק מרכזי וחשוב באורח החיים של הקהילה החרדית, ואצל רבים מהם היא נעשית בתדירות גבוהה וכחלק בלתי נפרד מחיי היום-יום.

תרשים ה/5

מתנדבים מקרב בני +20, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2010-2018 (%)

ה.6. תרומה כספית

תמונת מצב

בשנים 2017-2018 תרמו 90% מהחרדים בני +20 תרומה כספית כלשהי, שיעור גבוה בהרבה משיעור היהודים הלא-חרדים שתרמו תרומה כספית (62%). בשנים אלו הצהירו 57% מהחרדים שהם תרמו מעל 1,000 ש"ח, לעומת 19% בלבד מהאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית שהצהירו על תרומה בסדר גודל כזה.

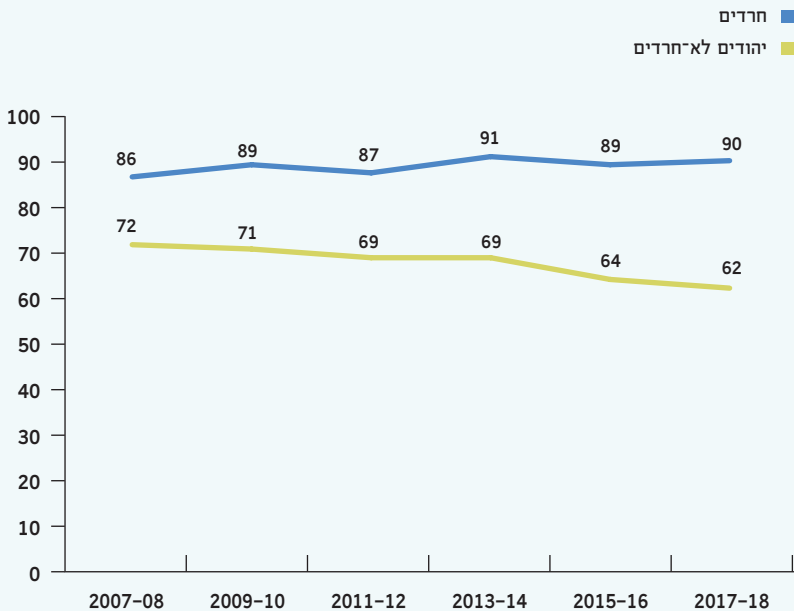
מגמות

שיעור החרדים שהצהירו כי תרמו תרומה כספית יציב לאורך השנים (86% בשנים 2007-2008 ו-90% בשנים 2017-2018), לעומת ירידה בשיעור המצהירים על תרומה כספית באוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (72% בשנים 2007-2008 ו-62% בשנים 2017-2018). עלייה ניכרת נרשמה בשיעור החרדים שהצהירו על תרומה כספית גדולה (46% בשנים 2007-2008 ו-57% בשנים 2017-2018), בדומה לעלייה בשיעור התורמים תרומה כספית גדולה מקרב האוכלוסייה היהודית הלא-חרדית (10% בשנים 2007-2008 ו-19% בשנים 2017-2018). בשתי האוכלוסיות חל אפוא גידול, אך הפער ביניהן נותר גדול.

הממצאים מלמדים שהחברה החרדית מתאפיינת בתרבות המקדשת את התרומה כחלק בלתי נפרד מאורח החיים, בתדירויות תכופות ובסכומים גבוהים.

תרשים 6/ה

תורמים כסף מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2007-2018 (%)

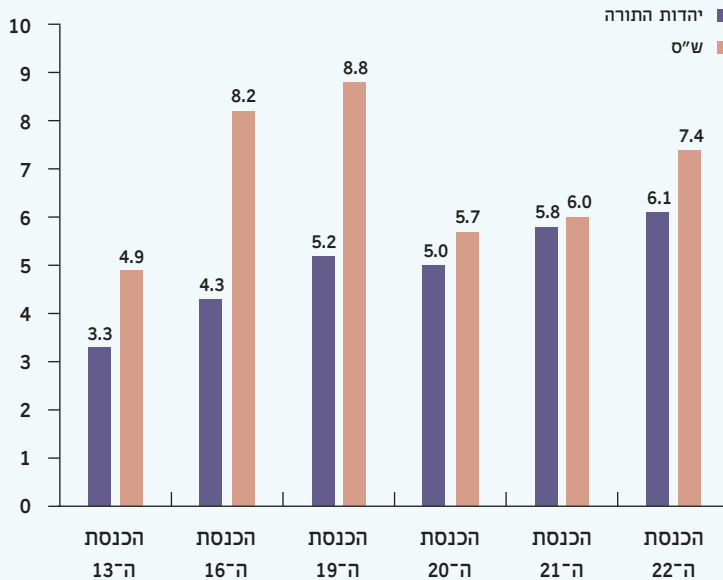
ה.7. בחירות לכנסת

תמונת מצב

בבחירות לכנסת ה־22 (ספטמבר 2019) היה שיעור ההצבעה לרשימת יהדות התורה 6.1% (268,775 קולות) מכלל הקולות הכשרים ולרשימת ש״ס – 7.4% (330,199 קולות). הצגת הנתונים בסעיף זה תתמקד בתוצאות ההצבעה לרשימת יהדות התורה. הקשר בין הצבעה לש״ס לבין זהות חרדית מובהק פחות, כיוון שלמפלגה זו יש גם מאגר בוחרים מחוץ לציבור החרדי (אם כי בבחירות 2015 ובבחירות 2019 היא קיבלה את מרבית התמיכה שלה מהאוכלוסייה החרדית).

תרשים ה/7

שיעורי הצבעה ליהדות התורה ולש״ס בבחירות לכנסות ה־13 (1992), ה־16 (2003), ה־19 (2013), ה־20 (2015), ה־21 (אפריל 2019) וה־22 (ספטמבר 2019), בסך הכול בישראל (%)

תפרושת המצביעים ליהדות התורה

דפוסי ההצבעה לרשימת יהדות התורה הם אינדיקציה למספר החרדים בישראל ולתפרושת הגאוגרפית שלהם.

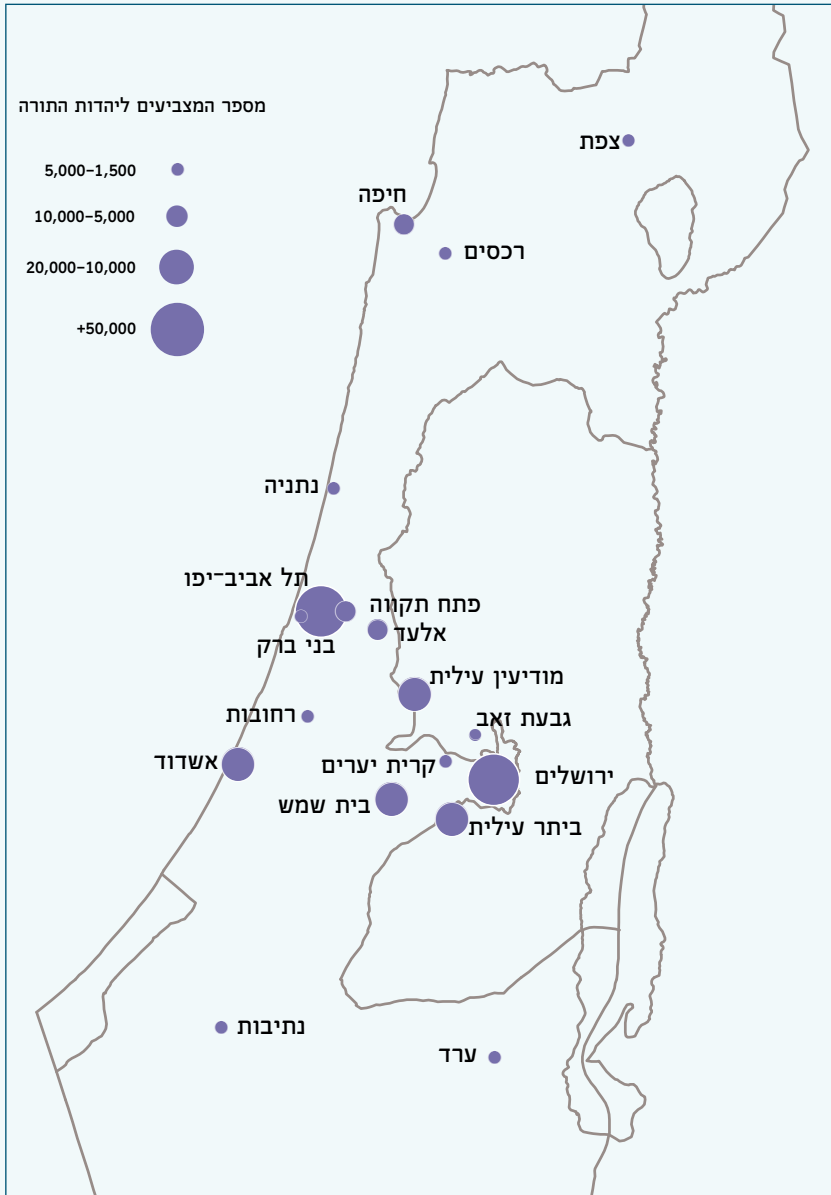
שתי ערים שכמעט מחצית מן האוכלוסייה החרדית מתרכזת בהן הן ירושלים ובני ברק. 24% מסך המצביעים לרשימת יהדות התורה בבחירות לכנסת ה-22 היו מירושלים ו-19% מבני ברק. ערי הפרוור החרדיות (מודיעין עילית, ביתר עילית, אלעד ובית שמש) משקפות את ההתפתחות העיקרית של המרחב החרדי במדינה. וכך, בבחירות לכנסת ה-22 עמד שיעור ההצבעה לרשימת יהדות התורה בארבע ערי הפרוור החרדיות על 20% מכלל הקולות לרשימה.

מקור נוסף לחרדים שהצביעו לרשימת יהדות התורה בבחירות לכנסת ה-22 היו ערים גדולות שמתגורר בהן מיעוט חרדי גדול (אשדוד, פתח תקווה, רחובות, חיפה ונתניה), ומהן הגיעו ליהדות התורה 12% מכלל הקולות. חמש ערי פריפריה (רכסים, צפת, ערד, אופקים ונתיבות) היו מקור ל-4% נוספים מכלל הקולות ליהדות התורה באותן בחירות.

בסך הכול היישובים שהוזכרו הם המקור לכ-80% מכלל המצביעים החרדים לרשימת יהדות התורה, והם גם ריכוזי האוכלוסייה החרדית העיקריים.

מפה ה/1.1

יישובים לפי הצבעה למפלגת יהדות התורה בבחירות לכנסת ה-22,
ספטמבר 2019

שיעור המצביעים ליהדות התורה בערים נבחרות מתוך כלל הבוחרים באותה עיר

בבחירות לכנסת ה־22 היה שיעור ההצבעה למפלגת יהדות התורה בבני ברק 61% (51,433 קולות) מכלל הבוחרים בעיר, ובירושלים – 25% (64,937 קולות).

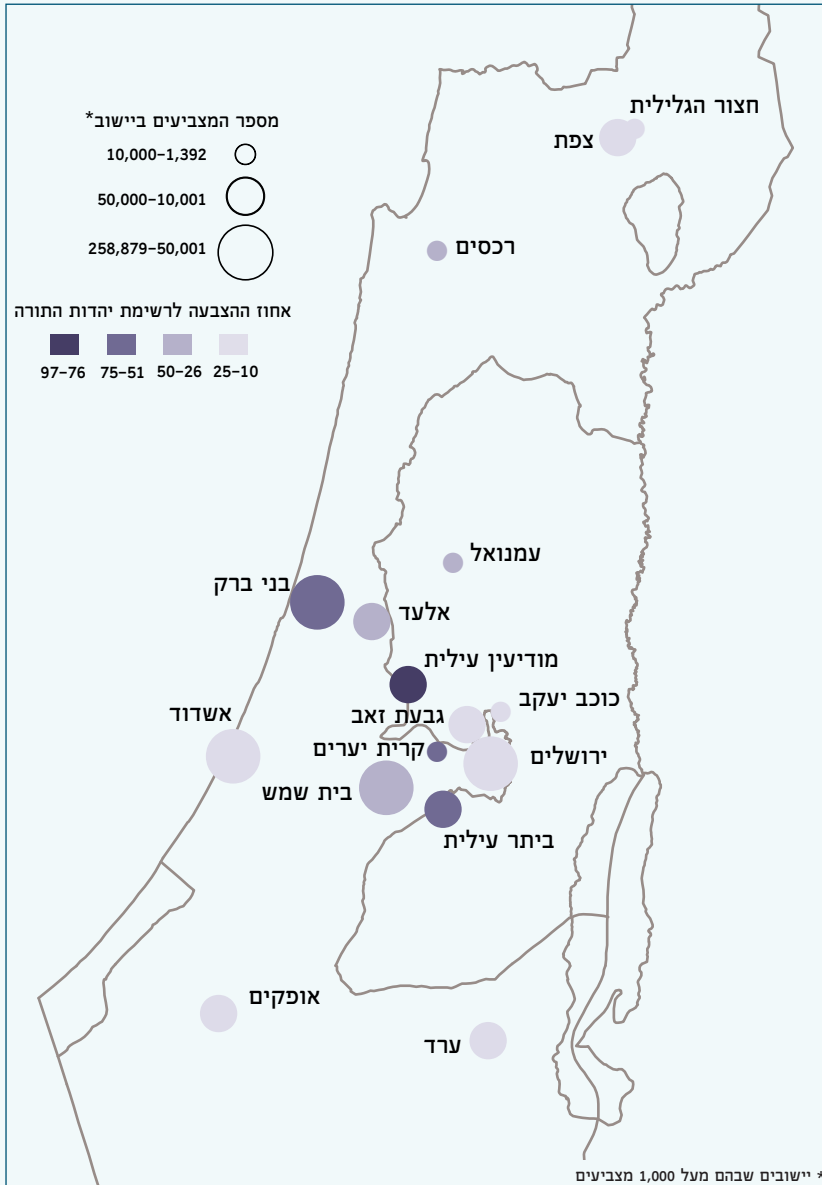
שיעור המצביעים ליהדות התורה משתנה בכל אחת מערי הפרוור החרדיות בשל המשקל היחסי השונה של חרדים אשכנזים וחרדים מזרחים ביישוב. במודיעין עילית שיעור ההצבעה ליהדות התורה היה 80% (18,606 קולות) מכלל הבוחרים בעיר; בביתר עילית – 65% (13,431 קולות); באלעד – 36% (6,353 קולות); ובבית שמש – 36% (15,031 קולות).

בערים גדולות שבהן יש מיעוט חרדי ניכר: באשדוד – 12% (13,627 קולות); בפתח תקווה – 5% (6,252 קולות); ברחובות – 5% (3,309 קולות); בחיפה – 4% (5,629 קולות); בנתניה – 3% (3,543 קולות). שיעור המצביעים ליהדות התורה בתל אביב עמד על 1% בלבד (2,934 קולות).

בערי פריפריה נבחרות: ברכסים – 44% (2,320 קולות); באופקים – 16% (2,202 קולות); בחצור הגלילית – 15% (713 קולות); ובצפת – 16% (2,317 קולות). ריכוזים אלו מורכבים גם מאוכלוסייה חרדית מזרחית, ומשום כך תוצאות ההצבעה ליהדות התורה אינן משקפות באופן מלא את עוצמתו של הריכוז החרדי.

מפה ה/2.1

יישובים לפי אחוז ההצבעה למפלגת יהדות התורה בבחירות לכנסת ה-22, ספטמבר 2019

מגמות

שיעור המצביעים לרשימת יהדות התורה מתוך כלל המצביעים בבחירות כמעט הכפיל את עצמו בשנים 1992-2019 – מ-3.3% ל-6.1%. בשנים אלו התרחש גם שינוי בתפרושת המצביעים לרשימה זו – עלייה במשקלן של ערי הפרווור החרדיות וירידה במשקלן של ירושלים ובני ברק.

תפרושת המצביעים ליהדות התורה

בבחירות לכנסת ה-22 שיעור המצביעים מירושלים ומבני ברק לרשימת יהדות התורה היה 43% מכלל מצביעייה של הרשימה (24% בירושלים ו-19% בבני ברק). זוהי ירידה ניכרת לעומת נתוני הבחירות לכנסת ה-13, שאז שיעור המצביעים לרשימה מערים אלו היה 57% מכלל המצביעים לה (30% בירושלים ו-27% בבני ברק). השינוי מוסבר בעיקר בהגירה החוצה מערים אלו לריכוזים חרדיים אחרים.

בבחירות לכנסת ה-22 שיעור ההצבעה לרשימת יהדות התורה בערי הפרווור החרדיות (מודיעין עילית, ביתר עילית, אלעד ובית שמש) היה 20% מכלל הקולות לרשימה, לעומת 11% בבחירות לכנסת ה-16 (2003).

בערי מרכז שיש בהן מיעוט חרדי גדול (אשדוד, פתח תקווה, רחובות, חיפה ונתניה) ירד שיעור המצביעים לרשימת יהדות התורה מכלל מצביעי הרשימה. בשנת 2019 ניתנו בהן 13% מכלל הקולות ליהדות התורה, לעומת 18% בבחירות לכנסת ה-13 (1992).

בבחירות לכנסת ה-22 נשמר שיעור המצביעים ליהדות התורה בערי פריפריה נבחרות (רכסים, צפת, ערד, אופקים ונתיבות) מכלל הקולות לרשימה (4%), בדומה לשיעור בבחירות לכנסת ה-13.

שיעור המצביעים ליהדות התורה בערים נבחרות מכלל הבוחרים באותה עיר

בשנים 1992-2019 חלו תהליכי התחרדות בשתי הערים שמתגוררים בהן מרבית החרדים (ירושלים ובני ברק). שיעור המצביעים ליהדות התורה בירושלים, שב-1992 היה 13% מכלל המצביעים בעיר, הכפיל את עצמו ב-2019 ל-25% מכלל המצביעים. בבני ברק עלה שיעור המצביעים מ-41% (ב-1992) ל-61% (ב-2019).

שיעור המצביעים ליהדות התורה בערי הפרווור החרדיות כמעט שלא השתנה בין הבחירות ב-2003 לבחירות ב-2019. כך, באלעד הוא נותר בלא שינוי ועמד על 36% בשתי מערכות הבחירות; במודיעין עילית הוא עלה באותן שנים מ-76% ל-80%; ובביתר עילית חלה עלייה מעט יותר גדולה – מ-53% ב-2003 ל-65% ב-2019. יוצאת דופן בתוך ערים אלו היא בית שמש, ששיעור המצביעים בה ליהדות התורה זינק באותן שנים מ-17% ל-36% מכלל המצביעים. הסיבה לכך היא ההתחרדות שעברה העיר בעקבות ההתרחבות והפיתוח של רמת בית שמש החרדית.

בדיקה של שיעור המצביעים ליהדות התורה בשנים 1992-2019 בערי מרכז שחי בהן מיעוט חרדי גדול מעלה שברובן הייתה עלייה: בפתח תקווה – מ-3% ל-5%; ברחובות – מ-3%

ל-5%; בחיפה – מ-2% ל-4%; ובנתניה – מ-2% ל-3%. באשדוד, שעוברת תהליכי התחרדות, שיעור המצביעים ליהדות התורה באותן שנים הכפיל את עצמו ויותר מכך – מ-5% ל-12%; ואילו בתל אביב ה"חילונית" הוא ירד במחצית – מ-2% ל-1%.

גם בערי הפריפריה הנבחרות עלה בשנים אלו שיעור המצביעים החרדים ליהדות התורה: ברכסים – מ-28% ל-44%; באופקים – מ-7% ל-16%; בחצור הגלילית – מ-11% ל-15%; ובצפת – מ-6% ל-16%. ואולם העיר שחוותה את ההתחרדות המשמעותית ביותר היא ערד, שבה קפץ שיעור המצביעים ליהדות התורה מ-5% בשנת 1992 ל-24% בשנת 2019. שינויים אלו משקפים מגמה של גידול טבעי ויותר מזה, הגירה של זוגות צעירים חרדים לפריפריה.

לוחות אורחות חיים

לוח ה/1

משתמשים באינטרנט מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה ומגדר, 2008-2018 (%)

לא־חרדים	חרדים	יהודים	סך הכול ישראל (כולל לא ידוע)	שנים (ממוצע דו-שנתי)
		סך הכול (לא כולל לא ידוע)		
70	28	66	61	2008-09
76	38	73	68	2010-11
78	43	75	71	2012-13
83	42	80	76	2014-15
88	43	82	81	2016-17
89	49	85	83	2017-18

מקור: הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ה/2

יוצאים לחופשה בחו"ל ובישראל מקרב בני 20+, לפי קבוצת אוכלוסייה,
(%) 2018-2003

חופשה בישראל		חופשה בחו"ל		שנים (ממוצע דו-שנתי)
לא-חרדים	חרדים	לא-חרדים	חרדים	
55	46	32	12	2003-04
57	47	33	14	2005-06
56	45	34	12	2007-08
58	47	35	12	2009-10
58	49	39	12	2011-12
59	46	40	12	2013-14
61	49	47	16	2015-16
60	54	52	17	2017-18

מקור: הסקר החברתי, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח ה-3

דפוסי האבעה ליהדות התורה ולש"ס בנחיריות לכנסות ה-13 (1992), ה-16 (2003), ה-19 (2013), ה-20 (2015) וה-22 (ספטמבר 2019); סך הכול בישראל וביישובים נבחרים

שם היישוב	נחיריות לכנסת	נזרות זכות בחירה	שיעור השתתפות בבחירות	יהדות התורה (ג)			ש"ס (שס)			סה"כ יהדות התורה וש"ס		
				מספרים מוחלטים	שיעור האבעה	שיעור שיוני	מספרים מוחלטים	שיעור האבעה	שיעור שיוני	מספרים מוחלטים	שיעור האבעה	שיעור שיוני
כ"ל-ארצי	13	3,409,015	77	86,167	3.3	-	129,347	4.9	-	215,514	8.2	-
	16	4,720,075	68	135,087	4.3	30	258,879	8.2	68	393,966	12.5	53
	19	5,656,705	68	195,892	5.2	20	331,868	8.8	6	527,760	13.9	11
	22	6,394,030	70	268,775	6.1	8	330,199	7.4	24	598,974	13.5	18
יישובים שמספר המצביעים בהם ליהדות התורה גבוה מ-2,000												
אופקים	13	8,910	81	467	6.5	-	1,340	18.8	-	1,807	25.3	-
	16	15,407	67	1,104	10.9	66	2,173	21.4	14	3,277	32.3	27
	19	18,364	59	1,564	14.6	34	2,871	26.7	25	4,435	41.3	28
	22	21,413	66	2,202	15.6	-2	3,217	22.8	43	5,419	58.6	84
אלעד ¹	16	7,042	93	2,344	36.0	-	3,044	46.8	-	5,388	82.8	-
	19	16,075	89	5,124	35.8	-1	6,626	46.3	-1	11,750	82.2	-1
	22	20,458	86	6,353	36.4	-2	8,628	49.5	8	14,981	85.9	4

1 יישובים שטרם הוקמו ב-1992.

סו"כ יחדות החזרה וש"ס		ש"ס (שס)				יהדות החזרה (ג)				שירות השתתפות בבחירות		בלתי זכות בחירה		בחירות לכנסת		שם היישוב
שירות שינוי	שירות האבעה	מספרים מוחלטים	שירות שינוי	שירות האבעה	מספרים מוחלטים	שירות שינוי	שירות האבעה	מספרים מוחלטים	שירות השתתפות בבחירות	בלתי זכות בחירה	בחירות לכנסת					
-	15.5	7,585	-	10.1	4,930	-	5.4	2,655	75	65,935	13		אשרוד			
39	21.6	19,454	39	14.1	12,692	38	7.5	6,762	67	137,648	16					
26	27.2	28,115	20	16.9	17,438	38	10.3	10,657	63	166,360	19					
12	25.8	29,927	23	14.1	16,300	1	11.8	13,627	66	178,302	22					
-	14.8	1,248	-	13.7	1,157	-	1.1	91	81	10,531	13		בית שמש			
136	34.9	7,403	32	18.1	3,844	1455	16.8	3,559	73	29,343	16					
33	46.6	13,793	1	18.4	5,433	68	28.2	8,360	65	46,313	19					
10	54.4	22,634	15	18.3	7,603	8	36.1	15,031	66	63,507	22					
-	76.7	440	-	42.7	245	-	34.0	195	90	639	13		ביתר עילית			
18	90.3	5,691	-16	35.9	2,260	60	54.4	3,431	85	7,522	16					
0	90.4	12,651	-15	30.3	4,247	10	60.0	8,404	85	16,587	19					
3	92.2	19,215	5	27.8	5,784	2	64.5	13,431	83	25,369	22					
-	56.5	31,697	-	15.0	8,424	-	41.4	23,273	82	68,963	13		בני ברק			
31	74.0	45,637	38	20.8	12,805	28	53.2	32,832	79	79,243	16					
15	85.2	64,058	22	25.4	19,085	12	59.8	44,973	78	96,861	19					
1	89.3	102,866	6	28.0	51,433	-1	61.3	51,433	77	110,049	22					

סה"כ יהדות התורה וש"ס		ש"ס (שס)			יהדות התורה (ג)			שירות השתתפות בבחירות		בעלי זכות בחירה		בחירות לכנסת		שם היישוב
שירות שינוי	שירות האבעה	מספרים מוחלטים	שירות שינוי	שירות האבעה	מספרים מוחלטים	שירות שינוי	שירות האבעה	מספרים מוחלטים	שירות השתתפות בבחירות	בעלי זכות בחירה	בחירות לכנסת			
-	3.5	5,346	-	1.5	2,339	-	1.9	2,987	76	205,273	13		חירפה	
42	4.9	7,280	92	2.9	4,341	3	2.0	2,939	64	233,554	16			
31	6.4	8,986	16	3.4	4,754	53	3.0	4,232	59	240,749	19			
18	6.7	9,581	35	2.7	3,952	9	3.9	5,629	58	248,570	22			
-	21.7	42,635	-	8.6	16,947	-	13.1	25,688	76	259,807	13		ירושלים	
38	30.0	66,573	44	12.4	27,515	35	17.6	39,058	70	319,892	16			
26	37.8	91,144	25	15.6	37,513	26	22.2	53,631	65	373,238	19			
10	41.0	106,468	16	16.0	41,531	7	25.0	64,937	63	413,140	22			
-	96.5	7,859	-	20.7	1,689	-	75.8	6,170	93	8,807	16		מודיעין עילית ¹	
-1	95.1	17,934	-13	18.0	3,402	2	77.0	14,532	91	20,927	19			
0	98.0	22,699	3	17.7	4,093	0	80.3	18,606	85	27,973	22			
-	8.2	6,239	-	5.8	4,381	-	2.5	1,858	75	101,280	13		נתניה	
63	13.5	11,298	88	10.9	9,137	5	2.6	2,161	63	136,302	16			
3	13.9	12,845	4	11.4	10,537	-3	2.5	2,308	58	160,406	19			
30	15.2	16,387	37	11.9	12,844	12	3.3	3,543	59	182,945	22			

<<

שם היישוב	בחירות לכנסת	בלתי זכות בחירה	שירות השתתפות בבחירות	יהדות התורה (ג)		ש"ס (שס)		סה"כ יהדות התורה וש"ס					
				מספרים מוחלטים	שיעור האבעה	שיעור שינוי	מספרים מוחלטים	שיעור האבעה	שיעור שינוי	מספרים מוחלטים	שיעור האבעה	שיעור שינוי	
ערד	16	20,007	59	727	5.0	-	387	3.0	-	1,114	8.0	-	80
	19	20,739	56	1,469	13.0	160	280	2.0	-33	1,749	15.0	88	15.0
	22	21,503	60	3,018	23.7	6	223	1.8	61	3,241	25.4	8	25.4
פתח תקווה	13	108,099	82	2,528	2.9	-	4,179	4.8	-	6,707	7.6	-	7.6
	16	138,463	70	3,854	4.0	40	7,578	7.9	66	11,432	11.9	56	11.9
	19	168,776	67	4,332	3.9	-3	7,987	7.2	-9	12,319	11.1	-7	11.1
	22	190,786	69	6,252	4.8	10	9,906	7.6	26	16,158	12.4	19	12.4
צפת	13	13,705	78	649	6.1	-	1,190	11.2	-	1,839	17.3	-	17.3
	16	18,114	67	743	6.2	2	2,404	20.1	79	3,147	26.3	52	26.3
	19	20,991	61	1,337	10.6	71	2,646	21.0	4	3,983	31.5	20	31.5
	22	23,253	61	2,317	16.4	15	2,550	18.0	24	4,867	34.4	19	34.4
רחובות	13	60,619	81	1,441	3.0	-	1,388	2.9	-	2,829	5.8	-	5.8
	16	79,669	70	1,816	3.3	10	4,426	8.0	179	6,242	11.3	93	11.3
	19	93,606	67	2,263	3.6	11	4,692	7.5	-6	6,955	11.2	-1	11.2
	22	106,491	69	3,309	4.5	12	5,201	7.1	33	8,510	11.6	24	11.6

סו"כ יחדות התורה וש"ס		ש"ס (שס)		יהדות התורה (ג)		ש"ס (שס)		ש"ס (שס)		ש"ס (שס)		ש"ס (שס)		ש"ס (שס)		ש"ס (שס)		ש"ס (שס)			
ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי		
ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי	ש"ס	שינוי		
-	51.4	1,102	-	23.7	508	-	27.7	594	88	2,462	13	רכסים									
41	72.3	2,373	46	34.5	1,132	37	37.8	1,241	87	3,824	16										
15	83.2	3,599	17	40.5	1,750	13	42.7	1,849	85	5,102	19										
1	87.7	4,625	3	43.7	2,305	-2	44.0	2,320	86	6,202	22										
-	6.0	13,574	-	4.2	9,595	-	1.8	3,979	73	314,809	13	תל אביב-יפו									
40	8.4	18,515	66	7.0	15,553	-24	1.3	2,962	63	354,175	16										
-19	6.8	16,607	-17	5.9	14,372	-32	0.9	2,235	63	394,134	19										
27	5.2	13,900	29	4.1	10,966	22	1.1	2,934	62	430,203	22										

מקור: ועדת הבחירות המרכזית.

המקורות לפרק ה – אורחות חיים

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון למקורות שלהלן.

העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

התת־פרק	המקור
ה.1. שירות אזרחי	רשות השירות הלאומי האזרחי הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.2. שימוש במחשב	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.3. שימוש באינטרנט	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.4. חופשה בארץ ובחו"ל	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.5. התנדבות	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.6. תרומה כספית	הסקר החברתי, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שנים מתאימות
ה.7. בחירות לכנסת	ועדת הבחירות המרכזית לכנסת, שנים מתאימות

פרק 1

ניידות (מוביליות) חברתית

בשנת 2018 הנושא המתחלף שהסקר החברתי של הלמ"ס בחן הוא "ניידות (מוביליות) חברתית", ובכלל זה ניידות תעסוקתית, גאוגרפית, דתית וחברתית. הסקר בחן גם את עמדות הנסקרים בעניין הגורמים המשפיעים על המעמד החברתי ובכל הקשור להעדפה מתקנת והקבוצות הראויות לה, ובאילו תחומים.

מן הסקר עולה שהניידות של חרדים בתחום התעסוקה נמוכה יותר מזו של הלא-חרדים. כך באשר לעלייה בשכר, לקידום בעבודה ולהרחבת הסמכויות בעבודה. עם זאת, הפערים הגדולים בתחומים אלו הם בין גברים חרדים לגברים לא-חרדים. כמעט שלא נמצא הבדל בין נשים חרדיות לנשים לא-חרדיות, ובעניינן ניתן לקבוע שהמגדר חשוב מן המגזר. ההשפעה של לידת ילדים על התעסוקה במגזר החרדי דרמטית פחות מבעבר והיא דומה להשפעה בקרב יהודים לא-חרדים.

ניתן למצוא פערים גדולים בין חרדים ללא-חרדים באשר לגורמים המשפיעים לדעתם על מעמדו החברתי של אדם. משיבים חרדים סבורים שההשגחה העליונה היא הגורם החשוב ביותר בקביעת המעמד, ואילו לא-חרדים לא מעניקים לה משמעות רבה. לעומת זאת, חרדים מייחסים חשיבות פחותה לגורמים כמו השכלה, מצב כלכלי ומקצוע. הבדל נוסף נמצא בשאלה אם חרדים ראויים להעדפה מתקנת בלימודים או בעבודה – רוב מוחץ מן החרדים סבר שהם ראויים לכך, ואילו רק מיעוט מקרב הלא-חרדים מצא שקבוצה זו ראויה להעדפה מתקנת.

ניידות תעסוקתית

הסקר החברתי התמקד בעיקר בניידות תעסוקתית, המתבטאת בשינויים בשוק העבודה, במעבר בין מקומות עבודה ובאפשרויות תעסוקה. כדי לבחון סוגיות אלו נשאלו מרואיינים בני 30+ שאלות על שינויים תעסוקתיים בעשור שקדם לסקר. נבדקו היקף ותדירות המעברים בין מקומות עבודה וההשפעה של אירועים דוגמת חתונה והולדת ילדים על הניידות התעסוקתית. המרואיינים נשאלו גם על תפיסותיהם בעניין אפשרויות הקידום והפיתוח שלהם בעבודה, שכר, סמכויות ורמת העצמאות בעבודה.

כפי שהוצג בפרק ד לעיל, שיעורי התעסוקה בקרב הציבור החרדי נמוכים יותר מבקרב יהודים לא-חרדים, בעיקר בקרב הגברים. כך עולה גם מבחינה של שיעורי התעסוקה לאורך כל העשור האחרון (2008-2018) – רק 66% מהנסקרים מהציבור החרדי עבדו בעשור זה, לעומת 83% בציבור היהודי הלא-חרדי. בחלוקה מגדרית – הפערים בקרב גברים חרדים לגברים יהודים לא-חרדים גבוהים יותר (56% ו-87%, בהתאמה), ולעומת זאת בקרב נשים חרדיות ולא-חרדיות כמעט שאין הבדל (76% ו-79%, בהתאמה).

גם באשר לעלייה בשכר, בעשור האחרון נמצא פער בין חרדים ללא-חרדים (55% לעומת 62%). ואולם כאשר בוחנים פער זה מקרוב, ניתן להיווכח שהוא מתקיים בעיקר בין גברים חרדים לגברים יהודים לא-חרדים (45% ו-63%, בהתאמה). לעומת זאת, מצבן של הנשים החרדיות דומה למצבן של יהודיות לא-חרדיות, ושכרן עלה בשיעור דומה (63% ו-62%, בהתאמה). ניתן לראות אפוא שמצבם של גברים חרדים נופל מזה של גברים יהודים לא-חרדים אך גם מזה של נשים חרדיות.

בחינה של הקידום בעבודה בקרב שכירים בעשור האחרון מעלה שחרדים קודמו בעבודה פחות מיהודים לא-חרדים (31% ו-44%, בהתאמה). לא ניכר הבדל בין שיעור הגברים החרדים לשיעור הנשים החרדיות שקודמו בעבודה (32% ו-31%, בהתאמה). עם זאת, בשל העובדה שבציבור היהודי הלא-חרדי שיעור הגברים שקודמו גבוה יותר מבקרב הנשים (47% ו-40%, בהתאמה), הפער בין גברים חרדים לגברים יהודים לא-חרדים בולט יותר. גם כשמדובר בקבלת יותר סמכויות בעבודה נמצא שרק 28% מן השכירים החרדים קיבלו סמכויות רבות יותר, לעומת 34% מן השכירים הלא-חרדים. בכל הנוגע לקבלת סמכויות רבות יותר, הנשים החרדיות דומות ליהודיות לא-חרדיות (31% ו-34%, בהתאמה). לעומתן, שיעור הגברים החרדים שקיבלו סמכויות רבות יותר רחוק ונמוך בהרבה משיעורם של הגברים הלא-חרדים שקיבלו סמכויות רבות יותר (23% ו-34%, בהתאמה).

בבחינה של אירועי חיים המובילים לשינויים תעסוקתיים נמצאו הבדלים בין החברה החרדית לחברה היהודית הלא-חרדית באשר לנישואים ודמיון בין החברות באשר להולדת ילדים. נישואים הביאו לשינוי בתעסוקה בקרב החרדים (18%) יותר מבחברה היהודית שאינה חרדית (11%). 38% מהחרדים התחילו לעבוד בעקבות נישואיהם לעומת 15% בלבד בקרב לא-חרדים. לעומת זאת, 19% מהחרדים הפחיתו את היקף שעות העבודה שלהם בעקבות הנישואים לעומת 9% בלבד בקרב יהודים לא-חרדים.

הולדת ילדים השפיעה כמעט באותו אופן על התעסוקה של חרדים ולא-חרדים: 36% מהחרדים ו-32% מהיהודים הלא-חרדים ענו כי חל אצלם שינוי תעסוקתי בעקבות הולדת ילדים. השינוי הוא בדרך כלל הפסקת העבודה (45% ממי שעברו שינוי בקרב החרדים; ו-40% ממי שעברו שינוי בקרב היהודים הלא-חרדים) או הפחתה בהיקף שעות העבודה (31% בקרב החרדים ובקרב היהודים הלא-חרדים). הפערים שנמצאו הם מגדריים, והם מאפיינים גם את החברה החרדית וגם את החברה היהודית הלא-חרדית. כך, בקרב 50% מהנשים החרדיות ו-47% מהנשים היהודיות הלא-חרדיות חל שינוי בעקבות הולדת ילדים, לעומת רק 12% בקרב הגברים החרדים ו-15% בקרב הגברים היהודים הלא-חרדים. ניתן להיווכח שבכל הנוגע להשפעה של הולדת ילדים על התעסוקה, המגדר חשוב לאין ערוך מהמגזר.

השוואה לסקר החברתי משנת 2008 – שבו נשאלו הנסקרים שאלות דומות על השפעת הנישואים והולדת הילדים על התעסוקה – מעלה שלפני כעשור הייתה לנישואים השפעה גדולה יותר על התעסוקה מבשנת 2018. כך, בשנת 2008, בקרב חרדים הנישואים השפיעו על 30% (לעומת 19% ב-2018); ובקרב יהודים לא-חרדים על 19% (לעומת 11% בשנת 2018). ההשפעה העיקרית של הנישואים בקרב מי שחל אצלם שינוי בתחום התעסוקה הייתה יציאה

לעבודה – 50% לעומת 38% בשנת 2018 אצל החרדים; ו-25% לעומת 15% בשנת 2018 אצל הלא-חרדים.

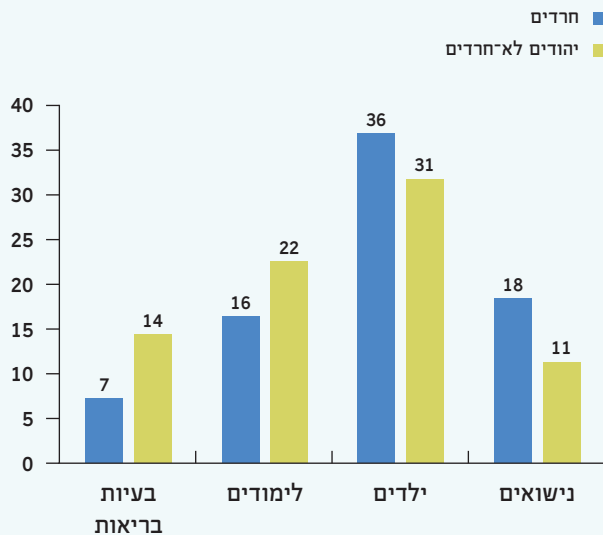
שינוי נוסף לעומת הסקר של שנת 2008 הוא השפעת הולדת הילדים על התעסוקה. שיעור החרדים שדיווחו בשנת 2018 שחל שינוי בתעסוקה שלהם לאחר הולדת הילדים דומה לממצאים בשנת 2008 (36% לעומת 38%, בהתאמה); ואילו בקרב הלא-חרדים גדל שיעורם של מי שעברו שינוי בעקבות הולדת הילדים (32% לעומת 27%, בהתאמה). הממצא הבולט הוא אופי השינוי: בשנת 2008 57% מהחרדים שחל אצלם שינוי בעקבות הולדת הילדים דיווחו על הפסקת העבודה, ואילו בשנת 2018 עמד שיעורם על 45%. גם בקרב היהודים הלא-חרדים חלה ירידה בשיעור מי שהפסיקו לעבוד, אך היא חדה פחות (מ-47% ל-40%).

בעיות בריאות עלולות אף הן להוביל לשינוי תעסוקתי. ואולם רוב הנסקרים מעידים כי לא חל שינוי במצבם התעסוקתי בעקבות בעיות בריאות – בציבור החרדי רק 7% מעידים כי חל שינוי כזה, לעומת 14% בחברה היהודית הלא-חרדית.

כפי שמלמד פרק ב בשנתון, שיעור הפונים ללימודים והשכלה גבוהה בקרב החרדים נמוך יותר מבקרב היהודים הלא-חרדים. נתון זה בא לידי ביטוי בשינוי במצב התעסוקתי בעקבות פנייה ללימודים, הנמוך יותר בחברה החרדית לעומת החברה היהודית הלא-חרדית (16% לעומת 22%, בהתאמה).

תרשים ו/1

שינוי במצב התעסוקתי בעקבות אירועי חיים מרכזיים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018-2008 (%)

מעניין שכאשר בוחנים את הרקע המשפחתי-תעסוקתי שהנסקרים מגיעים ממנו ניכרים השינויים שחלו במרוצת השנים, הן בכלל החברה והן בחברה החרדית.

הנסקרים נשאלו מה היה המצב התעסוקתי של הוריהם כאשר היו בני 15: 76% מהחרדים ו-90% מהיהודים הלא-חרדים דיווחו כי אביהם עבד; ובכל הנוגע לאימהות, רק 50% מהחרדים ו-69% מהיהודים הלא-חרדים דיווחו כי האם עבדה. לעומת זאת, על פי הממצאים המובאים בפרק ד לעיל, שיעור העובדים היום בקרב גברים חרדים נמוך יותר, ואילו שיעורי התעסוקה בקרב נשים חרדיות גבוהים יותר.

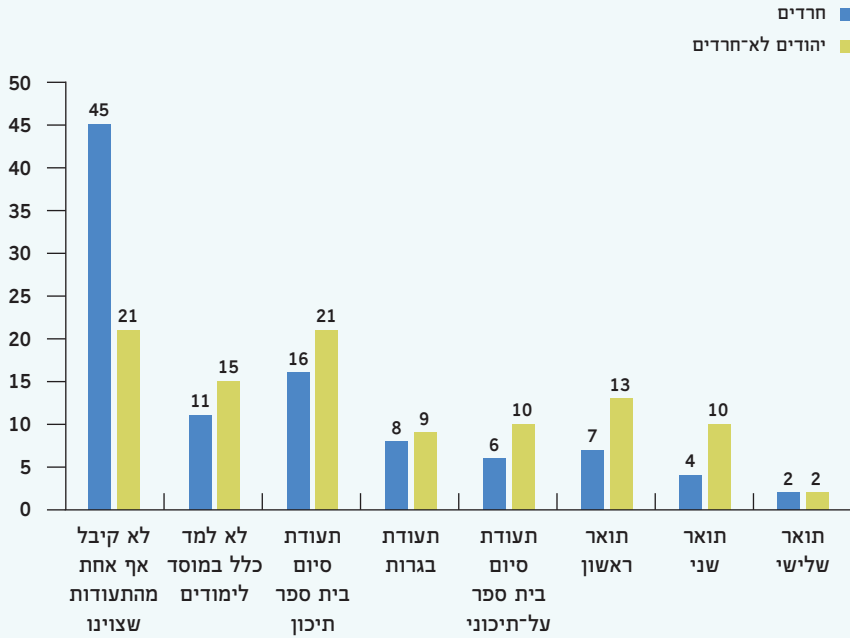
כאשר בודקים את רמת ההשכלה של הורי הנסקרים, מצב האבות החרדים הוא הנמוך ביותר, ול-45% מהם אין כלל תעודה שמעידה על השכלתם, לעומת 21% בקרב האבות היהודים הלא-חרדים ו-14% בקרב האימהות החרדיות. גם בכל הנוגע להשכלה אקדמית (תואר ראשון ומעלה) רק ל-14% מהאבות החרדים יש השכלה כזאת, לעומת 24% בקרב האבות היהודים הלא-חרדים ו-19% בקרב האימהות החרדיות.

להשכלת ההורים בחברה החרדית יש השפעה מסוימת על השכלת הילדים. 35% מהנשאלים החרדים בעלי תואר ראשון הם ילדים לאימהות בעלות תואר ראשון ומעלה, כמו בציבור היהודי הלא-חרדי (38%). 57% מהנסקרים החרדים שענו כי אין להם שום תעודה שמעידה על השכלתם, הם ילדים לאב שאין לו תעודה שמעידה על השכלתו; בקרב הציבור היהודי הלא-חרדי רק 33% מהנשאלים שאין להם תעודה כזאת הם ילדים לאב ללא תעודה. נתון משמעותי בקרב הציבור החרדי הוא העובדה ש-31% מהמשיבים שלהם תואר ראשון הם ילדים לאב שאין לו כלל תעודה שמעידה על השכלתו. ממצא זה מלמד על ניידות בין-דורית בתחום ההשכלה, כלומר שנסקרים רבים שלאביהם אין השכלה מוכרת רכשו השכלה אקדמית. בציבור היהודי הלא-חרדי רק 16% מקרב בעלי תואר ראשון הם ילדים לאב ללא תעודה.

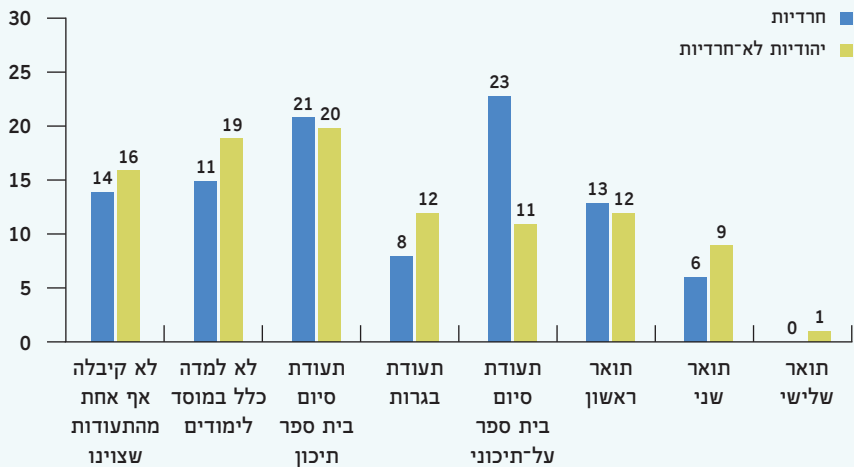
תרשים 2/ו

התעודה הגבוהה ביותר של ההורה, לפי אוכלוסייה, 2018 (%)

אבות

אימהות

ניידות גאוגרפית

מקום המגורים משפיע באופן ישיר על מצבו החברתי של האדם: הביטחון הסביבתי, חינוך הילדים, הזדמנויות התעסוקה וגורמים אחרים משתנים בין אזורים גאוגרפיים. האפשרות לנוע בין מקומות מגורים ולשפר את הסביבה הגאוגרפית היא רכיב חשוב בניידות החברתית. על פי נתוני הסקר החברתי של 2018, רוב הנסקרים שינו את מקום מגוריהם, הן בחברה החרדית (67%) והן בחברה היהודית הלא-חרדית (76%). סיבת המעבר העיקרית בשתי הקבוצות היא משפחתית, דוגמת נישואים או הולדת ילדים (43% בחברה החרדית ו-35% בחברה היהודית הלא-חרדית). לעומת זאת, בחברה היהודית הלא-חרדית 27% עברו ליישוב אחר מתוך רצון לשפר את רמת החיים; ואילו בחברה החרדית רק 14% עברו מסיבה זו. בד בבד, בציבור החרדי יותר אנשים עברו דירה מתוך רצון להיות בעלים של דירה מבציבור היהודי הלא-חרדי (17% ו-10%, בהתאמה). אי-אפשר אפוא לומר בוודאות שהמעבר בין יישובים קשור בהכרח לניידות חברתית ולשיפור תנאי החיים. עוד נמצא כי ל-83% בציבור החרדי ו-85% בציבור היהודי הלא-חרדי אין אזרחות זרה, כך שהאפשרות לניידות גאוגרפית בין ארצות נמוכה יותר.

ניידות דתית

היבט נוסף של ניידות חברתית נוגע להגדרה הדתית של האדם. בסקר החברתי של 2018 נבדקה התנועה הדתית של האדם במהלך חייו. הנבדקים נשאלו על הבית שגדלו בו – 71% מהחרדים גדלו בבית חרדי, והשאר גדלו בבית דתי (10%), מסורתי (8%), מסורתי לא כל כך דתי (5%) וחילוני (6%). לעומת זאת, רק 1% מהמשיבים היהודים הלא-חרדים העידו על עצמם שגדלו בבית חרדי. בקרב מרבית הציבור החרדי לא התקיימה ניידות בהגדרה הדתית בין הצורה שבה התחנכו לצורה שבה הם מגדירים את עצמם היום, עם זאת שיעור מי שהצטרפו במהלך חייהם לחברה החרדית הוא גבוה (29%).

עם זאת, כאשר הנסקרים נשאלו על שינוי במידת הדתיות שלהם (הקפדה דתית, בלי קשר להגדרה דתית) בעשור האחרון, 60% מהחרדים ענו שמידת דתיותם לא השתנתה כלל. 25% מהחרדים השיבו שנעשו דתיים יותר, ו-13% ענו שנעשו דתיים יותר קודם לעשור האחרון. שיעור החרדים שהשיבו שנעשו דתיים פחות התקרב ל-0%.

הגורמים המשפיעים על ניידות חברתית

כדי לבחון ניידות חברתית יש להבין תחילה מה משפיע על מעמדו החברתי של האדם ואילו גורמים מוערכים בחברה כתורמים למעמדו החברתי. בסקר החברתי של 2018 נבדקו תפיסות המשיבים בעניין הגורמים המשפיעים ביותר על מעמד האדם בחברה הישראלית.

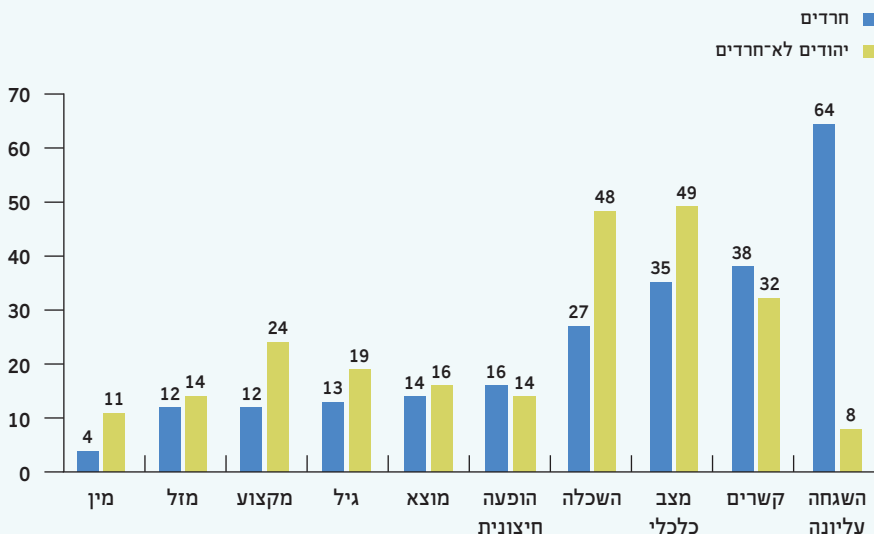
נמצא כי הגורם המשמעותי ביותר המשפיע על מעמדו החברתי של האדם על פי התפיסה בחברה החרדית הוא ההשגחה העליונה. 64% מהחרדים השיבו שהשגחה העליונה היא אחת משלושת הגורמים המשפיעים ביותר. לעומתם, רק 8% מן היהודים הלא-חרדים השיבו באופן

דומה, ומן האוכלוסיה הדתית – רק 27%. כלומר, התפיסה החרדית הרווחת היא שעיקר מעמדו החברתי של האדם נקבע בידי גורם עליון. תפיסה זו עשויה להגביל את האפשרות להתקדמות חברתית, כיוון שזו אינה תלויה במעשים ובבחירות של האדם.

גורם נוסף שהחרדים מייחסים לו משקל גבוה בכל הקשור לשינוי במעמד החברתי הוא קשרים חברתיים. 38% מהמשיבים החרדים (לעומת 32% בקרב היהודים הלא-חרדים) סבורים שקשרים הם גורם שמשפיע על מעמד האדם, והוא יכול באמצעותם להגדיל את ההון החברתי שלו ואת מעמדו. ייתכן שניתן לראות בפער זה ביטוי לאורח החיים הקהילתי של החברה החרדית, שבו יש משמעות גדולה לקשרים ולהיכרויות מוקדמות בין אנשים.

לעומת זאת, המשיבים החרדים מייחסים לגורמים אחדים משקל נמוך יותר בהשפעתם על המעמד החברתי. 35% בחברה החרדית חושבים שמצב כלכלי משפיע על מעמד האדם, לעומת 49% בחברה היהודית הלא-חרדית. באשר להשכלה הפער אפילו גדול יותר: 27% מהחרדים סבורים שלהשכלה יש השפעה על מעמדו החברתי של האדם, לעומת 48% בחברה היהודית הלא-חרדית. גם למקצוע מיוחס משקל נמוך בחברה החרדית (12%), לעומת כפול מכך בקרב היהודים הלא-חרדים (24%). לגורמים של הופעה חיצונית, מוצא, מזל ומגדר ניתן משקל נמוך יחסית הן בקרב חרדים והן בקרב יהודים לא-חרדים.

תרשים 3/ו הגורמים המשפיעים על מעמד האדם בחברה הישראלית, לפי אוכלוסייה, 2018 (%)

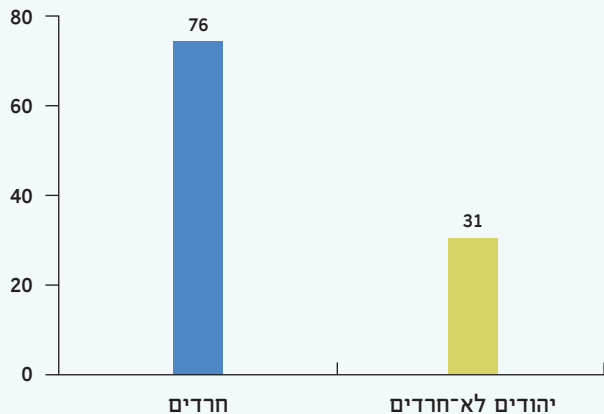
אחת הדרכים לשיפור הניידות החברתית היא הקצאה מחודשת של המשאבים בצורה של העדפה מתקנת – מתן עדיפות לקבוצות אוכלוסייה חלשות יותר. בסקר החברתי של 2018 נבדקו עמדות הנסקרים בעניין העדפה מתקנת לקבוצות אוכלוסייה שונות.

הקבוצה הראויה ביותר להעדפה מתקנת לדעת המשיבים הייתה אנשים עם מוגבלות – כך לדעת 36% מהמשיבים החרדים ו-46% מהמשיבים הלא-חרדים. 83% מהחרדים ו-92% מהיהודים הלא-חרדים סבורים גם כי חשוב שהמדינה תנקוט העדפה מתקנת כלפי אנשים עם מוגבלות בעבודה או בלימודים. ואולם בקרב החרדים הקבוצה שהגיעה למקום השני בקבוצות הראויות ביותר להעדפה מתקנת הייתה החרדים עצמם. 34% מהמשיבים החרדים סברו שזו הקבוצה הראויה ביותר להעדפה מתקנת, לעומת 1% בלבד בקרב המשיבים הלא-חרדים.

היחס השונה לחרדים בין הקבוצות מתבטא גם בעצם הנכונות למתן העדפה מתקנת בפועל לחרדים. בעוד ש-76% מהחרדים סבורים כי יש לנקוט כלפי החרדים העדפה מתקנת בעבודה או בלימודים, רק 31% מהלא-חרדים סבורים שיש לנקוט כלפיהם העדפה כזאת. הגישות השונות בעניין ההעדפה המתקנת כלפי החרדים מבטאות את הבדלי התפיסות בין המגזר החרדי למגזר הלא-חרדי: מרבית החרדים סבורים שהמדינה אחראית לכך שחרדים רבים אינם לומדים או עובדים או שרמת ההכנסה שלהם נמוכה. לעומת זאת, מרבית היהודים הלא-חרדים סבורים שאין חסם מובנה לכניסת חרדים ללימודים או לתעסוקה, וששיעורי הלימוד או התעסוקה הנמוכים אצלם קשורים לרצונם ולבחירה האישית שלהם.

תרשים 4/ו

חשוב שלחרדים תינתן העדפה מתקנת בעבודה או בלימודים, לפי קבוצת אוכלוסייה, 2018 (%)

תמונת הראי בכל הנוגע להעדפה מתקנת לחרדים היא הממצאים הנוגעים להעדפה מתקנת לחיילים. בקרב המשיבים החרדים רק 6% ציינו קבוצה זו כראויה ביותר להעדפה מתקנת, ואילו בקרב הלא-חרדים קבוצה זו הגיעה למקום השני אחרי בעלי המוגבלויות, ו-22% מהלא-חרדים סברו שהיא הראויה ביותר להעדפה מתקנת. עם זאת, נציין ש-60% מהמשיבים החרדים השיבו שחשוב שהמדינה תנקוט העדפה מתקנת כלפי חיילים בעבודה או בלימודים. אומנם שיעור זה נמוך מבקרב הלא-חרדים (81%), אבל נראה שלמרות ההתנגדות לשירות בצבא, בחברה החרדית יש הבנה רחבה יחסית שמדובר באוכלוסייה הראויה להעדפה מתקנת לנוכח תרומתה למדינה.

המקורות לפרק ו – ניידות (מוביליות) חברתית

הפרק מבוסס על עיבודים של מחברי השנתון לסקר החברתי (2018) של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

כל העיבודים מופיעים במלואם בלוחות של שנתון החברה החרדית באתר האינטרנט של המכון הישראלי לדמוקרטיה, שם מוצגים גם נושאים שאינם מופיעים במסמך זה.

ד"ר לי כהנר היא גאוגרפית חברתית. חוקרת בתוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה. מרצה בכירה במחלקה לגאוגרפיה ולימודי סביבה וראשת הרשות למחקר והערכה במכללה האקדמית לחינוך אורנים. עוסקת בהתפתחות המרחב החרדי בישראל ובקבוצות החרדיות המודרניות.

ד"ר גלעד מלאך הוא ראש התוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה במחלקה למדעי המדינה באוניברסיטת בר-אילן. מומחה לתכנון מדיניות ציבורית לאוכלוסייה החרדית בתעסוקה, בשירות הצבאי, בהשכלה הגבוהה ובחינוך.

יעל בכר-כהן היא חוקרת במכון ברוקדייל למחקר חברתי-יישומי ועוזרת מחקר בתוכנית "חרדים בישראל" במכון הישראלי לדמוקרטיה. בעלת תואר שני ביישוב סכסוכים מאוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

החברה החרדית היא חברה מגוונת, מורכבת ודינמית, יחידה ומיוחדת ברבדים מסוימים ודומה לכלל החברה ברבדים אחרים. מהם פניה היום, אילו מגמות מסתמנות בה מאז תחילת שנות האלפיים, במה מתבטאים מאפייניה הייחודיים לעומת כלל החברה, ובמה היא דומה לה?

החברה החרדית בישראל גדלה בשני העשורים האחרונים בקצב מהיר ועוברת שינויים מואצים, תולדה של השתלבותה הבלתי נמנעת בחברה הכללית. מעצבי מדיניות וחוקרים, ארגוני המגזר השלישי, אנשי תקשורת והציבור הרחב - כולם סקרנים ורוצים לדעת עוד על התהליכים הללו, אך כדי להשלים לעצמם את התמונה חסרים להם נתונים ומידע שיטתי מהימן ועקבי. **שנתון החברה החרדית בישראל 2019** מכנס בפעם הרביעית במקום אחד את מרב המידע הכמותי הקיים היום על החברה החרדית הישראלית ומסרטט תמונה שלמה ומעודכנת שלה על בסיס מידע סטטיסטי וניתוח נתונים בתחומים רבים וחשובים - דמוגרפיה, חינוך, רווחה ורמת חיים, תעסוקה, אורחות חיים, דפוסי הצבעה ותהליכי ניידות חברתית.

מחיר מומלץ: ₪ 64

דצמבר 2019

מסת"ב: 1-284-519-965-978

www.idi.org.il

0 4500001239 4

דאנאקוד 450-1239